

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TÜRKMEN KİMLİĞİ VE RUHNAME

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Adem SAĞIR**

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

Tez Danışman: Prof. Dr. H. Musa TAŞDELEN

MAYIS-2006

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKMEN KİMLİĞİ VE RUHNAME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adem SAĞIR

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

Bu tez 29/06/2006 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof.Dr.H.Musa TAŞDELEN Yrd.Doç.Dr. Hayati BEŞİRLİ Yrd.Doç.Dr. İrfan HASLAK

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

İÇİNDEKİLER

ÖZET	V
ABSTRACT	VI
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1:SOSYO-PSİKOLOJİK AÇIDAN KİMLİK KAVRAMI	6
1.1. Kimlik	6
1.2. Kimlik Türleri	8
1.2.1. Sosyal Kimlik	11
1.2.2. Kültürel kimlik	14
1.2.3. Milli ve Etnik Kimlik	14
1.2.4. Sosyal Kimlik Bağlamında Kültürel ve Milli Kimlik	16
1.3. Sosyalleşme ve Kimlik	17
BÖLÜM 2: MİLLET, MİLLİYETÇİLİK VE MİLLİ DEVLETLERİN OLUŞUMU.....	20
2.1. Kavramsal Olarak Milli Kimlik	20
2.1.1. Milli Kimlik Bağlamında Millet yada Ulus Kavramı	20
2.1.2. Milli Kimlik Bağlamında Milliyetçilik Kavramı	23
2.2. Milli Devlet ve Ulus Kimliklerin İnşası	25
2.3. Türklerde Devlet Geleneği	31
2.4. Kimlik Oluşumuna Etki Eden Faktörler	33
2.4.1. Dil	34
2.4.1.1.Dil-Kimlik İlişkisi	34
2.4.2. Tarih	36
2.4.2.1.Tarih-Kimlik İlişkisi	36
2.4.3. Din ve İnanç Sistemi	38
2.4.3.1.Din-Kimlik İlişkisi	39
2.4.4. Etniklik ve Kültür	40

2.4.4.1.Etniklik ve Kimlik İlişkisi	40
2.4.4.2.Kültür ve Kimlik İlişkisi	41
2.4.4.3. Milli Kültür ve Kimlik İlişkisi	43
BÖLÜM 3: TÜRKMEN KİMLİĞİ VE RUHNAME	45
3.1. Türkmenistan'ın Sosyal Yapısı Ve Türkiye İle İlişkileri	45
3.2. Ruhname'nin Kaynağı : Sovyet Tarih Tezi ve Kimlik Problemi	46
3.3. Türkmenlik ve Türkmen Kimliğinin İnşası Süreci	47
3.3.1. Türkmen Kimliği İnşa Sürecinde Kültür Politikaları	49
3.4. Ruhname	51
3.4.1. Ruhname'de "Ruhname" Hakkında Geçen Tasvirler	53
3.4.2. Ruhname'nin Önemi	54
3.5. Türkmen Kimliğinin İnşa Süreci Bağlamında Ruhname	55
3.5.1. Ruhname'de Ruh Kavramı ve Türkmen Kimliğinin İnşa Süreçleri	56
3.5.1.1. Türkmen Kimliğinin Birinci Çağı : Ortaya Çıkış Dönemi	57
3.5.1.2. Türkmen Kimliğinin İkinci Çağı : İslamlaşma Dönemi	58
3.5.1.3. Türkmen Kimliğinin Üçüncü Çağı : Cihan Hakimiyeti Dönemi	58
3.5.1.4. Türkmen Kimliğinin Dördüncü Çağı : Sovyet Hegemonyası Dönemi	58
3.5.1.5. Türkmen Kimliğinin Beşinci Çağı : Yeniden Doğuş Dönemi	59
3.6. Ruhname'de Tarih Olgusu ve Türkmen Kimliği	59
3.6.1. Ruhname'de Tarih Şuuru	61
3.6.2. Ruhname'de Tarih Sınıflaması	62
3.6.2.1. Mitolojik Tarih Olgusu	62
3.6.2.1.1. Türkmen Kimliğini Etkileyen Lider Tipleri	64
3.6.2.1.2. Ruhname'de Geçen Türkmen Efsaneleri	67
3.6.2.2. Ruhname'de Hikayeci Tarih Olgusu	68
3.6.2.2.1. Ruhname'de Geçen Türkmen Hikayeleri	68
3.6.2.3. Boylar ve Devletler Tarihi	69
3.6.2.3.1. Tarihte Türkmen Boyları	69

3.6.2.3.2. Tarihte Türkmen Devletleri	69
3.7. Ruhname’de Dil Olgusu ve Türkmen Kimliği	70
3.7.1. Ruhname’de Dil Şuuru	70
3.7.2. Ruhname’nin Edebi Yönü	71
3.7.3. Ruhname’de Geçen Edebi Eserler	72
3.8. Ruhname’de Din Olgusu ve Türkmen Kimliği	75
3.8.1. Ruhname’de Din Şuuru	75
3.8.2. Ruhname’de Tanrı Kavramı	76
3.8.3. Ruhname’de Ahlak Kavramı	77
3.9. Ruhname’de Kültür Olgusu ve Türkmen Kimliği	78
3.9.1. Ruhname’de Kültür Şuuru	78
3.9.2. Ruhname’de Millet kavramı	78
3.9.3. Ruhname’de Devlet Kavramı	79
3.9.3.1. Ruhname’de Devlet Başkanına Verilen Misyon	81
3.9.4. Ruhname’de Vatan Kavramı	83
3.9.5. Türkmen Kimliğinin Milli Sembolleri	84
3.9.5.1. Boynuz ya da Koç Kellesi	84
3.9.5.2. Kurt	84
3.9.5.3. Ok ve Yay	85
3.9.5.4. Öküz	85
3.9.5.5. Boğa	85
3.9.5.6. Kılıç	86
3.9.5.7. Kartal	86
3.9.5.8. Sofra	86
3.9.6. Türkmen Kimliğine Ait Geleneksel Motifler	86
3.9.6.1. Düğün ve Evlilik Adetleri	86
3.9.6.2. Doğum ve Ölüm Adetleri	87
3.9.6.3. Komşuluk ve Misafirlik Adetleri	90
3.9.6.4. Aile İçi İlişkileri Düzenleyen Adetler	91

3.9.6.5. Diğer Örf ve Adetler 92

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME94

KAYNAKÇA99

Tezin Başlığı: TÜRKMEN KİMLİĞİ VE RUHNAME**Tezin Yazarı:** Adem SAĞIR**Danışman:** Prof. Dr. H. Musa TAŞDELEN**Kabul Tarihi:** 29.06.2006**Sayfa Sayısı:** VI (ön kısım)+106 Tez**Anabilim Dalı:** Sosyoloji

“**Türkmen Kimliği ve Ruhname**” başlıklı tez çalışmamız, 1990’lı yıllardan sora gerçekleşen küresel değişimler sonucu ortaya çıkan “kimlikler” problemine gönderme yaparak, Türkmenistan’ın sosyal kimlik analizini yapmaktadır. Türkmenistan’ın seçilmesi ardında yatan neden, her şeyden önce ekonomik ve siyasal bağlamda özgün ve benzeri olmayan bir yol seçmiş olmasıdır. Bir taraftan uluslararası siyasal ve ekonomik entegrasyonu geliştirmeye çalışırken diğer taraftan “ata yadigarı” olarak bilinen tarihi ve milli değerlerini de yeniden canlandırmaya ve hayata taşımaya çalışmaktadır.

Eski Sovyetler Birliği’ne üye ülkelerden farklı olarak Türkmenistan’da etnik, teritoryal ve dini çatışmalar, siyasal istikrarsızlıklar veya mülteci akınlарının yaşanmadığı görülür. Sparmurat Türkmenbaşı’nın bağımsızlık sonrası izlediği toplumsal huzuru ve barışçı ilkeleri ön planda tutan politikaları sayesinde silahlı savaşlara veya toplumsal anomilere yol verilmemiştir. Bu nedenle çalışma konusu yapılmıştır.

Kimlik konusuna önem verilmesi ardında yatan neden ise Komünist ülkelerde problemlerin ana kaynağı olmasıdır. özellikle Marxist ideolojinin sosyalist tarih ve din anlayışı kimlik konusunu, bu ülkelerde önemli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Kültür, Sosyal Kimlik, Etniklik, Milletleşme

Title Of The Thesis : TURKMEN'S IDENTITY AND RUHNAMA**Author :** Adem SAĞIR**Supervisor :** Prof. Dr. H. Musa TAŞDELEN**Date :** 29.06.2006**Number of Pages :** VI (Pre-Text) +106(Main Body)**Department :** Sociology

Our study of thesis titled “ The Turkoman Identity and RUHNAMA is analysing the social identity of Turkmenistan, by attributing to the “problem of identities”, occurred after those, mentioned, changes had become visible since 1990s.

If we ask the question “Why Turkmenistan?”; the first reason is, the originality of their choice in the economic and politic areas: in one hand they are trying to develop political and economical integration; and in the other hand they are trying to enliven and realize again their souvenirs remained from their ancestors. Differing from the other members of the Soviet Union, in Turkmenistan, we don't see ethnic, territorial and religious conflicts; political instabilities or refugee influxes. Also we see that, the politics that Sparmurat Türkmenbaşı followed after the independence, which were considering social peace and peaceful principles firstly, were preventing wars and social anomies. Just because of these, this subject we chose to study.

The meaning of our focus on the topic of identities is that, “identity is the fundamental cause of the problems of communist regimes”. Especially the socialist historical and religious view of Marxism, makes the phenomena of identity important in these countries.

Keywords : Culture, Identity, Social Identity, Ethnicity, Nationalism

GİRİŞ

İnsan, bir yönüyle psikoloji ilminin konusu iken, diğer bir yönüyle de sosyoloji ilminin konusudur. İnsana ait tanımlamalar yapıldığında, bu iki boyutun da tanımlama kapsamına alınması gerektiği düşünülür. İnsana ait olduğu kabul edilen kimlik kavramı da bu bağlamda, hem psikolojik hem de sosyolojik boyutuyla açıklanması gereken bir kavramdır.

Kimlik, psikolojik bakışla ele alındığında, bireyin kendisine çizdiği sınırlara ve yaşadığı anlam dünyasına denk düşer. Sosyolojik boyutuyla değerlendirildiğinde ise, bireyin toplumsal fonksiyonlarına ve toplumda kapladığı alana atıfta bulunur. Bu çerçevede değerlendirildiğinde kimlik kavramı, hem bireyin kendini tanımlarken kullandığı değerleri, hem de toplumdaki hareket alanını tanımlayan değerleri kapsamaktadır.

Kimlik, meslek, yaş, cinsiyet, gelir ve benzer değerlere göre çeşitli alt başlıklar altında incelenir. Sosyal kimlik bağlamında ele alınan bu unsurlar, çeşitli kimlik türlerinin tanımlanmasında kullanılır. Cinsel kimlikler, mesleki kimlikler, bireysel kimlikler ve daha pek çok kimlik türü bu unsurların ön plana çıkartılması ile ortaya çıkmaktadır. Ancak bu kimlik türleri daha çok bireye ait olduğu ve her toplumda mevcut olduğu için daha spesifik kimlik açılımlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Millet ve milli devlet bahsinde daha geniş bir kimlik perspektifine ihtiyaç duyulduğundan “kültürel ve milli kimlik” kavramları, kimlik türleri arasındaki yerlerini almıştır.

Milli ve kültürel kimlik, toplumları siyasal ve sosyal bağlamda tanımlamaktadır. Milli devlet ve milli kültürün teorik alt yapısında bu kavramların merkezi bir rol oynadığı görülmektedir. Bu nedenle milli kimlik ve milli devlet oluşum süreçleri analiz edilirken bu kavramlar birbirine bağımlı olarak düşünülmektedir.

Yirminci yüzyıl tarihi bir ulus inşa tarihidir. Bu yüzyıl, imparatorlukların sona erışı ve siyasal katılımın nitelik ve nicelik gelişimiyle birlikte tam anlamıyla bir “uluslar çağı” olarak nitelenir olmuştur. Bu nedenle “milli kimlik” ve “milli devlet” kavramları, bu sürecin merkezinde yer almaktadır.

Yirminci yüzyılda Avrupa’da olduğu gibi, Türkmenistan’da da milli devletin inşası ön plana çıkmış ve milli devlet iki alt unsurun kullanılmasıyla bağımlı olarak değerlendirilmiştir. Bunlardan biri milli kültür, diğeri ise milli kimlik inşasıdır. Milli

kültür, sosyal mirasa ve tarihi derinliğe gönderme yaparken, milli kimlik ise bu kültür üzerine inşa edilmesi düşünülene bir şahsiyet ve ruha gönderme yapmaktadır. Milli kimlik kavramının aynı zamanda milliyetçilik ve milletleşme kavramlarını da kapsadığı düşünülmektedir.

“Türkmen Kimliği ve Ruhname” başlıklı tez çalışması, 1990’lı yıllardan sonra tartışılmaya başlanan *“Küreselleşme”* ve ona bağımlı düşünülen *“Kitle Toplumuna Dönüş”* sürecinden sonra gündeme gelen *“milli ve yerel kimlikler”* sorununa; genel olarak ise *“kimlik”* kavramına atıfta bulunmaktadır. Genel iddia, küreselleşmenin *“tarih”* başta olmak üzere *“dil, din ve kültürel farklılıkları asimile etmesi”* nin kimlik sorununu paradoks haline getirdiğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda Ruhname ile yapılmaya çalışılacak analizde, Türkmenistan bağlamında milli kimlikler ve ulus devlet inşa süreci tartışılmaya açılacaktır.

Çalışma konusu olarak Türkmenistan ve Türkmen Kimliği’nin seçilmesi ardında yatan neden, Türkmenistan’ın ekonomik ve sosyal gelişmede “özgün bir yol seçmiş olduğunun düşünülmesidir. Türkmenistan, bir devlet politikası olarak bir taraftan uluslararası siyasi ve ekonomik entegrasyonu geliştirmeye çalışırken diğer taraftan “ata yadigarı” olarak bilinen tarihi ve milli değerlerini yeniden canlandırmaya ve bugüne taşımaya çalışmaktadır. Bu süreçte özellikle tarihi geçmiş nedeniyle Türkmenistan’ın Türkiye ile ilişkileri dikkat çekmektedir.

“Tek millet, iki devlet” anlayışıyla devlet politikası haline gelen iki ülke arasındaki ilişkiler, bağımsızlık sürecinde Türkmen kimliği üzerinde yönlendirici rol oynamıştır. Kuşkusuz bu yaklaşımın arkasında tarihi bir niteliğe sahip sosyolojik derinliğe dikkat edilmesi gerekir. “Türkmenlik” vurgusu tarihi kökleri ile Orta Asya’ya götürülür ve Türk’ün siyasi, sosyal ve ekonomik tarihiyle paralel anlatılır. Bu bağlamda tek millet vurgusu, milli kültür ve milliyetçilik kavramlarının merkezine yerleştirilir.

Bu nedenle Ruhname’nin de üzerine kurulduğu bu temel yaklaşımın anlaşılması gerekmektedir. Ruhname, Türkmen kimliğini tek bir “Türk” milleti kimliği ve değerleri üzerine kurmuştur. Ruhname, karşımıza bir ulus inşa sürecini genel bir “Türk” milli kimliği üzerine kuran bir politikanın kaynağı olarak çıkmaktadır.

Türkmenistan’da devlet politikası haline getirilen ve Ruhname’de de açıkça görülen bu hareketin arkasında yatan temel gerçek; sosyalist ülkelerde ortaya çıkan sorunların temel kaynağının devlet politikası olarak uygulanan “*tek tip şahsiyet, tek tip kimlik*” siyaseti olmasıdır. Sosyalist ideolojinin tarih, din, dil ve kültür anlayışı milli kimlik konusunu, sosyalist bir siyasi çatı altında yaşamış ve sonrasında bağımsızlığını kazanmış ülkeler için önemli kılmaktadır.

Türkmenistan dahil olmak üzere Sovyetlerin egemenliğinden çıkan ulusların temel sorunu, milli kültürlerine olan inancının “*milli kimlik*” kavramıyla sentezlenerek ön plana çıkartılması ihtiyacıdır. Ruhname, Türkmen toplumunda bu ihtiyacın giderilmesine yönelik hazırlanmıştır. Türkmen kimliği üzerinde yarattığı etki nedeniyle sosyolojik açıdan incelenmesi gereken bir eserdir.

Türkmenlerin, Rusya’nın genel politikaları nedeniyle milli kültürlerine olan yabancılığı, milli kimlik kavramı üzerinde yoğunlaşılmasını zorunlu kılmaktadır. Türkmenlerin tarih hafızalarının bastırılması ve Rusya’nın Slavlaştırma gibi asimilasyon politikaları, milli kimlik probleminin derinleşmesine neden olmuştur.

“*Ruhname*” Türkmen kimliğini ve ulus devletini yeniden inşa etmek üzere hazırlanmış sosyolojik bir kaynaktır. Çünkü “*Ruhname*”de içerik itibariyle Türkmen kimliğine ait değerleri içermektedir. Ayrıca “*Ruhname*” bir ulusun inşa edilmesi ve siyasi ve kültürel yapısını devam ettirebilmesi için hangi kaynaklara ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Ruhname’de Türkmen tarihinin “Türk” tarihi ile ortak tutulup, milli kimliğin bu tarih üzerine şekillendirildiği görülmektedir.

Bir toplumun kültürel unsurları, maddi ve manevi unsurlardan oluşur. Kültürün maddi unsurları, yaşam pratiklerine denk düşer. Kültürün manevi unsurları ise milletin ruhi yanına denk düşer. Ruh, din, ahlak, gelenek ve değerleri kapsayan ve daha geniş anlamıyla millete hayat veren bütün kaynakların simgesidir. Bu ruh, kökleri itibariyle tarihe bağlı olan ve kültür formları içerisinde geleceğe ulaşan bir niteliktedir. Ruhname, isminden de anlaşıldığı gibi bir milletin bahsi geçen ruhi yanına denk düşmekte ve o ruhu temsil etmektedir. Bu amaçla Türkmenlerin tarihi köklerine inmekte ve geçmiş ile gelecek arasında köprü kurmaktadır. Bunu yaparken de “Türk”ün tarihinden ve Türkiye’den ilham almaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde kimlik konusu ele alınmıştır. Kimlik konusunda yapılmış olan teorik tanımlamalara değinildikten sonra, çeşitli başlıklar altında kimlik türleri incelenmiştir. Kimlik kavramının sosyolojik ve psikolojik yönleri ele alınmıştır. Bu bölümün hazırlanmasındaki temel amaç, Türkmen kimliğini anlamlandırırken kullanılacak bilgilere, teorik alt yapının hazırlanmasıdır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde milli kimlik kavramı ve milli devletin inşa süreçleri ele alınmıştır. Millet ve milletleşme kavramlarına değinildikten sonra, milli kimliğin anlamı ve inşa süreci analiz edilmiştir. Bu bağlamda Türkmen kimliğinin inşa süreci değerlendirilmiş ve Ruhname'nin Türkmen kimliğinin inşasındaki yerini anlamaya yönelik teorik alt yapı sağlanmıştır. Aynı zamanda kimlik inşa sürecinde etkin olan sosyal unsurlar ele alınmış ve kimliğin psikolojik ve sosyal süreçlerine değinilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise çalışmanın asıl gayesi olan “*Türkmen Kimliği ve Ruhname*” ilişkisi verilmiştir. “Ruhname” nin önemini ve amacını ortaya koyan bu bölümde; Ruhname’de çizilen “Türkmen Ruhunun Dönemleri” prototipi, bir kimlik inşa süreci olarak ele alınmış ve dönemlerde ortaya çıkan birleştirici unsurlara yer verilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde Türkmen kimliğinin Ruhname bağlamında sosyolojik analizi yapılmıştır.

Problem

Genel olarak kimlik, bireyin sosyal yapı içerisinde kendini konumlandığı sosyal rol olarak tanımlanabilir. Ayrıca kimlik, bireyin sosyal ilişkilerinde de devam eden ve bireyler tarafından dışa dönük algılanan yönüne karşılık gelir. Kimlik konusunu önemli kılan argüman, küreselleşmeyle birlikte gelinek noktada kültürel sorunların kimlik problemine dönüşmeleridir.

Çalışma, kültürel ve tarih bağlamında değerlendirilen kimlik kavramını, anlamaya yönelik ve küreselleşmenin neden olduğu sorunlar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Özellikle iktisadi ve sosyal farklılıklardan kaynaklanan uluslar arası ilişkiler, sosyal ve siyasi yapılarını yeni oluşturmuş toplumları “varlık” problemiyle karşılaştırmaktadır. “Varlık” problemi ise genel anlamıyla toplumların “milli kimlik” problemlerine denk düşmektedir.

Amaç

Hazırlanacak çalışmanın amacı, Türkmen kimliğinin oluşumunda baskın olan unsurları açıklamak ve tarihi bir kaynak olarak “Ruhname”nin, bu oluşuma olan katkısını ele almaktır. Ruhname, bağımsızlığını kazanmış ve tarihi derinlere kadar uzanan bir milletin kimlik kartıdır. Tarihi bir değeri olması bakımından da incelenmesi ve analiz edilmesi gereken sosyolojik bir kaynaktır.

Önem

Küreselleşmeyle birlikte milli kimlikler giderek önem kazanmaya başlamıştır. Bu süreçlerin toplumlara dayattığı tek tip kültür anlayışı bireyleri milli ve yerel kimliklere dönmeye itmektedir. Bu noktada sosyal kimlikler ve bu kimlikleri oluşturan kaynaklar önem kazanmaya başlamıştır. Bu nedenle hazırlanacak olan çalışma da küreselleşme sürecinde milli kimliklere dönüş yapan toplumların değişimini kavramak için önemli bir çıkış sağlayacaktır. Ayrıca milli kimlik kaynaklarının sorgulanmasına da kapı açacaktır.

“Türkmen kimliği ve Ruhname” isimli çalışma tarih, dil ve din bağlamında sosyolojik bir kültür analizini kapsamaktadır. Bu nedenle çalışma, ileride hazırlanacak çalışmalara da emsal teşkil edecektir.

BÖLÜM 1 : SOSYO-PSİKOLOJİK AÇIDAN KİMLİK KAVRAMI

1.1. Kimlik

İnsan için bir yere ya da varlığa ait olmak ve onları birileriyle paylaşmak, kimliğini oluşturduğunu ve sosyal kimliğe bürünmeye başladığını gösterir. İnsan sosyal bir varlık olduğundan, kimlik kavramı da toplumsal aidiyetlerle ve zorunluluklarla ifade edilmektedir. Bu bağlamda kimlik, sosyal rollerin ve ilişkilerin ardı sıra dizildiği bir sürecin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Kimlik terimi, Latince uzun bir tarihi olduğu halde, ancak yirminci yüzyıldan sonra popüler bir terim olarak kullanılmaya başlanmıştır. Latince idem kökünden türetilen “identite-identity” kelimesi bir aynılığı, bir özdeşliği ifade etmektedir. Türkçe’de kullanılan kimlik kavramı ise, kim ya da “kimlerdensin” sorusundan üretilmiş, zorunlu bir aidiyet işareti olarak karşımıza çıkmaktadır (Kılıçbay, 2003:155).

Felsefi bakımdan kimlik ise, konuşan ve düşünen bir varlığın bizzat kendisiyle, varoluş şartlarının ve çeşitli hallerinin değişmesi esnasında yahut farklı realitelerde ve görüşlerdeki şu veya bu ilişkilerde benzer ve aynı değerde süreklilik, devamlılık gösterebilmesidir. Bu, insanın kendisine olan şuurunu ifade etmektedir. Hegel "Varlık ve kendilik şuru aynı özdür" derken kimlik kavramı ile ilgili olarak, insanın özüyle birliği ve özdeşliğini bahis konusu yapmaktadır.

Her iki tanımda da ortak nokta, insanın kimliğini sosyalliğiyle paralel götürmektir. Hem sözlük anlamlarıyla, hem de felsefi ve psikolojik tanımlarıyla kimlik kavramı, bireyin evren içerisinde kendini konumlandığı ontolojik zemine ve toplum içerisindeki sosyal role atıfta bulunmaktadır. Buna göre kimlik, ontolojik tanımlamalarla ortaya çıkan ve bireyin sosyal ilişkilerinde anlamını bulan bir gerçekliktir. Başka bir deyişle; “ortak aidiyetlerin bilince çıkarılması sürecidir” (Asman, 2001:134).

Whellis, kimliği insanın çabalarına, değer yargılarına ve sonuçta kişinin bu değer yargılarıyla davranışlarının birbirine ahenkli uymasına dayandırmaktadır. Buna göre kimlik oluşurken bireyin sosyalleşmesi de söz konusudur (Kula,2001:44).

Bir kişide toplanan çeşitli eğilimler, tutum ve davranışlar bütünü, o kişiye has bir görünüme sahiptir ve başka hiç kimsede aynen görülmez (Kağıtçıbaşı, 2004:68). Bu

nedenle kimlik kavramı herkese göredir ve tekil kimlikler sosyal hayatta daha yaygındır. Sosyal hayatta ise bahsi geçen tekil kimlikleri tek bir çatı altında toplayan daha geniş kimlikler vardır. Sosyal kimlik, kültürel kimlik ve milli kimliği bu kategoride değerlendirmek mümkündür.

Genel olarak kimlik ile ilgili ortaya koyulan temel düşünceler kalıcılık, uyum ve tanınma özelliklerini kapsamaktadır. Kimlikten söz edildiğinde genelde belirli bir sürekliliğe, kapsayıcı bir birliğe ve kendini tanımaya vurgu yapılır (Larrain, 1995:197). Kimliğin sürekliliği, bireyleri her yeni durum karşısında kendilerini tanımlamalardan kurtarmaktadır. Ayrıca aynı kavramsal bütünlük, bir yönüyle sosyalleşmeyi ifade ederken, diğer bir yönüyle de bireyin, varlık karşısındaki duruşunu göstermektedir.

Güvenç'e göre bilinçli ve canlı bir varlığın, kendini nasıl algıladığı sorusunun yanıtları onun kimliği ya da kimlikleridir. Kimlik o varlığı tanımaya, tanıtmaya, sınıflamaya yarayan sıfatların toplamıdır. Sosyal yaşamda ve bireysel yaşamda insanı ayakta tutan kavramlardan biridir (Güvenç, 1993:291).

Kimlik kavramı için, ön plana çıkartılan her değer ve unsura göre, farklı anlamlar yüklenebilmektedir. Ancak sınırlarını çizmesi bakımından kimlik kavramı ile ilgili iki yönlü bir ayırım yapmak yerinde gözükmemektedir. Bu ayrımlardan biri bireyin kişiselliğini ifade eden "bireysel kimlik", diğeri ise aynı bireyin sosyalliğini ifade eden "sosyal kimlik" tir. Bireysel kimlik, insanı diğer bireylerden ayıran bir farklılığa sahiptir. Sosyal kimlikte ise bir aynılık ve benzerlik söz konusudur. Çünkü sosyal kimliğin kaynağı toplumdur ve toplum kültürel değerleriyle benzer bireyler üretmektedir. Bunun anlamı tekil kimliklerin, daha öncede bahsi geçtiği üzere sosyal, kültürel ve milli kimlik çatısı altında, sosyal yaşamın beklentileri altında sürekli dönüşmesidir.

Sürekli vurgulandığı gibi, kimlik kavramı ile ilgili yapılan pek çok tanımlama insanın "ben kimim?" sorusuna verdiği cevapta aranmaktadır. İster bireysel isterse sosyal kimlikler olsun, insanlara göre kimlik bahsinde, bir duygu, bir bilgi, bir bilinç, bir süreç, bir temsil gibi farklı yanları öne çıkabilmektedir (Bilgin, 1995a:65).

Kimlik ile ilgili yapılan tanımlamalar, genel çizgilerle sosyal aidiyetlere ve sosyal rollere bağımlı olarak yapılmaktadır. Bu bağlamda kimlik, katıldıklarımız, arzularımız,

hayallerimiz, kendimizi tasavvur edişimiz ve yaşamla ilişki kurma-tanım biçimi gibi hayattaki duruş yerimizi bildiren niteliklerin toplamı olarak kabul edilmektedir. Buna göre bireyler toplumsal hayata kimlikleriyle katılmaktadırlar. Meslek, gelir, yaş, cinsiyet bu anlamda kimliğe ilişkin olan ve toplumsal ilişkilerde kendilerine atf yapılan belli başlı kriterlerdir (Bostancı, 2003:6).

İnsan, kimliğini tanımlarken kullandığı alternatifler bahsi geçtiği üzere çeşitlidir. Fakat kimlik bahsinde, bireyin yaptığı ya da yapacağı “özel” tanımlamalarından çok, dış dünyadan yapılan tanımlamalara dikkat çekmek gerekmektedir. Yani kimliğin oluşumu ve bireyin kendini tanımlayabilmesi için; “diğer bireylerle simgesel duygu dünyasına ya da sembolik anlam dünyasına girilmesi” (Asman, 2001:135) ya da “öznenin diğer öznelerin ve toplumların iğne deliğinden geçmesi gerekmektedir” (Hall, 1998:41) gerekmektedir. Dışardan yapılan tanımlamalarda genel olarak geçerli olan kriterler, toplumsal ilişkiler ve kültür tarafından belirlenir. Bu nedenle insanın sosyal yönü, onun kimliğini de tanımlayan başlıca unsurdur. Bahsi geçtiği üzere, kimlikler için önemli olan dışardan yapılan ve sosyal kimlik kategorisine sokulan tanımlamalardır.

1.2. Kimlik Türleri

İnsan ilişkilerinin bir fonksiyonu olarak da ifade edebilecek olan kimlikler başlangıçta duruma özeldir. Zamanla hiyerarşik olarak organize olurlar. En merkezdeki kimlikler kapsamlı, yaygın, tesirli ve baskındırlar. Cinsiyet, ırk, yaş, renk, milliyet gibi genel unsurlarla ifade edilirler ve hiyerarşik olarak alttaki diğer kimlikleri organize ederler. Ferdin taşıdığı tüm kimlikler müştereken onun benliğini oluşturan bir faktördür. Başka bir deyişle kimlik, bir bütün ve benliğin ana unsuru olarak, pek çok alt kimlikler toplamıdır. Bunlar birbirlerini etkilerler ve dolaylı veya doğrudan tecrübe edilirler

İnsan tekil bir varlık olarak bütün görünmesine karşın aslında parçalı bir yapıya sahiptir. Buna göre sosyal ilişkiler sırasında bulunduğu konuma göre farklı bir kimliğe bürünebilmektedir. Bu kimlikler bireyin parçalı yapısını ifade eden bireysel kimliklerdir. Ancak bireysel kimliklere karşılık insanın sosyal yaşamda diğerleriyle bütünlüğünü sağlayan sosyal kimlikleri de vardır. Bütün bunlar dikkate alındığında kimliklerin, teorisyenler tarafından değişik başlıklar altında sınıflandığı görülmektedir.

Kimlik türleriyle ilgili olarak yapılmış olan genel bir sınıflamayı şu şekilde vermek mümkündür. Aile kimliği, din kimliği, soy yada milli kimlik, coğrafi kimlik, vatandaşlık kimliği, kültürel kimliklerdir.

1) Aile Kimliği: Bir aileye, sülaleye, hanedana, aşirete mensup olma duygusunun kazandırdığı kimlik olarak açıklanabilir.

2) Din Kimliği: Kişinin bir dine mensup olmaktan dolayı kazandığı kimlik. Buna bağlı olarak mezhep ve tarikatlara mensubiyetten kazanılan kimlikler; Mevlevî, Bektaşî, Şâfî, Hanefî, Şî, Ortodoks, Katolik, Protestan, Dominiken ve Fransisken (Bugün de yaşayan Hıristiyan tarikatları) gibi kimlikler.

3) Soy veya Milliyet Kimliği: Kişinin doğuştan annesine, babasına ve mensup olduğu topluluğa mensubiyeti ile ortaya çıkan kimlik. Bu kimliği edinip edinmemek insanın elinde değildir. Kişi doğuştan getirdiği bu kimliği reddetse bile yine onunla anılmaktan kurtulamaz. Mesela bir Fransız Yahudi'si "Ben Fransızım" dese yine Yahudiliği ortadan kalkmaz.

4) Coğrafi Kimlik: Kişinin doğduğu bölgeye aidiyet duygusu taşımasından doğan kimlik. Ortadoğululuk, Balkanlık, Kafkasyalılık, Asyalılık gibi kimlikler coğrafi şuuru geliştirir. Meselâ son yirmi senede "Asyalılık", "Afrikalılık" şuurlarının gelişmekte olması gibi.

5) Vatandaşlık Kimliği: Bu kimlik, siyasî ve hukukî kimliktir. Kişinin bağlı olduğu devletin ve devletin dayandığı toplumun ortak kimliğidir. Dolayısıyla bir üst kimlik olarak görülmektedir. Bu kimlik sonradan yaratılmış bir kimliktir.

6) Kültürel Kimlik: İnsanın kültürel yani kültür yapan ve yaratan bir varlık olması, onun kültürel kimliğini de belirler. İnsanın bu dünyada var olma ve yaşama hakkı ona kültür yapma ve yaratma vazifesi de yükler. Bu hak ve vazife evrensel veya küresel bir nitelik taşır. Fert, gerçi dünyada yaşıyor, ama bir toplum içinde yaşadığından kabiliyetlerini de yaşadığı toplumda geliştirir ve sergiler. Her kültür bir anlam dünyası, kainata ve topluma bakış tarzı oluşturur. Bu da özgün bir hayat biçimi ve özel bir dünya görüşünün oluşmasına yol açar. Karmaşık ve özgür görünen her kültür, bilgi, inanç, ahlak, sanat, kanun, örf, âdet ve gelenek gibi her türlü mahareti ve ustalığı içine alır. Çünkü bunları yapan insan, o toplumun bir üyesidir. Bu bakımdan kültürel kimlik,

toplumsal varoluşu içine alan bir boyuta sahiptir. Bu boyut toplumun da yüksek bir gayesini teşkil eder. Öte yandan kültürel kimlik, millî kimlik ile de karışır.

Bir başka sınıflamada, kimliğin iç içe geçmiş üç merhaleden oluştuğunu varsayan Sezen'in sınıflamasıdır. Bu sınıflamada daha önce bahsi geçen bireysel kimlik ile sosyal kimlik ayrımını da görmek mümkündür. (Sezen, 2002:66).

i) Türün kimliği : Türün tabiattaki yeridir. Örneğin insanın doğadaki konumudur. Yani insanın doğa için ifade ettiği anlam, onun tür içerisindeki kimliğini belirler.

ii) Toplumun Kimliği : İnsana mahsustur ve kültüre karşılık gelir. Bu bireyin sosyal kimliğini ifade eder.

iii) Ferdi Kimlik : Bu ikisinin birleşmesinden doğar. Biyolojik, psikolojik ve sosyal şahsiyet demektir. Yani bireysel kimlikleri ifade etmektedir.

Bir başka kimlik sınıflamasını ise, daha önceki kimlik sınıflamalarına paralel olarak şu üç başlık altında vermek mümkündür. bu sınıflama diğerlerine oranla daha geniş bir kimlik ağına gönderme yaptığı görülmektedir (Güvenç, 1993:5).

a) Bireysel Kimlikler: Kişileri ötekilerden ayırmak için, kurumlarca verilmiş, bireysel kimlikler; herkesin cebinde, işyerinden aldığı çalışma, trafik polisinden aldığı sürücü, bankadan aldığı para-kredi kartları yada kimlikleri vardır. Bunlara kısaca bireysel kimlikler denilmektedir.

b) Kişisel Kimlikler: Kişilerin üyesi bulunduğu kurum ve kuruluşlar, dernekler, kulpler ve okullarla gönüllü, duygusal veya mesleki ilişkilerini gösteren psikososyal veya kişisel kimlikleri de vardır. Bu tür kimlikleri bireysel kimliklerden ayırabilmek için, "kişisel kimlik, denilmektedir. Unutulmaması gereken kişisel kimliklerin resmi bir belgesinin olması zorunluluk değildir.

c) Ulusal-Kültürel Kimlikler : Nüfus kütüğündeki soy sop ilişkileriyle, kişiye özgü ad, cins, evlilik, askerlik, sabıka bilgilerini bir araya getiren, kütüğe kayıtlı kimlikler de vardır. Yurt dışına çıkarken alması ve kullanması zorunlu pasaport, resmi ve ulusal bir kimliktir. Aynı zamanda bu kimlik türü, ulusları birbirinden ayırmakta kullanılmaktadır.

Kimlik sınıflamaları görüldüğü gibi değişik şekillerde yapılmaktadır. Ancak bu türleri daha öncede bahsi geçtiği üzere bireysel ve sosyal kimlik olarak ikiye indirgemek mümkündür. “Türkmen Kimliği ve Ruhname” çalışmasında ön plana çıkartılan sosyal kimlik düşüncesi olduğunda bu bölümde sosyal kimlik ve ona bağlı olarak da kültürel ve milli kimliklerden ayrıca bahsetmekte fayda vardır.

1.2.1. Sosyal Kimlik

Kimliğin sosyal veya kolektif boyutu, kim olduğumuzu değerlendirirken bulunulan gruba ait referansları kapsamaktadır. Sosyal kimlik, buna göre bireyin kendisini bir sosyal çevre veya bir sosyal gruba göre tanımlaması ve konumlamasını ifade eder. Buna göre sosyal kimlik sosyal yapının bireydeki yansımasıdır (Bilgin, 1995:67).

Sosyal kimlik, eylemlerin zeminidir. Öznenin davranışlarının arkasında yatan sebeptir. Sosyal kimlik, sosyal şartların değişmesine bağlı olarak sürekli değişir. Bu değişimde değişen bilgi paradigmalarının egemenliği vardır. Değişen paradigmalar; toplumun bilinç seviyesini de etkilemektedir. Değişen bilinç seviyesi, kimlik formlarını da değiştirmektedir. Böylece bazı dönemler bireysel kimliklere göndermede bulunulurken, bazı dönemlerde ise sosyal kimliklere gönderme yapılmaktadır.

Sosyal kimlik çoğu defa, içerisinde barındırdığı niteliklerle tanımlanmaktadır. Buna göre sosyal kimliğin niteliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Bilgin,1999:62).

- Bir insan grubunun kendi hakkındaki bilinci ve duygusuyla ilişkilidir. Bu grup ruhuna denk düşer ve bireyin sosyal kimliğe bürünmeye başladığı ilk aşama olarak göze çarpar.
- Topluluğun kendine özgü niteliklere sahip olduğu ve bir tekillik taşıdığı yönündeki bilinci ve aidiyet duygusudur. Bu nitelikse sosyal kimliğin farklılık yaratıcı yönüne gönderme yapar.
- Dil, kültür, din, tarih, yaşam alanı ve maddi koşullar kimliği şekillendirirler.
- Bir grup veya topluluğun kimliğini tanımlama çabaları, onların zorunlu olarak geçmişlerine bakmalarını ifade etmektedir. Bu bağlamda tarih, sosyal kimliğin şekillenmesinde önem taşımaktadır.

Bu nitelikler bir araya getirildiğinde görülür ki; sosyal kimlik, topluluğu oluşturan bireylerin ortak varlıkla özdeşleşmelerini, ortak ülkü ve simgelerde birleşmelerini gerektirmektedir. Ayrıca aynı maddelerden hareketle sosyal kimliği, ortak tasa ve kıvançları paylaşma olgusu olarak kabul etmek de mümkün gözükmektedir.

Buna göre aynı dili konuşan, aynı örf ve adetlere, gelenek ve göreneklere sahip olan, aynı inanç, değer ve kanaatleri paylaşan, diğer bir ifadeyle ortak bir maziye ve kültüre sahip olan insan toplulukları, kendilerini diğer topluluklardan ayıran bir kültüre sahip olmanın gereği olarak ortak bir kimliğe de sahiptir (Taşdelen, 2000:21). Böylece sosyal kimlik ortak bir kültürün ifadesi de olabilmektedir.

Kimlik topluma dönük sosyal bir kurum olarak kabul edilmelidir. Kimlik, bir tür planlanmış davranış ve yüklenilmiş rol olduğundan alternatiflerden bir diğeri tercih edilebilir. Ayrıca ferdin hangi sosyal kategoriye veya bu tür fonksiyonaliteye sahip herhangi bir organizasyon veya gruba ait olduğunu ifade etmektedir.

Sosyal kimlik; belirli bir alanda kök salmış bir takım grupların, diğer gruplardan farklılıklarını ortaya koyma, vurgulama talebidir. Ya da bir grup bireyin, kendilerini tanımak ve ilgileri, mekanları, sosyal ilişkileri grup halinde işlenebilen, yönetilen, doğrulabilen bir grup oluşturmak için geliştirdikleri bir eğilimdir (Bilgin, 1999:59). Bu bağlamda sosyal kimliğin sosyalleşmenin bir sonucu olarak görmek gerekir.

Bergue'e göre ise sosyal kimlik birbirine karşıt bir takım boyutları ve ilkeleri kapsamaktadır (Bilgin, 1999:60). Buna göre;

- Sosyal kimlik hem güvenlik verici, hem de harekete geçiricidir.
- Sosyal kimlik hem devamlılık, hem transformasyon içerir. Dönüşüm olmadan kimlik yoktur. Dönüşümün olması ise bir şeylerin "biz" olarak dönüşmesini gerektirmektedir.
- Sosyal kimlik, objektif ve subjektif özellikleri birleştirir.
- Sosyal Kimlik bir bütünselliktir. Ayrıştırılabilir.
- Sosyal kimliğin çeşitli yanları aktörleri ve kategorileri birbirleriyle değiştirilebilir.

Sosyal kimlik, "biz" bilincine atfedilen anlamlar, geliştirilen siyasal asabiyeler ve onları bütünleyen duygular ve heyecanlardan oluşur (Bostancı, 2003:9).

Sosyal kimliğin özellikleri şu şekilde de sıralanabilmektedir (Bilgin, 1999:61) .

- Sosyal kimlik, grup üyeleri tarafından algılanır ve yaşanır.
- Sosyal kimlik, diğerine karşıtlık içinde, bir kontrast ve diğerlerinden fark olarak tanımlanır.
- Gruba aidiyet bilincinden kaynaklanır.
- Çeşitli temsillerin bir sistemi içerisinde kavranır. Bu temsiller içinde bir takım negatif nitelikler ve pozitif nitelikler bulunur.

Bilgiseven, sosyal kimliğin sosyal yapıyla olan bütünlüğünü dile getirirken, içsel bir yapılanmadan dışa doğru bir tanımlama yapmaktadır. Sosyal kimlik, insan zihninin sosyal tecrübelerle formlanan ve potansiyel haldeki yapısal bütünlüğüdür. Kimlik ise sosyal olarak şekillenmiş bu potansiyelin iradi bir kararlılıkla dışa yansıyan halidir. Buna göre sosyal davranışlar bireyin sosyal kimlik alanıdır (Bilgiseven, 1982:151).

Bu bağlamda sosyal kimlik, sosyal aidiyet bilincidir. Sosyal aidiyet bilinci ise; ortak bir dilin konuşulması ya da daha genel bir ifade ile ortak bir simgesel sisteminin kullanımı ile ulaşılan ortak bilgi ve belleğe katılıma dayanır. Burada önemli olan kelimeler, cümleler ve metinler değil; gelenekler, giysiler, yeme-içme alışkanlıkları, anıtlar, resimler ve benzeri maddi öğelerdir. Ortak bilinci ve kültürel belleği simgeleyen her gösterge kimlik unsuru olabilmektedir (Asmann, 2001:139).

Her fert yaşadığı toplumun kültürünü edinir ve kültürünü edindiği topluma aidiyet duygusu duyar. Buna göre birey, ait olduğu kültür ve toplumun gerektirdiği özelliklere göre, kendisi hakkında bir ben tasavvuruna sahip olacaktır. Sosyal kimlik ise, ferdin sahip olduğu bu tasavvurunun çeşitli görünüşlerinden ibarettir. Bu bağlamda sosyal kimlik, ferdin ait olduğu toplumda oluşan ben tasavvuru ve aidiyet duygusunun bir yansıması olarak kabul edilecektir (Tok,2003:127).

Geleneksel toplumlarda bireysel kimlik duygusunun ya hiç olmadığını ya da az olduğunu gözlemlenir. Geleneksel toplumlarda sosyal kimlik baskındır. İnsanlar, kendilerini gruplardaki rollerine göre tanımlamaktadırlar (Bilgin, 1999:83).

1.2.2. Kültürel kimlik

Her kültürün başka kültürel alanlardan gelen insanlara yabancı görülebilecek olan kendi davranışları vardır. Bu farklılıkların içerisinde inançlar, değerler, adetler ve gelenekler yer alır. Bütün bunları ait olduğu kültürün dışında anlamak mümkün değildir. Böylece her kültürün kendine ait bir kimliği olduğu sonucuna ulaşılır (Giddens, 1993:38)

Kültürel kimlik, fertleri aşan sosyal bir boyuta sahiptir. Sosyal bir varlık olarak kabul edilen insanın, farklı özellikleriyle oluşmuş insan toplulukları içerisinde yaşayabilmesi, topluluğu fertte temsil ettirir hale getirmiştir. Böylece fark edilir ki; kültürel kimlik, “*ben kimim*” den çok “*biz kimiz*” sorularına denk düşmektedir (Erkal, 1997:398).

Kültür ile ilgili yapılan çeşitli tanımlamalarda, kültürün toplumların yaşam tarzları olduğu sonucuna ulaşılır. Atalardan gelen maddi ve manevi değerler manzumesi olarak kabul edilen kültürel formlar, bireyin şekillenmesinde de önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde sosyal kimliğin kültürel kimlik ile özdeşleştirilmesi yerinde sayılabilir.

Kültürel kimlik, tek tek bireyleri “*biz*” duygusunda birleştiren bir kimlik duygusudur. Kültürel kimlik, bir kültüre katılımın bilince çıkarılması ya da o kültüre ait olduğunun ilan edilmesidir (Asmann, 2001:134).

Kültürel kimlik, kültürün herhangi bir unsuruna bağımlı olarak düşünülemez. Kültür maddi ve manevi unsurları dahil, bütün parçalarıyla bireyin ve toplumun kültürel kimliğini belirlemektedir (Tok, 2003:118-140).

Erkal’a göre, belli bir kültür çevresi içinde yoğrulan, sosyalleşen ve ondan pay alan, aidiyet şuuru hisseden insan, kendi kültür ve toplum çevresini temsil eden sosyal kimliği taşımaya başlamaktadır. Bu yönüyle kültürel kimlik, ferdin seçmekte serbest olduğu, istediği zaman değiştirebileceği bir şey değildir (Erkal, 1997:398).

1.2.3. Milli ve Etnik Kimlik

Milli kimlik ya da etnik kimlik, millet ve etnik grup adıyla sınıflanan topluluklara aidiyet duygusuyla ortaya çıkar. Milleti ortak kültüre ve coğrafi yerleşime dayalı olarak tarihi birlikteliğin sürekliliğiyle kendilerini sadece bir toplumsal kimliği paylaşan insan topluluğu olarak tanımlanması mümkündür (Taşdelen, 1997:223).

Milli kimlik, her türlü boy ve kabile asabiyetinin üzerinde milli seviyede ortak bir yaşama tarzını ifade eder. Milli kimlik kavramının biyolojik bir tasnif olmayacağı buradan anlaşılmalıdır (Erkal, 1997:397). Diğer bir ifade ile milli kimlik, bütün yan kimliklerin aşılması sonucu, toplumun bütün fertlerinin ortak inanç ve değerler sisteminde birlikteliğidir (Türkdoğan, 1995:164).

Millet olma daha ziyade ortak bir tarih ve diğer kültürel benzerlikler etrafında şekillenmesine rağmen, her zaman ortak bir kökene, dile, dine ve ırka ihtiyaç hissetmez. Etniklik, kendi içinde yarı ve muhtemelen birbirine düşman siyasi ailelere bölünmüş toplumlarda ırki, kültürel ve tarihi karakteristiklerin karmaşık bir bileşimi olarak ortaya çıkar (Taşdelen, 1997:223).

Etnik durum, belli bir toplumu, ötekilerden ayıran kültürel pratiklerle bakış açılarına göndermede bulunmaktadır. Etnik toplulukların üyeleri, kendilerini toplumdaki öteki üyelerden kültürel bakımdan farklı görmektedir. Karşı tarafın bakış açısı da aynı temel üzerinedir. Etnikliği belirleyen değişik unsurlar olmasına rağmen belli başlıcalarını şu şekilde sıralamak mümkündür. Dil, tarih ya da atalar(gerçek veya düşsel), din ve giyim, takı farklılıklarıdır (Giddens, 1993:253)

Millet ile etnik topluluk kavramları, kullanılış şekline göre çoğu durumda anlam olarak birbirlerine paralel olmakla birlikte, millet kavramı etnik gruba göre daha kapsamlı kabul edilmektedir. Aynı zamanda millet kavramının, siyasi bir boyutu da vardır. Millet beş temel birlikteliğe dayanır. Bunlar; ortak siyasi birlik ve siyasi kimlik, ortak tarihi kader, ortak coğrafya-vatan, ortak kültür ve global toplumdur (Taşdelen, 1997:60).

Etnik topluluk, daha büyük bir toplumun bir alt grubu olarak ortak kültürel geleneğe ve kimlik duygusuna sahiptir (Erkal, 1997:397). Belli bir etnik grubun bireyleri toplumun diğer üyelerinden belirli kültürel karakteristikleri bakımından farklılaşır. Bir takım farklı adetlerin ve değerlerin yanı sıra kendilerine özgü dil ve dini inanca sahip olabilirler. Bunlardan dikkat çeken en önemli özellikleri, geleneksel bir grup olarak taşıdıkları kimlik duygusudur.

Genel manasıyla etnik topluluk tabiri, sadece belli bir azınlık için kullanılmakla birlikte, birçok farklı kültürel topluluğun bulunduğu toplumlarda hakim kültürel çevre içerisinde farklılık gösteren gruplar için de kullanılmaktadır.

1.2.4. Sosyal Kimlik Bağlamında Kültürel ve Milli Kimlik

Sosyal kimlik başta olmak üzere kültürel ve milli kimlikler, daima belli bir toplum için söz konusu olmaktadır. Toplumlar arasındaki kültürel farklılıklar, kimliklerin de farklı şekillerde oluşmasına neden olmaktadır.

Sosyal kimlik, bazı araştırmacılar tarafından kültürel kimlik olarak da kabul edilmektedir. Kültür toplumun devamı için önemli bir unsur, insan türü için de önemlidir. Bu nedenle insan varlığının temeli de kültür formlarıyla ilişkilidir ve kimlik, kültüre bağımlıdır.

Milli kimlik ile sosyal kimlik yada kültürel kimlik kavramları, işaret ettiği noktalar bakımından çoğu zaman ortak noktalarda buluşmaktadır. Ancak aralarında dikkat edilmesi gereken önemli farklılıkları vardır.

İlk olarak bu kavramaların sınırlarını çizmek gerekir. Buna göre sosyal kimlik, sosyal rollere ve sosyal ilişkilere bağımlı olarak düşünülmektedir. Bu bağlamda kimlik kavramının içeriğini belirleyen unsurlar, sosyal şartlar tarafından oluşturulmaktadır. Kültürel kimlik kavramı, toplumun kültürel hafızası tarafından oluşturulmaktadır. Milli kimlik kavramı ise genel olarak kültürel ve sosyal kimlik gibi topluma bağımlı olmakla birlikte daha genel ve kapsayıcı bir anlamı içermektedir.

Sosyal kimlik, gruplara, bireylere ve bunlar arasındaki ilişkilere ilişkilendirilirken, milli kimlik ise millet olgusu ile ilişkilendirilmektedir. Buna göre milli kimlikler, devletler yada milletlerarası tanınma unsurlarını ifade etmektedir. Anlaşıldığı üzere milli kimlik kavramı sosyal ve kültürel kimliği kapsayıcı bir niteliğe sahiptir.

Sosyal, milli ve kültürel kimliğin inşasında “*sosyal imajinerin kolektif belleği şekillendirmesi*” söz konusudur. Sosyal imajner, kuşaktan kuşağa süzülerek aktarılan bellek öğelerini, kolektif kimliği temellendirici değerler ve anlamla yükler, tarihsel olaylar, anıları, sembol, mit veya efsaneye, bu olayların aktörlerini ise kahramanlara, sembol şahsiyetlere dönüştürür. Bu dönüştürme işleminde yazarlar, sanatçılar, entelektüeller ve iletişim araçları katalizör rolü oynar (Bilgin, 1999:199).

Milli, sosyal ve kültürel kimlikler bağlayıcı bir kimlik olarak sunulduğunda, grubun, toplumun yada milli devletin hiçbir üyesine bu kimliğe karşı çıkma hakkı tanımaz. Her

şey bir başlangıç kültürüne, bir kökensel kimliğe indirgendiğinden, bu kimliğin dışına çıkılmaz, gereklerinden ve törelerinden uzak kalınamaz. Sosyal, kültürel ve milli kimlikler içerisinde bireylik yitimi doğar, herkes sosyal ve milli bir bütünlük içinde eriyerek silinir (Bilgin, 1999:69).

Sosyal kimlik, teorisyenler tarafından farklı şekillerde tanımlanmış olsa da, Milli ve kültürel kimlik kavramlarıyla olan ortak noktaları, bu üç kimlik türünü de bir devlet yada sosyal yaşam içerisinde gerekli kılmaktadır.

1.3. Sosyalleşme ve Kimlik

Sosyal kimliklerle milli ve kültürel kimlikler arasında kurulan ilişki biçimleri, genelde bireyleri tek bir kimlik çatısı altında toplamaya yöneliktir. sosyal bir bütünleşme söz konusu olduğundan, bahsi geçen durumun gerçekleşmesi noktasında sosyalleşme kavramını ve kimliğin bu kavramla olan ilişkisini anlamak gerekmektedir.

Kimlik, geniş kapsamda ve esnek biçimde insanın kendi benlik duygusuna, kendisi hakkındaki duyguları ve fikirlerine atıf yapılarak kullanılmaktadır. Bazen kimliğimizin, içinde bulunduğumuz ve daha sonra içselleştirdiğimiz toplumsallaşma süreciyle şekillenmiş olan toplumsal rollere atfedilen beklentilerle oluştuğu varsayılmıştır. Başka bir varsayıma göre ise biz kimliklerimizin daha etkin biçimde, toplumsallaşma sürecinde ve oynadığımız çeşitli rollerde bize sunulan malzemelerle kurarız. Diğer bir ifadeyle kimlik, sosyalleşme sonucu ortaya çıkmaktadır (Marshall,1999:408-9).

Sosyalleşme, çoğu yaklaşıma göre, yardıma ihtiyaç duyan bireyin, yavaş yavaş içerisinde doğduğu kültür için geçerli olan becerileri edinerek kendi bilincinde olan, bilgili ve bilinçli bir birey haline gelmesi sürecini ifade etmektedir (Giddens, 1993:60)

Bir diğer yaklaşımda sosyalleşme, semboller, modeller ve bilgilerin edinilmesi süreci olarak ifade edilmektedir. Bir diğer ifade ile bir kimsenin içerisinde yaşadığı toplumu her yönüyle özümsemesidir. Birey, toplumu maddi ve manevi boyutlarıyla öğrenip benimsedikten sonra belli bir sosyal kimlik kazanmaktadır (Doğan, 1998:95).

Sosyalleşme sürecinde fert bilgisini, görgüsünü ve beceri ile davranışlarını kazanmaktadır. Yani sosyalleşme bireyin Doğan'ın da dediği şekliyle kimliğini bulması

sürecinin adıdır. Sosyalleşme insanı sosyal yaşama ve sosyal-kültürel kimliklerine hazırlayan bir süreci ifade etmektedir.

Sosyalleşme sürecinin üç temel görüntüsü vardır. Bunlardan ilki bireyin belli bir kültür edinmesidir. İkincisi bireyin edindiği bu kültürü kişiliği ile bütünleştirmesidir. Sosyalleşmenin son aşaması ise önceki iki sürecin gerçekleşmesi sonucu toplumsal çevreye uyum sağlamaktır (Doğan, 1998:94).

Sosyalleşme ile toplum ve gruplar varlık kazanırlar ve varlıklarını da bu sayede devam ettirirler. Sosyalleşme sürecinde aktarılan pek çok değer ve normun içerisinde özellikle kültürün önemi büyüktür. Çünkü kültürel aktarmalar, bireyin kültürel ve sosyal kimliğinin temellerini oluşturmaktadır.

Sosyalleşme sürecinde fert, bahsi geçtiği üzere, toplumun üyeliğini kazanmayı amaçlamaktadır. Sosyalleşmenin ve sosyal kimlik edinmenin başladığı il yer ailedir. Birey, aile içerisinde toplumun temel değerlerini kazanmaya başlamaktadır. Daha sonraki süreçte okul, arkadaşlık grupları ve çalışma hayatı bireyin sosyal kimliğini tamamlamaktadır (Erkal, 1983:61) Böylece sosyalleşmenin durgun bir süreç olmadığı anlaşılır. İnsan, sosyal ve bireysel yaşantısı boyunca değişik araçlarla sosyalleşme sürecini yaşamaktadır.

Fert açısından sosyalleşme çocukluk çağlarında çok hızlı bir öğrenme, ileri yaşlarda ise -şahsiyet belirginleştikçe- hızını kaybeden bir süreç olarak bütün hayat boyunca devam etmektedir. Ferdin dünyaya gelmesiyle birlikte ileride öğrenmeyi mümkün kılacak ve sosyalleşecek olan biyolojik yapı gelişmeye başlamakta ve bu dönemdeki gelişim çok büyük önem taşımaktadır. Çocukluğundan itibaren fert üzerindeki sosyal etkiler, şahsiyetinin ve sosyal tutum ve davranışlarının gelişmesini sağlar. Bu, aslında, ferdin toplum içinde bir kimlik edinme sürecidir. Sağlıklı, dengeli ve güçlü bir şahsiyet, sosyal veya ferdi kimlik edindiği takdirde psikolojik bozukluklar, tutum ve davranışlarda sosyal sapmalar olmayacaktır. Özellikle rol ilişkilerinde sergilenen sosyal kimlikler, tutum ve davranışlara anlam vermekte ve onları yönlendirmekte, böylece endişeler, depresyon ve düzensiz davranışlar önlenmektedir. Ferdin toplum içinde ne tür sosyalleştiğinin göstergesi, toplum tarafından aktarılmış sosyal değerlerin ve normların, ferdin tutum ve davranışlarında yansımaları ve bu davranışların müşahade edilebilirliğidir.

Sosyalleşme birey açısından “başkası düşüncesi” çevresinde gelişmektedir. İnsan bu süreç boyunca kişiliğinin doğal yapısı ile içerisinde yaşadığı sosyo-kültürel yapıyı içselleştirmektedir. Bunun yanı sıra anlamlı toplumsal rollerle yaşamak zorunda olduğu sosyal çevreye uyumunu sağlayan bir süreci ifade etmektedir (Doğan, 1998:91)

Sosyal hayatta insan için “güvenlik” önemli bir ihtiyaçtır. toplumda güven ihtiyacı için iki çözüm mercii akla gelmektedir. Bunlar birbirinden tamamen bağımsız olmamakla birlikte biri toplum yaşam, diğeri ise toplum yaşamından doğan sosyal kimliktir. Buna göre bir topluluk içinde varolmak, özneye sadece kimlik sağlamaz. Aynı zamanda toplum, onun için *yaşanılan mekan* olduğundan kendisini güvenlik hissiyle donatır. Bir toplumda yaşama düşüncesi, güvensiz ve belirsiz dış dünyaya karşı özneyi koruyan ve ona güven içerisinde yaşadığı duygusunu veren algının ifadesidir.

Güvensizliklerle dolu dış dünyada özneyi tehdit eden korkular, tedirginlikler, çatışmalar sınırları çizilmiş bir toplumun içerisine girdiği zaman yerini nispi bir güvene ve huzura bırakır. Buna göre özne sadece *kendi toplumu* içerisinde güvendedir ve yaşama alanına sahiptir. Çünkü içerisinde yaşadığı toplulukta aynı dili konuşan, aynı kültürü paylaşan ve birbirlerine güvenen insanlar vardır. Bunun anlamı, bireyin içinde yaşadığı mekanda sosyal kimliğe tutunması ve kendisini o kimliğin koruması altında bırakmasıdır.

Şu bir gerçek ki; insan toplumsal bağlarına sıkıca tutunup kök salarsa dışlayıcı olabilmektedir. Bu bağlanmanın boyutu derinleşirse de kökünden koparak kaybolma tehlikesi yaşamaktadır (Bilgin, 1999:160). Buna göre bireyin sosyalleşmesinde ve sosyalleşirken kullanılan argümanlarda seçici ve dikkatli davranılması gerekir. Tarihi okumalar sonucu bir milletin oluşumu sağlanacaksa, seçilecek kavramların ve değerlerin kimliği ırkçı bir niteliğe dönüştürmemesine dikkat edilmelidir.

BÖLÜM 2: MİLLET, MİLLİYETÇİLİK VE MİLLİ DEVLETLERİN OLUŞUMU

2.1. Kavramsal Olarak Milli Kimlik

Kimlik kavramı çeşitli başlıklar altında sınıflanarak analiz edilir. Başlangıçta bireysel kimlik ve sosyal kimlik olarak ikiye ayrılan kimlik, daha sonraki süreçlerde kültürel kimlik ve milli kimlik başlıkları altında toplanmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde genel olarak kimlik kavramına “Sosyo-psikolojik Açıdan Kimlik Kavramı”, başlığı altında değinilmiştir.

Sosyal kimlik kavramı, toplum ve bireyler için kültürel belleğin koridorunda yaşamlarının devamı için önemli bir araçtır. Sosyal kimlik, kültürel formlarla ilişkili olduğu için her topluma özgü biçimler kazanmaktadır. Buna göre her devletin kendine özgü toplumsal bir belleği ve bu belleğe ait bir kültürel ve milli kimliği vardır.

Milli kimlik, devletin “milli” bir kültür çatısı altında devamını ve diğerlerinden fark edilmesini ifade etmektedir. Her sosyal kimlik ait olduğu toplumda milli bir kültür eseridir ve her milli kültür bir milli kimlik oluşturmanın aracıdır. Aynı zamanda milli kimlik kavramı, milli bir devlet kurmanın da temel hareket noktasıdır.

2.1.1. Milli Kimlik Bağlamında Millet yada Ulus Kavramı

Günümüzde ulus/millet sözcüğü Batı dillerindeki Nation¹ sözcüğüne karşılık kullanılmakta olup, aynı kökten gelen insan topluluğunu ifade etmektedir.

Millet kavramının ortaya çıkmasını etkileyen değişik unsurlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki siyasi birliği ve ortak siyasi varlığa gönderme yapan devlet kavramıdır. Bir başka unsur ortak kültürü ifade eden dil, din ve töre kavramıdır. Diğer unsurları ise ortak tarih bilinci, ortak coğrafya, ortak kader ve aidiyet bilinci olarak sıralamak mümkündür.

¹ İspanya Kraliyet Akademisi Sözlüğünde 1884'ten önce “nacion” sözcüğü basitçe “bir ayelat, bir ülke yada krallıkta oturanların toplamı” ve aynı zamanda “bir yabancı” anlamına gelmekteydi. Oysa 1884 basımıyla birlikte artık “her şeyden üstün bir ortak yönetim merkezini tanıyan bir devlet yada politik bir birim”, bunun yanında “bir bütün sayılan bu devletin oluşturduğu topraklarda yaşayan insanlar” anlamı yüklenmekteydi. (Sao-Paulo-Rio-Porto Alegre-1958, 64, cilt 13, s.581, Aktaran : Eric J. Hobsbawm, 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik/Program, Mit, Gerçeklik, çev: Osman Akinhay, İstanbul, 1995, s.30)

Hayes, milliyeti üç temel unsura dayandırmaktadır. Bunlardan ilki lisandır. Lisanın önemi, milliyeti şekillendirmesinden kaynaklanmaktadır. Lisanın (uniformic) olması, benzer zihniyeti (like-minded) sağlamakta; ortak kelimeler gibi ortak fikirler seti meydana getirmektedir. Böylece benzer zihniyetteki insanlar ortak çıkarları sağlayacak gurup bilincini geliştirmektedirler. Zaman içinde gurup, bir tarihî şuura sahip olmaktadır. Bu da ikinci unsurdur. Gurubun birlikte geçmişinin gerek ferdî, gerekse kolektif hafızadaki kutsal hatıraları bir tarihî gelenek sağlamaktadır. Üçüncü unsur ise, farklı ve kültürel bir toplum teşkil edildiğine dair üyelerin inancıdır (Hayes, 1961:7-11).

Smith ise ulusu yada milleti, tarihten gelen bir toprak parçasını, topluluğun ortak mitlerini ve tarihsel belleğini, kitlesel bir kamusal kültürü, ortak bir iktisadi düzeni, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı olarak tanımlamıştır. Millet, böylece siyasal bir topluluğun adı olmaktadır (Smith, 1991:14-15).

Smith'e göre ulus varlığı için devlet bürokrasisi, kapitalizm, sekülerizm ve demokrasi gibi tamamen modern şartlar gerektiren tamamen modern bir örgütlenme ve kavram tipidir (Armağan, 2001:58). Bu daha önce vurgu yapıldığı gibi millet yada ulus kavramının modernliğine vurgu yapmaktadır.

Ulusal kimliğin zayıf da olsa bir siyasal topluluğu gerektirdiğini vurgulayan Smith, siyasal topluluğun topluluğun tüm bireyleri için en azından belli ortak kurumların hak ve görevlere ilişkin tek bir yasanın varlığından söz etmekte ve bu topluluk üyelerinin kendilerini özdeşleştirecekleri aidiyet duygusu duyacakları belli bir toplumsal mekanın az çok sınırları kesin bir toprak parçasını akla getirdiğini belirtmektedir (Smith, 1991:9).

Batı kültüründe hakim olan millet olgusu, Fransa İhtilali'nden sonra "milliyetçilik" dürtüsüyle ortaya çıkmış ve imparatorlukları etkilemeye başladığı andan itibaren de dünya üzerinde sıkça duyulmaya başlanmıştır.

Sorokin milleti, toplum duygusu yani milliyet duygusu ve aynı duyguyu ortaklaşa taşımanın dışında; arazi, devlet ve dil, olmak üzere üç unsura dayandırır. Bu anlamda millet, Batı'da belirli bir arazi parçası içinde devlet ve dil unsurlarının kaynaşması olarak kabul edilir. Sorokin'e göre bu unsurlardan her biri, grup fertlerinin fiziki, zihni, ahlaki davranış karakterleri üzerinde gerçek etkide bulunarak milli tip yada milli bir

kimlik yaratır (Türkdoğan, 1995:107). Bir toplumda milliyet şuurunun uyanması, o toplumun millete dönüşmesinin de başlangıcıdır.

Modern anlamıyla ulus/millet kavramı ise, Ortaçağ Hıristiyanlık aleminin uluslar arası yada uluslar öncesi düzeninin bozulmasının ürünüdür. Ulusların Rönesans'ın maceracı ve mağrur kabul edilen bireycilik ruhunun bütünleyici bir ulusal düzlemdeki yansımaları temsile ettiği yaygın bir kanaattir (Carr, 1993:11). Buna göre modern dünyanın unsurlarını tanımlayan paradigma yenidir. Artık insanlar bireylere, toplumlar da uluslara/milletlere dönüşmüştür.

Ulus kavramının doğuşuyla bireyin doğuşu arasındaki yakın ilişkiyi Hobsbawm şu şekilde açıklamaktadır. “Uluslar ve onlarla ilgili fenomenler, dual fenomenlerdir. Hem icattırlar, dışarıdan yada yukarıdan gelirler, hem de içeriden yani aşağıdan teşvik tasdik görürler” (Hobsbawm, 1990:8)

Anderson ise, ulusu/milleti muhayyel bir siyasal topluluk olarak tanımlamaktadır. En küçük bir ulusun üyelerinin bile ulusun diğer üyelerini tanımadığını ve tanımayacağını ancak ulus düşüncesinin o topluluğun kafasında bir tasarım olarak yaşadığını ve toplumun bu hayalinin ancak bu insanların önemli bir kısmının kendilerini bir ulus olarak düşünmesiyle birlikte ulus olgusunun varılmaya başladığını söylemektedir. Sınırlı da olsa ulus/millet hayal edilmiştir (Anderson, 2004:20-21).

Millet yada ulus kavramı, tanımlarından anlaşıldığı gibi milli kimlik olgusu ile yakından alakalıdır. Aynı şekilde bir topluluğun, kendi şuuruna varmadığı sürece milletleşmesi ve bir sosyal kimlik altında bütünleşmesi de mümkün değildir (Türkdoğan, 1995:164). Bu nedenle milli kimlik ve millet kavramlarını birbirlerine bağımlı olarak düşünmek gerekmektedir.

Milletleşme, bir anlamda tarihsel bir evrim sürecinin kültürel eylem biçimleriyle desteklenmesi olgusudur. Özünde dini değerlerden ziyade ortak dil ve bilincin oluşturduğu bir kültürel katılım vardır. Böylece görülür ki; aynı dili konuşan, ortak duygular etrafında birleşen insanlar topluluğu bir millet kimliğini temsil etmektedir(Türkdoğan, 1995:170). Milletleşme bahsinde “milliyetçilik” olgusu da ön plana çıkmaktadır.

2.1.2. Milli Kimlik Bağlamında Milliyetçilik Kavramı

Milliyetçilik kavramı milli kimlik kazanma ve milletleşme sürecinde önemli bir kavramdır. Milliyetçilik kavramsal olarak, sadece milletlerin öz benlikleri konusunda uyanmış olmaları değildir, aynı zamanda olmadık yerde milletler ve milli kimlikler icat etmenin de aracı olarak kabul edilmektedir (Smith, 1994:117).

Smith, on sekizinci yüzyıl sonlarında ortaya çıkmış olan milliyetçilik kavramını, üyelerinin fiili ya da potansiyel bir ulus olarak gördüğü sosyal bir gruba özerklik, birlik ve kimlik kazandırmayı ve bunu sürdürmeyi hedefleyen bir ideoloji ve hareket olarak açıklamaktadır (Armağan, 2001:57).

Gellner'e göre ise milliyetçilik, esas itibariyle statik tarım toplumundan endüstri ve mekanik etkileşim dünyasına doğru olan Büyük Dönüşüm'e karşı zorunlu ve tamamen işlevsel bir tepkiden başka bir şey değildir (Anderson, 1996:12).

Milliyetçi birlik kavramı etnik köklerine rücu eder ve kültürel farklılıkları tasarlanan milletle aşacak tekbiçimlik oluşturmaya çalışır (Smith, 1994:25). Halkların ve kültürlerin doğdukları, büyüdükları, serpildikleri ve sonra düştüklerine olan inanç, "tarihselcilik", geçmiş ve şimdiye dair araştırmalar için bir çerçeve ve geçmiş ve şimdideki hadiselerin izahında açıklayıcı bir ilke olarak giderek daha cazip hale gelmişti. Olayları ve kişileri tarih bağlamı içinde yerli yerlerine oturtmak, hadiselerin ve dönemin "gerçekte olduğu gibi" manzarasını çıkarmaya çalışarak tarihsel olay ve süreçleri, böylelikle de şeylerin bugüne nasıl geldiklerini empatik olarak anlamak mümkün olabilirdi (Smith, 1994:141).

Milliyetçilik bazı aydınlar tarafından ise modern bilincin sınır dışı ettiği dinin geri dönüşü olarak kabul edilmektedir. Modern bilincin dışarıda tutmaya devam ettiği din ile içeriden dine duyulan ihtiyaç bir gerilim oluşturmakta ve milliyetçilik bu gerilimin yarattığı ortamda şekillenmektedir (Minogue, 1967:8).

Milliyetçiliğin modernleşme sürecinde dinin karşılanamayan fonksiyonunu büyük ölçüde karşıladığı konusunda bakılabilecek diğer bir kaynak Benedict Anderson'un "Hayali Cemaatler-Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması", adlı kitabıdır.

Anderson'a göre on sekizinci yüzyıl sadece milliyetçiliğin doğduğu çağ olmakla kalmayıp aynı zamanda dini düşüncülerin de günbatımıdır. Aydınlanma ve akılcılık kendi modern karanlığını getirmiş, dini inançların meydana terk etmesiyle birlikte dinin yatıştırdığı ıstırap ortadan kalkmamış, ve bu ihtiyaç bir şekilde milliyetçilik ile tatmin edilmiştir. kısacası Anderson'a göre milliyetçiliğin modern dünyanın yeni dini olması dinin kaçınılmazlığı ile modern dünyanın dünyeviliğinin oluşturduğu çelişkinin sonucudur (Anderson, 2004).

Hayes'e göre, milliyetçilik günümüzde pratik olarak bütün milli devletlerin siyasi ve kültür politikalarındaki yerlerini almıştır. Milliyetçiliğin anlaşılması için Avrupa'ya ve önce Batı Avrupa'ya eğilmek gerektiğine vurgu yapan Hayes, milliyetçiliğin asıl vatanının burası olduğuna işaret etmektedir. Batı Avrupa, onun köklerinin gösterilebilir biçimde geçmişin derinliklerine uzandığı yerdir; yine burası, en azından beş asırdır tarihî medeniyetimizin evriminde giderek önem kazanmış bir faktördür. En basit ifadeyle, milliyetçilik, vatanseverliğin ve milliyet şuurunun bir kaynaşımı olarak tarif edilebilir (Hayes, 1995).

Çoğu yaklaşıma göre milliyetçilik, millet olmanın ve onu oluşturmanın bilincidir. Milliyetçilik, toplumların millet öncesi sosyal oluşumlardan yapılardan millet olma aşamasına varma çabasının hem bir ürünü ve hem de ideolojik aracıdır. Gökalp'e göre Milli birlik ya da militleşme kan bağında olmayıp din, dil ve mefkure birliğindedir(Gökalp, 1989:24).

Milliyetçilik; millet olmanın eyleme dönük bilinci kabul edilir. Milliyetçilik toplumların özelliklerini, isteklerini, özlemlerini, dünya ve toplum görüşlerini yansıtır. Bir anlamıyla milletin kimliğine vurgu yapar. Aynı zamanda toplumsal gelişmenin belirli bir aşamasında, yani belirli yapısal koşulların millet olmanın gerçekleştiği bir tarih kesitinde ortaya çıkar ve ideolojik olarak benimsenir.

Ulus ya milli devlet, biri siyasal diğeri ulusal iki birimin yani devlet ve milletin birlikteliğine dayanmaktadır. Milliyetçilik de genel olarak milletle ilişkilendirildiğinden devlete bağımlı bir problemdir olarak ele alınır (Gellner, 1992:26). Milliyetçilik aynı bağlamda, siyasal birim olan devlet ile ulusal birimin yani milletin çakışmalarını öngören siyasal bir ilkedir (Gellner, 1992:19)

Gellner, uluslar ve ulusçuluk kitabında milliyetçiliği, modernleşme açısından incelemektedir. Gellner bu incelemesinde bireyin ve toplumun eğitime paralellik kurmaktadır. Gellner'e göre özellikle sanayi toplumundaki kitle eğitimi yoluyla okuryazarlık oranlarının artmış olması, eğitim en alt halk sınıfına kadar ulaşmasını sağlamıştır. Bu şekilde devlet, bireylerin yaşam alanlarına çok kolay nüfus edebilir hale gelmiştir. Devletin tekelinde bulunan eğitim sayesinde, bireyler yurttaş yapılmakta, böylece homojen bir toplum yani millet oluşturulmaktadır. Eğitim ve aile ulusun yada milletin devamı için en önemli iki araç olarak kabul edilmektedir. Kitle eğitimi sayesinde devlet ulus kavramını dünyalara sokmaya çalışmakta ve bu süreçle gelenek ve ulus icat edilmektedir (Hobsbawm, 1993:91)

Sonuç olarak milliyetçiliğin gücü, her şeyden önce milli bir kimlik ve millet yaratma yeteneğinden kaynaklanmaktadır. Kuşku ve güvensizlik ile dolu bir dünyada parçalanmışlık içinde ve bireyler için yaşamı anlamlı kılacak ideolojilerin yokluğunda milliyetçilik, en etkin güç haline gelmektedir. Ayrıca çözülen bir toplumda milliyetçilik, bütünleştirici faktörleri de içermektedir. Toplumdan sonra ulus son güvence olarak görülmektedir ve sosyal bütünleşmenin adı olmaktadır (Guibernau, 1996).

Milli kültür ve değerlerden yola çıkan milliyetçiliğin asıl hedefi ise geniş kitlenin iradesinde bağımsız bir siyasi ve idari birlik içinde milli bir kültür meydana getirmek ve milli kültürü geliştirmek olmuştur.

Bu kültürü çağdaş standartlar karşısında değerlendirebilecek insanlar yetiştirmek, kurum ve eğitimle bunu desteklemek, bunları yaparken de modern insanın kültürel ihtiyaçlarına cevap vermekle ancak geliştirmek mümkündür.

2.2. Milli Devlet ve Ulus Kimliklerin İnşası

Ulus düşüncesi, Amerikan ve Fransız devrimleriyle birlikte meşruluk kazanarak, siyasi ve toplumsal örgütlenmenin evrensel biçimi haline gelmiştir. Her iki devrimin temel özelliği, halkın kendi kaderini tayin etmiş olması ve bu tayin biçiminin gelecekteki garantisi olarak vatandaşlığı ve siyasi katılımı kurumsallaştırmış olmasıdır. On dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren ulus düşüncesi, modernleşmenin geleneksel formlarından kopardığı devletlerin ve toplumların yeniden inşası için önemli bir araç

haline gelmiştir. Yirminci yüzyıl ise, imparatorlukların sona erışı ve siyasal katılımın nitelik ve nicelik gelişimiyle birlikte tam anlamıyla bir “uluslar çağı” olarak nitelenir olmuştur. Ulusun devletle veya siyasal toplulukla özdeş olduğunun yaygın kabulünün Batı’da yaklaşık iki yüzyıllık tarihi vardır. Amerikan ve Fransız devrimlerinden önce oluşmuş olan modern devletler ise, içeride kültürel farklılığı asgariye indirerek ve dışarıda devletler arasındaki farklılığı azamiye çıkararak ulusların oluşumuna zemin hazırlamışlardır (Schnapper, 1995:17)

Ulus kavramı anlaşıldığı üzere Batı’da, toplumsal ve siyasal değişim süreçlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa’da feodalizmin yıkılışı ile sonuçlanan yeni siyasal ekonomik ve toplumsal ilişkiler ortamında ulusun yaratılması için insanların ortak aidiyetler çerçevesinde birleşmeleri gerekmiştir. Merkez devletlerin kurulması ve ekonomik bağılıkların gelişmesi ulus olgusunun oluşumunu hızlandırmıştır. Walter bagehot’a göre yirminci yüzyıl tarihi bir ulus inşa tarihidir. Bu yüzyılda ulus inşasının şantiyesi de ulus devlettir (Hobsbawm, 1993:9).

Yirminci yüzyıla hakim olan Ulus-inşası terimi, ulus-devletin kurum ve rollerinin inşası için milliyetçi bir programı işaret etmektedir. Bu program aynı zamanda milli devlet inşası ile de ilintilidir (Smith, 1996:190).

Günümüz sosyolojik çalışmalarda vurgulandığı haliyle millet olma sürecinin iki yönü bulunmaktadır. Bunlardan ilki “milletin sosyolojik bir tekamül sonucu meydana geldiği iddia eden yaklaşımlardır” (Türkdoğan, 1995:95). Bu yaklaşımların temelinde bir milleti tarihi geçmişinden alarak günümüze, sosyal bir evrim süreciyle ilişkilendirerek getirme düşüncesi vardır. Gerçekte her toplumun “bir tarihi gelişim, kültür, ve değerler sistemini belirlediği bir medeniyet yaşantısı vardır” (Türkdoğan, 1995:95).

Millet oluşumunda öne çıkan ikinci yön birinci yaklaşımlara bağlı olarak milleti belirleyen bir takım unsurların ortaya çıkması ve bu unsurların millet oluşumunda birincil değerler olduğunun kabul edilmesidir. Millet seviyesinde her düşünce ve millet oluşumunda etkili olan her unsur, doğrudan toplumun bütün fertlerinin hedef olarak benimsenmesi ve içselleştirilmesi ilkesine dayanır (Türkdoğan, 1995:107).

Gökalp, millet oluşumu sürecini medeniyet tezine ilişkilendirerek şu şekilde sıralamaktadır; kavim devri, Ümmet devri ve Millet devridir. Kavim devri, sosyal tekamülün başlangıcıdır. Bu dönem milletlerin ya da toplumların ilk yaşam dönemidir. Bu dönemde millet ya da toplumda, dil ve ırk birliğine dayanır. Sosyal bütünlük bu yolla sağlandığı gibi sosyal ve milli kimlikler de bu temeller üzerine kurulur. Ümmet devrinde sosyal yapıda din ve inanç birliği hakimdir. Sosyal bütünlük din esası üzerine kurulur ve sosyal ve milli kimlikler bu temellerde ortaya çıkar (Türkdoğan, 1995:103).

Millet ise sosyal tekamülün son aşamasıdır ve bu dönemde sosyal yapıda hakim olan temel unsurlar dil, din, kültür ve etnisitedir. Millet oluşumu bu kaynakların bir birleşimidir ve temelde milli bir kimliğin ortaya çıkışından sonra varlığı anlam kazanır.

Ulus devlet oluşma süreci ilkin Avrupa'da görülmüştür. Bu süreçte iki tür ulus devlet kuruluşu görülmektedir. Bunlardan ilki kendiliğinden meydana gelen ulus birimine işaret etmektedir. İkinci örnek ise erken sanayileşme ile birlikte ortak dil, kültür, tarih etrafında, Batıdan gelen tehdit edici etkilere karşı bir savunma aracı olarak ortaya çıkmıştır (Gellner, 1992:108).

Yine Gellner'e göre ulus inşası yerel düzeyde folk kültürlerine dayalı grupların karmaşık yapısı yerine modern bilim ve teknolojinin gereksinimlerine göre düzenlenmiş bir, üst kültürü topluma hakim kılma iddiası taşır. Söz konusu bu üst kültür aracılığıyla atomize olmayan anonim bir toplum kurulmaya çalışılır (Gellner, 1992:108)

Hayes'e göre ise, bir milletin teşekkülünde ve onun diğerlerinden ayırt edilmesinde, dilin ve tarihî gelenekler önemli rol oynamaktadır. Bu gelenekler, geçmişe ait hatırlanan ya da tahayyül edilen tecrübelerin birikimini, muhteva ve vurguda bir dil grubundan diğerine farklılık gösteren bir birikimi kapsamaktadır (Hayes, 1995). Hayes'in temel düşüncelerini şu şekilde sıralamak mümkündür.

(a) Bir halkın dinî geçmişi vardır. Şunun altı çizilmelidir ki, dinî gelenekler sadece bazı inançları sağlayarak değil, fakat belirli sosyal töreler, törenler ve alışkanlıklar kurarak ve bunları yaşatarak; edebiyatı ve hukuku etkileyerek insan kültürünün şekillenmesinde çok önemli yer tutmuştur. Ayrıca, ataların yaşadığı ve gömüldüğü; bir zamanların yüksek itibarını şimdi kaybetmiş olsa da, hâlâ geçmişin azamet ve ihtişamını hatırlatan

ve onlara benzemeye kamçıl原因; bir anavatana duyulan popöler, duygusal itibarı içine alan, (b) bir halkın toprağa bağılı geçmişı, atalarından kalma toprağı vardır. Örnek olarak, Kudüs ve Filistin'in Yahudilere, "auld sod"un [İrlanda'nın eski ismi için] İrlandalılarına ve Helen toprakları ve adalarının Yunanlılara cazip gelmesini zikretmem gerek. Sonra, milleti ister büyük bir imparatorluktan kopmuş veya bir kabile devletinden yayılmış olsun; ister diğer halklara hükmetmiş veya yabancı idare altında yaşamış olsun; isterse hükümeti geleneksel olarak monarşik veya cumhuriyetçi, mutlakiyetçi veya anayasal ya da demokratik olsun; (c) bir halkın siyasî geçmişı vardır. Karada ya da denizde, zaferle ya da mağlubiyetle bitmiş olsun, (d) bir halkın mücadele geçmişı, yiğitlik ve cesaretim harcadığı bir mazisi vardır. Bir halk, zaferin kutlanmasından çok, yenilginin ıstırabıyla daha bir tek vücut ve milliyetçi hale gelebilir.

Smith'e göre milli devlet inşasında milletin bilinçlenmesi ve milli kimliğini sahiplenmesi önemlidir. Bu nedenle bu bilinci canlandırarak her duruş ve davranış millet ve devlet için önemli olmaktadır. Milli devlet içerisinde milli kültürün etkisiyle karşımızda tarihi bir ülkeye, mitlere, anılara, kitle kültürüne ve hatta ortak bir ekonomi ile yasal kodlara sahip adı sanı belli bir nüfus durmaktadır (Smith, 1994:78). Ancak milli devlet sınırları içerisinde yaşayan halkın, millet olarak kabul edilmesinde, milletleşme bilincine ve milli kültüre sahip olması; devletin ise bunları siyasi ve kültürel politikalarına koyması milli devletin ve milletin geleceğı için önemlidir.

Millet inşa sürecinde milli kültürün rolü ise, millet bilincinin oluşmaya başladığı andan itibaren ortaya çıkmaktadır. Milli kültürün milli bir kimliği ortaya çıkarmasından sonra, milli devlet ve millet duygusu millet olma sürecinin ulaştığı tarihi ve sosyolojik en son noktayı vermektedir (Türkdoğan, 1995:110). Milli devletin varlığı ise; milli bilince, müşterek milliyet duygusuna ve milliyetçiliğe bağılı olarak devam etmektedir.

Gellner, millet kavramının ve milli devletlerin oluşumunun sanayileşmenin ve onunla birlikte cereyan eden karmaşık işbölümünün talepleri tarafından harekete geçirilen merkezileşme süreçlerinin sonucu olduğunu savunmaktadır (Yeniçeri, 2005:257). Böylece millet kavramı karşımıza sanayileşme sürecinin üst kültürde yarattığı bir gereksinim olarak görmektedir.

Gellner'e göre sanayileşme sürecinde, kırsal toplumsal örgütlenme biçimini kökten değiştirecek ve yeni ilişki biçimlerini oluşturacak merkezi bir güce ihtiyaç duyulmuştur. Adı devlet olan bu merkezi güç, ortak bir dil ve ortak eğitimle homojen bir toplumsal ilişkiler ortamı oluşturmak zorundadır. Bu talep kaçınılmaz olarak "siyasal birim ile kültür arasındaki ilişkide derin bir uyarılma yapmayı" gerektirir. Dolayısıyla her kültürün karşılığı olan ulus, kendi devletine ulaşacaktır (Gellner, 1998:123). Bu şekliyle kabul edildiğinde ulus devletlerin sanayileşme döneminden sonra tamamen ihtiyaçtan kaynaklanarak oluştuğu görülmektedir.

Smith'e Gellner'in ve diğerlerinin fikirlerine uzak durmaktadır. Smith'e göre, milletler hep vardı; değişen sadece kendilerinin bunun farkına varmaları ile fiiliyata dökülme düzeyleriydi (Smith, 1994:76).

Milli devletin oluşumunda önemli noktalardan birisi de devletin bürokratik yapılanmasıdır. Askeri, idari ve hukuki aygıtlarıyla bu bürokratik devlet, hakim etnik çekirdeğin mirasını oluşturan değerlerden, sembollerden, mitlerden, geleneklerden ve anılardan mürekkep sermayeye çekidüzen vermiştir ve onu yaymıştır (Smith, 1994:93). Böylelikle bürokratik yapılanmanın milli devletlerin oluşumunda ikincil derecede de olsa etkili olduğu görülmektedir.

Çoğu durumda ise, milleti fiilen devletin yarattığı düşünülmektedir. Devletin vergilendirmesi, askere alma düzeni ve yönetimin kendi yargı alanı içinde kalan nüfusu toplu bir kimlik ve sivil bağlılık ile donattığı ileri sürülmektedir. Devlet, bu bağlamda millet için zorunlu bir matris kabul edilmektedir. Vatandaşlık halklarının yaygınlaşması, ülkenin uzak kısımlarını bağlayan bir altyapının inşası ve devlet sınırları boyunca devasa ölçülere varan yoğun bir iletişim ağının tesisi giderek daha çok bölge ve sınıfı milli siyasi alanın içine çekti ve bugünlere dek uzanan güçlü bağlılık duyguları uyandırarak milli topluluk imgeleri yaratmıştır (Smith,1994:100). Milli devletlerin ve ulus kimliğinin oluşumu için geçirdiği süreçleri Smith'e göre (Smith, 1994:107) şu şekilde sınıflamak mümkündür.

1. Topluluğun edilgin bir tabiyet konumundan etkin bir siyasi çıkışa doğru hareket: Bu millet şuuru olan bir topluluğun bir lider ya da grup önderliğinde siyasi bir bağımsızlık kazanmasını ifade eder ve milli bir devletin varlığına göndermede bulunur.

2. Topluluğu, emin ve bilinen tümleşik bir toprak ülke olan kendi yurduna yerleştirme hareketi: Bu siyasi bağımsızlığını kazanan milletin milli bir vatan edinmesi sürecini ifade eder.
3. Topluluğa ekonomik bir birlik kazandırma hareketi: Milletin siyasi bağımsızlığını ve milli vatanını belirledikten sonra ekonomik kalkınmayı öncelemesi diğer milli devletlere karşı devleti geçerli kılar.
4. Halkı ilgi odağı haline getirme ve kitleleri milli değer, anı ve milletlerle yeniden eğitmek suretiyle kutsama hareketi: Bu durum kuşkusuz milletin milli kültürüyle bilinçlendirilmesidir. Millete milli bir kimlik kazandırma hareketidir.
5. Milli devlet ve ulus kimlik inşası için son süreç ise, adı geçen topluluğa sivil, toplumsal ve siyasi haklar vererek onların etnik üyelerini yasal yurttaşlar haline dönüştürme hareketidir.

Bir millet, bahsi geçen bu yollara kendi ayırt edici milli devletini ve kimliğini oluşturmakta, kültürel miras ve tahayyülün yeniden doğuşunu sağlayıp bilişsel bir temel ve ahlaki bir temelle gerçekleşmektedir (Smith, 1994:108).

Hobsbawm, Smith'in de bahsettiği "milletlerin doğal bir tasnif yolu" düşüncesini bir mit olarak kabul etmektedir. Hobsbawm, sosyal mühendislik ve icat yoluyla daha önce varolan toplulukların millete dönüştürüldüğü düşüncesini kabul etmektedir. Üstelik milletlerin devletleri değil, devletlerin milletleri ve milliyetçilikleri oluşturduklarını belirtmektedir (Hobsbawm, 1993:10). Buna göre önce ulus devlet, sonra ulusçuluk ve ondan sonra da ulus vardır. Ulus devletin ulus üretme konusundaki en önemli aracı ise Gellner'in de sözünü ettiği bireylerin ve toplumun eğitimidir.

Smith ise Hobsbawm'ın "ulus"un icat edilmiş en önemli gelenek kabulüne karşıdır. Smith'e göre böyle bir icat nasıl oluyor da bu denli farklı kültürel ve sosyal kümelerde, bu kadar sıklıklar ve bu denli uzun ömürlü olarak bu kadar derin bir ahenkle ortaya çıkabiliyor? Smith'e göre ne kadar iyi inşa edilirse edilsin, hiçbir insan ürünü bu kadar farklı devrimlerden sağ çıkamaz ya da bu kadar çok farklı şarta ayak uyduramaz. O halde ulusların oluşumunda milliyetçi üretimden başka unsurda rol oynamaktadır.

Smith'e göre "İcat" kavramını da mevcut unsurların yeni bir kombinezonu olarak anlamak gerekmektedir (Smith, 1996:178)

Habermas'a göre ise milli devlet inşası süreci, ortak dil, kültür ve tarihle etrafında berraklaşan bir ulusal bilincin izlerini takip etmektedir. Buna göre ulus/millet inşası sürecini başlatan ve yürüten aktörler kategorilere ayrılmıştır. Modern devletlerin oluşumu sürecinde hukukçular, diplomatlar ve memurlar etkin bir bürokrasi inşa ederler. Diğer taraftan kültürel bağlamlarda birleşen bir ulus projesinin yayımında ise tarihçiler, yazarlar ve gazeteciler, devlet adamlarının diplomatik ve askeri çabalarıyla gerçekleşmektedir (Habermas, 1996:82)

Habermas'ın düşünceleri de Gellner ve Hobsbawm'a paraleldir. Habermas'a göre de ulusal kimlikler, yazarlar ve tarihçilerin entelektüel çabalarıyla kasten üretildiği ve ulusal bilinç başlangıcından itibaren modern kitle iletişim araçlarıyla yayıldığı için; buna bağlı ortaya çıkan ulusal duygular, aşağı yukarı kolaylıkla yönlendirilebilmektedir. Habermas, milliyetçilik düşüncesini de, modern demokrasilerde yönetimler ve siyasal liderler için gayet ucuz bir kaynak olarak kabul etmektedir. Buna göre siyasiler, vatandaşların dikkatini iç sosyal çekişmelerden uzaklaştırmak ve dış politikada destek kazanmak için maruf bir psikolojik mekanizmaya yönelecekleri zaman bu kaynağın sunduğu fırsatları kullanabilmektedir (Habermas, 1996:288)

2.3. Türklerde Devlet Geleneği

Devlet, siyasi iktidarın en üst seviyede kurumsallaşması ve bürokratik yapılanması olarak kabul edilmektedir (Taşdelen, 1997:53). Buna göre devlet kurumlarüstü bir kurumdur. Devlet kavramı, millet olgusunun konu olduğu sosyal kimlik bahsinde, vatan kavramı ile birlikte anılmaktadır. Çünkü bir milletin ortaya çıkışında vatan ve devlet, birlikte düşünüldüğü zaman anlam kazanır. "Kendi milli kültürlerine uygun bir devlet kuramayan milletler, birlik ve bütünlüğe kavuşamazlar" (Baltacıoğlu, 1972:199).

Kimlik bahsinde devlet kavramı konu edinildiği zaman, temelde milli devletin ön plana çıkartılması gerektiği düşünülmelidir. Çünkü milli devletin, topluma milli bir kimlik ve bu kimliğe dayalı bir onur duygusu kazandırdığı varsayılır (Taşdelen, 1997:59). Aynı zamanda milli devlet kavramı içerisinde, milli dili ve milli kültürü de barındırmaktadır.

Türklerin kültür ve medeniyetlerinde görülen en önemli nitelik, sosyal yapı ve devlet teşkilatı fikrinin gelişmiş olmasıdır. Buna göre Türkler, tarih boyunca kuvvetli bir devlet teşkilatı fikrine ve millet bilincine sahip olmuşlardır. Türkler, idare etme hakkını Tanrı'dan aldıklarına inanırlardı. Kayıtlarda “Kut” inancı olarak geçen bu anlayış, Türklerin devlet teşkilatlarının sağlam ve millet bilinçlerinin geleceğe dönük olmasına imkan sağlamıştır (Doğan, 2003:37).

Tarihte kurulmuş olan Türk devletleri, Türk milletinin isteği üzerine kurulmuş ve tamamen halkın menfaatlerine yönelik işler yapmıştır (Doğan, 1998:88).

Eski Türklerdeki devlet anlayışında göze çarpan etkili söylemlerden birisi de, devletin birlik ve beraberliği sağlamaya verdiği önemdir. Buna göre Türk devlet adamlarının bütün Türk topluluklarında ortak düşüncüyü temsil etmek üzere dikkat ettikleri iki önemli nokta olmuştur. Bunlardan birisi, uğruna ülkenin bile terk edilmesi göz önüne alınan siyasi istiklal, diğeri ise Türkleri bir araya toplamak suretiyle soy birliğini oluşturmaktır (Kafesoğlu,1983:335). Türk devletlerini bir arada tutan temel ilke milli birlik olmuşsa, Türk devletlerin yıkılışına da aynı birliğin çözülüşü neden olmuştur.

Türk devlet geleneğinin temelinde iki temel kaynak vardır. Bunlardan ilki, örfi değerlerdir. Bu değerler, “töre” olarak Türklerin sosyal hayatında ve millet geleneğinde önemli rol oynamıştır. Diğeri ise İslami değerlerdir ve bu değerler Türklerin Müslüman olduktan sonra hayatlarına girmiştir. Şimdi örfi değerler bakımından değerlendirildiğinde Türk devlet felsefesinin dört temel esas üzerine kurulduğu görülür. Bunlar sırasıyla İl, Töre, Budun ve Kuttur. Özellikle İl ve töre Türk devletine vücut veren iki temel öğedir (Taşdelen, 1997:62).

Eski Türklerde devlet geleneğine yerleşmiş ve sosyal hayatı düzenleyen kurallar “töre” olarak adlandırılmaktadır. Eski Türk devletlerinde halkın talepleri “töre” nin tatbiki ile gerçekleştirilmektedir. Kültürel hayatın da bir parçası kabul edilen “töre” eski Türklerde sosyal hayatı düzenlemesi bağlamında da sosyal kimliğin önemli bir belirleyicisidir.

Töre, İl'de yaşayan halkın ve siyasi seçkinlerin uyması gereken dini, ahlak, ve hukuki kuralları içermektedir. Türk milli kimliğini şekillendirmesi bakımında töre, devlet idaresinde ve sosyal hayatta önemlidir. Orhun Kitabeleri'nde de geçtiği üzere Töre'nin

en çok saygı gösterilen bölümünü oluşturan ağır töreler, devletin anayasası hükmünü taşımaktadır (Ögel, 1982:301).

Ziya Gökalp, törenin kanun ya da yasa anlamına gelmesinden dolayı devlet anlamında olan İl ile birlikte zikredildiğine dikkat çekmiştir. Ancak Gökalp'e göre töre sadece yazılı kanunları ve kuralları içerisinde barındırmaz. Töre, aynı zamanda yazılmamış teamülleri de ihtiva eder, hukuki töreden başka ahlaki ve dini törelerin de bulunduğu görülmektedir (Gökalp, 1976:13). Buna göre töre, bozulmaması ve korunması gereken iki temel değerdir. Töre, Türk sosyal kimliği üzerinde bu bağlamda baskın bir rol oynamaktadır.

Törenin Türk bozkır kültüründeki önemini; Orhun Kitabeleri'nde on bir yerde geçmesinden ve bunların yarısında devletin varlığının, törenin varlığına bağlanmasından çıkarmak mümkündür (Kafesoğlu, 1983:234). Nitekim Türklerdeki milli bir inanca göre, Türk devletinin çökmesi için Türk töresinin bozulması Türk töresinin yürürlükten kalkması için de ancak *“yukardaki mavi gökiin yıkılması, aşağıda kara yerin yarılması”na* inanılmaktaydı (Kafesoğlu, 1993:13).

Eski Türk devlet geleneğinde Töre, Kut anlayışından ayrılmazdı. Devlet kuran her kağan aynı zamanda bir Töre koyardı. Töre, *“Türk örf ve geleneklerinin kesin bir hükümler birliğidir”* (Taşdelen, 1997:64).

Eski Türklerin göçebe oluşları ve devletin hanedan üyeleri arasında paylaşılma haklarının olması, birlik ve beraberlik kavramlarını eski Türklerde önemli kılmıştır. Türklerin, yerleşik hayata geçtikten sonra devlet anlayışı çok fazla değişmemiş olmakla birlikte, İslam dininin Türk kültürü üzerinde koruyucu çatı olarak durmaya başlaması, devlet anlayışının da İslam dininin değerleriyle özdeşleşmesine neden olmuştur.

2.4. Kimlik Oluşumuna Etki Eden Faktörler

Sosyal ve milli kimliğin oluşumunda etkisi olduğu düşünülen dört temel unsur vardır. Bunlar, tarih, dil, din ve etnikliktir. Bu unsurlar, bir toplumun ait olduğu sosyal çevreyi belirlerken kültürel haritalar içerisinde de devlet olarak nerde durduğunu gösteren milli kimlik ve milli devleti de temellerinden kurmaktadır.

Bir milletin etnik unsurları az çok gelişmiştir. Bir milletin oluşumu için ortak bir ad ve etnik soy miti önemlidir. Dilde milletin dışa vurumun da tarihle birlikte vurgulanması gereken önemli bir unsurdur (Smith,1994:94).

2.4.1. Dil

Lisan, kültürün ilk ve temel unsurudur. Çünkü dil, ifade tarzı, kavramları, söz hazinesi, hatta gramer ve sentaksı ile temsil ettiği toplumun maddi ve maneviyatına kaynak vazifesi gören düşünce sistemini kadrolamaktadır (Kafesoğlu, 1993:63).

Aynı zamanda o diğer kültür unsurlarının da temel taşıyıcısı konumundadır. Millet, her şeyden önce dil birliğinin sağlandığı bir toplumu ifade eder. Dil, bir milletin düşünce dünyasını yansıttığı gibi, nesiller arasında da milli bütünlüğü ve kültür birliğini temin etmektedir (DPT, 1983:27).

Milli kültürün temeli dildir. Çünkü dil, hayata bakış tarzını tayin ve ifade eder. Bu nedenle sosyal kimlik üzerinde dil, önemli bir etkiye sahiptir (Kaplan, 1976:71). Ayrıca dil, sosyal kimliğin nesiller boyu korunarak devam ettirilmesinde önemli bir role sahiptir. Her dil belli bir kültürel çevrenin mahsulüdür.

2.4.1.1. Dil-Kimlik İlişkisi

Kültürel bellek, biyolojik olarak devredilmediği için kuşaklar ve tarih boyunca devam ettirilmesi gerekir. Kültürel belleğin devam ettirilmesi, bireye ya da gruba ait kimliğin de devam ettirilmesi demektir. (Asmann, 2001:91)

Kimlik böylece bir bellek ve hatırlama sorunu olarak karşımıza çıkar. Kültürel belleğin ve kültürün kuşaklar arası devamını sağlayan önemli araçlardan biri dil ve edebiyat ürünleridir.

Dil, genel anlamıyla bir iletişim aracıdır. Aynı zamanda kültürün temel unsurlarından biri olarak da kabul edilmektedir. Çünkü aynı dili konuşan insanlar, millet adı verilen farklı bir toplum oluştururlar (Kaplan, 1976:66). Dil aynı zamanda millet oluşumunda en önemli faktörlerden biridir.

Dil aynı zamanda insanların oluşturdukları semboller sistemidir. Buna göre dil, ilgilerimizi, inançlarımızı ve algılarımızı diğer insanlar ve kültürler tarafından anlaşılıp yorumlanabilecek sembolere dönüştürür (Haviland, 2002:134-135).

Dil, kendiliğinden bir kültür ürünüdür ve sosyal kimlik ögesidir. Ayrıca dil öz olarak sosyal yapının ve kültürün ürünüdür. Dil, çok sayıda kültürel mesajın kanalıdır. Aynı zamanda yapısıyla ve kelimeleriyle toplumun bireye ve bireyin topluma bir tür mesajı niteliğindedir (Moles, 1983:179). Bu mesaj sayesinde bireyin kimliği toplumun kültürel varlığına göre şekillenir.

Dil, yazıya aktarıldığı zaman da belli bir kültürün devamını sağlayan bir araca dönüşür. Kimlik ise doğrudan kültüre bağımlı olduğu için, dil ile kimlik arasında da doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bir diğer ifade ile “toplumların ürettikleri kültür, dil aracılığıyla öğrenilmektedir” (Haviland, 2002:62).

Buna göre kimlik, dil ve yazılı ürünlerle hatırlanan ya da bellekte canlandırılan tarih ve kültür sayesinde oluşur. Dil yazılı ve sözlü ürünleriyle kimlik kavramının merkezi haline gelir. Buna göre denilebilir ki; “kimliği kurmak ve iletmek için dilden daha iyi bir semboller sistemi olmadığı” (Asmann, 2001:147) açıktır. Çünkü dil, kültür oluşturmanın ve geleceğe aktarmanın en eski aracıdır.

Dil sayesinde, aynı dili konuşanlar, müşterek düşünce ve kavrayış kalıplarıyla birbirlerine bağlanır ve bilginin alıkonulması, zihinde tutulması ve gelecek nesillere aktarılması mümkün olur. Bu bakımdan dil, sosyal kimliğin nesiller boyu korunarak devam ettirilmesinde önemli bir role sahiptir (Taşdelen, 2000:20).

Bir kültür dünyasında dil ve dil ürünlerinin kapladığı alan genişledikçe, tarih hafızasının kimliği etkilemesi daha yoğun yaşanır. Çünkü dil, tarihin sembolere dökülmüş halidir. Zaman ve mekan arasındaki bağlantıyı kurar ve insanı gelenek ve kültür üzerine kurar. Ayrıca kültürün temel unsurlarından biridir. “Sürekli kullanılır için bir milletin bütün hayatı, dünya görüşü ve hassasiyeti o dil içine siner” (Kaplan, 1976:61).

Dil ürünleri sözlü ve yazılı olmak üzere iki şekilde oluşur. Sözlü dil ürünlerinin bilgilendirme ve hafızayı yenileme gücü oldukça kısıtlıdır. Oysa yazılı ürünlerin etki alanı daha geniştir ve hafızayı yenileme gücü de oldukça yükündür. Bu nedenle kimlik üzerindeki baskın unsur, yazılı dil ürünleri olmaktadır.

2.4.2. Tarih

Tarih, toplumların belli dönemlerde yaşamış oldukları sosyal olguları kapsamaktadır. Tarihin birincil değeri ve anlamı, toplum için kültürün ve sosyal davranışların zemini olmasıdır. Yani tarih, toplumun hafızası ya da belleği olması bakımından sosyal kimliği oluşturan önemli bir faktördür. Larrain'e göre "Tarih bilincinin sürekliliği ve aynılığı kimliğin varlığına izin verir. Yani birey ancak tarihsel süreç içerisinde birey haline gelebilir" (Larrain, 1995:199).

Tarih; dil,din ve kültürün ana damarıdır. Milleti ayakta tutmanın en önemli aracıdır. Çünkü bir milletin kökleri tarihi derinliğiyle anlam kazanır. Ayrıca "geçmişe yönelmek kendini tanımak, kendini bilmek demektir" (Türkdoğan, 1996:11).

2.4.2.1. Tarih-Kimlik İlişkisi

İnsanın, hem birey hem de kolektif özne olarak daima tarihsel pratiklerin içerisinde bir yerlere oturtulduğu görülür. Sosyal, milli ve kültürel kimlikler, insanın konumlandırıldığı bu tarihsel perspektifin sonuçlarıdır. Yani bahsi geçen kimlik türleri; "tarihi ve kültürel bir olgudur" (Güvenç,1993:292).

Tarih, bütün milletler için bir sosyal kimlik unsuru olmakla birlikte, belli bir tarihsel olayın Türkler için sahip olduğu anlam ve değer yargısı başka milletlerde yoktur. Türk tarihi ve Türk tarih bilinci milli kültürümüze özgü bir kültürel öğedir. Bu nedenle sosyal kimlik bağlamında tarihe ayrı bir önemin verilmesi gerekir.

Şu bir gerçektir ki, geçmiş ile irtibat kurulmadıkça, milli şuur ve mefkurenin kuvvetlenmesini ve kültürün gelişmesini beklemek doru değildir (Doğan, 1998:176).

Smith'e göre, sosyal kimlik, bu kimliği oluşturan unsurların nesiller boyu sürmüş tek biçimliliğine değil, halkın belli bir kültürel birimine ait tarihin eski devir ve olaylarının paylaşılmakta olan anılarına ve her bir neslin bu birim ve onun kültürünün kolektif kaderi hakkında taşıdığı tasarıma atıfta bulunmaktadır (Smith,1994:48). Yani tarih, dilden sonra kimliğin başat öğelerinden biridir.

Kolektif bellek bir topluluk tarafından yaşamış ve içselleştirilmiş deneyimlerin bilinçli olan veya olmayan alanlarının bütünü olarak, topluluğun geçmişinden kalan ve süregelen ve bu topluluğun geçmişini ne yaptığını ifade etmektedir. Buna göre bir grup

veya topluluğun kimliği tanımlama çabaları, onların zorunlu olarak geçmişlerine bakmalarını ifade etmektedir. Bu anlamda sosyal kimlik, aynı zamanda tarihi bir süreklilik ve bir yapı devamına denk düşmektedir (Bilgin, 1994:55).

Anlaşılacağı üzere, tarihten getirilen kanıtlar, kimliği kuran ve oluşturan kanıtlardır. Buna göre sosyal kimliğin oluşumu için tarih tarafından onaylanması gerekir. Ayrıca insanlar, kimliklerini kendi durdukları yerden kurarlar. Bu kültürel bakıştır ve toplumun tarih ile olan bağlantısını ifade eder. Ayrıca kültürel formların ruhu sayılan dini değerlerin de toplumla olan bağlantısını da ifade eder.

Sosyal kimliğin oluşumu ve bireylerin ya da toplulukların varlık bilinci için kültür tarihi gereklidir (Güvenç, 1993:10). Bu bağlamda düşünüldüğünde, sosyal kimlik, daima oluşum halinde kabul edilmelidir. Yani kimlikler asla tamamlanmış halde değildir. Öznellik ve sosyallik olarak daima inşa halindedirler.

İnsan sosyal bir varlıktır. Sosyallik, bir topluluk içerisinde yaşamayı ve belli bir kültür bilgisinin oluşturulmasını gerektirmektedir. Kültür bilgisinin temel niteliği, toplumun yaşam kaynağı olması ve ortaya çıkması için tarihi bir derinliğe sahip olmasıdır. Kültür ile toplum ve toplum ile insan arasındaki ilişkiler dikkate alındığında “tarih” olgusunun değeri açıkça görülmektedir. Bu nedenle kimlik okumalarına da tarihi derinliği göz önünde bulundurarak yapmak gerekmektedir.

Tarih bilgisinin önemli niteliklerinden biri, davranışların uygun biçimde kararlaştırılması ve etkili bir tarzda yapılması için geçmiş deneyimleri yararlanması için insanın önüne sunmasıdır. Böylece insan, toplumsal konumunu yorumlamak, doğabilecek sonuçları hesaplamak, alternatif davranış biçimlerinin etkisini kestirebilmek için tarih bilgisine ihtiyaç duyacaktır (Özakpınar, 2003:38).

Bunun yanında tarihin sosyal kimlik üzerinde bağlayıcılığı göz önüne alındığında kimlik ya da kimlik sorununun tarih veya tarih bilinci sorunu olarak kabul edilmesi gerektiği görülecektir. Buna göre kimlik sorununu çözecek olan da “sosyal ve kültürel tarihin yeniden yazılmasıdır” (Güvenç, 1993:349).

Sosyal kimlik için mekan ve zamanın sürekliliği önemlidir. Bu süreklilik; tarih ve kültürel anlamda toplumun varlığını devam ettirmesi bağlamında düşünülmelidir. Tarihe bağlılık ve kültürel formların korunması, sosyal kimlik için önemli ve gereklidir.

Sosyal kimlikte geçmişe dönük bir yan vardır. Çünkü sosyal kimlik, bir takım semboller, anılar, sanat eserleri, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar ve bilgilerle yüklü bir gelenekten, geçmişin mirasından, kısacası kolektif bellekten hareketle inşa edilir. İnsan toplulukları kendilerini ortak bir geçmişte tanır, bu geçmişi belleğine işler, ritüel törenlerle anar ve yorumlar (Bilgin, 1999:60).

Sonuç olarak sosyal kimlik duygusu, belirli bir grubun, kendi farklılığını inşa etmek üzere kendisi için bir referans kaynağı olacak sosyal bir geçmiş yaratma çabalarıyla ilgilidir.

2.4.3. Din ve İnanç Sistemi

Din, sosyal hayata yayıldığında bir milletin kültürü üzerine baskı kurmaktadır. Din, kültür sentezinde, din kimliğinin önemli bir unsuru haline gelmektedir. Tarih ve dilde dahil olmak üzere kültürün temel unsurları üzerinde dinin etkisi görülür. Tarihte çoğu defa çeşitli dinler, çeşitli milletlerle özdeşleştirilmiş ve çoğu dinde devlet dini olarak kurumsallaşmıştır.

Dinin anlaşıldığı üzere bir toplumun ve milletin hayatında oynadığı rol önemlidir. Bu nedenle kimlik oluşumunda din, önemli bir parametredir. Din, daha öncede bahsi geçtiği gibi, bir kültürün özüne karıştığı ve onu dönüştürdüğü zaman, bütün davranış ve düşüncelerin de kendisinden çıktığı bir niteliğe bürünmektedir. Bunun anlamı, kültürün bir parçası haline geldiği ve onunla toplum hayatını şekillendirdiğidir.

Grekçe ve Latince sözlükte “religion”, Türkçe sözlükte ise “bağlanma, korkma” anlamlarına gelen din kavramı, Arapça sözlükte ise “yargı,hesap” anlamlarına gelmektedir. Din, metafizik bağlarla evreni kuşatan bir olgudur. İnançlardan ve değerlerden oluşur ve hem dünyayı hem de toplumda sosyal kontrol mekanizması oluşturmayı amaçlar.

Din ve ahlak insanların duygu, düşünce ve özlemlerini etkileyen kültür formlarından biridir. Bu nedenle sosyal kimliğin de oluşumunu etkileyen önemli bir unsurdur. Din bir taraftan kendi sistemi içinde insanların ruhsal boşluğunu doldururken, diğer taraftan toplumsal değer yargılarına etki ederek neyin kabul edilebilir, neyin de kabul edilemez olduğunu gösterir (Çubukçu, 1990:65).

Din, kültüre muhtaç olduğu çerçeveyi temin eder ve bütün insanlığı bunalım ve ümitsizlikten kurtarır (Eliot, 1981:27).

Bilgiseven'e göre din olgusundan bahsedilebilmesi için şu dört inanç takasının hepsini kapsama özelliğine sahip olması gerekir (Bilgiseven, 1985:9).

- a) Bir ifadenin hafızada muhafaza edilebilmesi
- b) Daima hatırdta tutulan bu fikrin doğru olarak kabul edilmesi
- c) Doğruluğu tasdik edilen bu fikir istikametinde harekete ve icraata geçilmesi
- d) Fikrin doğruluğuna yapılan itirazlara karşı çıkma teamülü ve imkanı olarak belirtilmiştir.

Din ve ahlak sistemi, insanın dünyaya anlam verme ihtiyacını karşılar. İnanca bağlı olarak gelişen ahlak nizamı ise insan ilişkilerini düzenleyen kurallardır. Bu inanç ve ahlak nizamı kültürü şekillendirir. Ayrıca her ahlak ve inanç nizamı ise bir değer sistemini içerir. Belirli gayeler, fikirler, ürünler değerlidir, toplum üyeleri o değerlere yönelir (Özakpınar, 2003:20). Din en basitinden en ayrıntılı niteliklerine varıncaya kadar pek çok tarifile tanıtılmış bir sosyal kurumdur (Bilgiseven, 1985:1). Din konusunda yapılmış tanımlar oldukça fazladır.

Din derin bir duygu ve manevi bir alan olarak insanlığın başlangıcından beri varolmuştur. Din halka inmiş ve kitleye mal olmuş bir insanlıktır. Dinin olmadığı yerde ruhi bir boşluk vardır.

2.4.3.1. Din-Kimlik İlişkisi

Sosyal kimlik kendini sosyal bir çevrede tanımlama ve konumlamadır. Din önemli bir kimlik belirleyicisidir (Sezen, 2002:68).

Din, genel olarak sosyal yaşamı etkileyen önemli bir kurumdur. Değerleri, ahlaki yaptırımları ve kuralları ile sosyal yaşamı kontrol altında tutan din kurumu, böylece bireyin kimliğin oluşumunun her aşamasında etkili olmaktadır. Dini, sosyal kimliğin ve milli kimliklerin oluşumunda devre dışı bırakmak, kültürel ve toplumsal bir gerçeği kabul etmemektir (Türkdoğan, 1995:173).

Örneğin Türklerin İslam dinini kabul etmelerinden sonra yerleşik hayata geçtikleri görülür ve bu dönemden sonra Türk kimliğinde baskın bir unsur olarak karşımıza çıktığı görülür. Şurası bir gerçek ki din, daha fazla milli fromlar-kalıplar içerisinde algılanması başta etnik kimlik bilinci olmak üzere kültürel ve sosyal kimlik bilincin güçlü bir şekilde uyanmasına kaynaklık etmektedir (Taşdelen, 1996:12).

Türkler, İslamiyet'e girdikten sonra sosyal kimlikleri İslam dini çerçevesinde şekillenmiştir. Gerek tarihi hikayeler, anektodlar, gerekse destanlar, Türkler arasında bir dönemden sonra, "İslam" motifi çerçevesinde şekillenmiştir (Türkdoğan, 1996:264).

Din ile kültürü özdeşleştiren düşünürler de mevcut olmuştur. Kültür buna göre, belli bir toplumun dininin vücut bulmuş hali olarak kabul edilir (Eliot, 1981:20). Dinin bir toplum için belirgin vasıflarından biri, sosyal kimliğin belirlenmesinde etkin olmasıdır. Din, insanlar için değer hiyerarşisi kurar ve bireyler arasında ortak bir duygu yaratır.

2.4.4. Etniklik ve Kültür

2.3.4.1. Etniklik ve Kimlik İlişkisi

Etnisite, karşılaştırıldığı diğer bir sosyal gruptan farklı tarihe, farklı örf ve adetlere, farklı inançlara, farklı dile, farklı kolektif şuura sahip, yaşama tarzı bakımından farklılıkları ortaya çıkmış bir sosyal grubu temsil eder (Erkal, 1996:21).

Etniklik kavramı kültürel pratiklerdeki farklılığı içine almakla birlikte din, dil, soy, örf ve adetlerdeki farklılıkları ifade etmek için kullanıldığı görülür (Taşdelen, 1996:12).

Kimlik ile etniklik arasında yakın bir ilişki vardır. Farklı bir etnik kimlikten bahsedildiği zaman farklı bir kültürel kimlikten bahsetmek gerektiği görülür. Bir ayrı etnik kimlik belirlemesi yapmak gerektiğinde o kimliğin ait olduğu bütünün kültürel parçalarının da incelenmesi gerekir. Böylece görülür ki etniklik kültüre endekslidir ve kültürden ayrı düşünülemez (Erkal, 1997:398).

Bu şekilde sınırları çizilen etniklik kavramı kültür kavramı ile büyük ölçüde örtüşürken, sosyal kimliğin oluşumunda da önemli bir parametre haline gelmektedir.

Kültür, bir toplumun ya da grubun entelektüel, ruhsal ve estetik gelişimini ifade etmek için kullanılabilir (Smith, 2005:14). Ayrıca kültür, toplumun yaşam biçiminin tümünü, faaliyetlerini, inançlarını ve göreneklerini belirtmek için kullanılır.

Etniklik ise, toplumun çoğunluğuna göre yaşama tarzı itibarıyla farklılık gösteren bir topluluğun sosyal kimliğini belirler (Taşdelen, 1997:59).

2.2.4.2. Kültür ve Kimlik İlişkisi

Kültür, sosyal yapıyı bütünüyle kuşatan ve insan davranışlarını belirleyen değerlerin ve sistemlerin toplamıdır. Kültür en genel anlamıyla bir toplumun yada milletin hayat tarzı olarak tarif edilmekte, devletin ve toplumun bütün yaşam pratiklerini kapsadığı düşünülmektedir (Williams,1993; Taşdelen, 1997; Bilgiseven, 1977).

Buna göre kültür, hiçbir yönüyle doğuştan elde edilemez. Aksine insanların ihtiyaç ve arzularını tatmin etmek için yaptıkları faaliyetlerden arta kalan ve birbirleriyle olan etkileşimleri sonucu ortaya çıkan bir tortudur (Taşdelen, 1997:157).

Sweitzer'e göre ise kültür, bireyin kendini gerçekleştirmesine ve bizzat gelişmenin gelişimine katkıda buldukları ölçüde, tüm alanlarda ve her bakımdan, insan ve insanlığın ortaya koyduğu ilerlemelerin bütünüdür (Moles, 1983:17).

Güngör'e göre kültür veya medeniyet, bir toplumun üyesi olarak insanoğlunun kazandığı bilgi, iman, sanat, gelenek, görenek ve benzeri kabiliyet, hüner ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür (Güngör, 1991: 47). Kültür, sosyal ve milli hayatın tümünü kapsamaktadır.

Meriç'e göre ise kültür, Fransızca sözlük ve denemelerde insanı insan yapan bilgilerin bütünü anlamına gelir ki, Almanca ve Amerikancanın taarruzlarına rağmen hala, bu ideal anlamını korumaktadır. Kültürüm Almanca ve İngilizce eserlerde ağır basan anlamı ise, sosyal yaşayıştır (Meriç, 1983:38).

Ziya Gökalp, kültür kelimesi yerine "hars"ı kullanır. Gökalpe göre, "hars" yalnız bir milletin dini, ahlaki, hukuki, akli, estetik, lisani, iktisadi ve fenni hayatların ahenkdar bir toplamıdır (Gökalp, 1978:48).

Gökalp'e göre hars, milli bir karakterdedir ve milleti temsil etmektedir. Hars, bahsi geçtiği üzere bir milletin sekiz tür sosyal hayatının toplamıdır. Harsa dahil olan şeyler sezgi ve ilham yoluyla ve tabi olarak meydana gelirler. Hars duygulardan, zevklerden meydana gelir; ve dolayısıyla ona ait unsurlar taklit edilemez, bir millettten diğerine aktarılamaz (Gökalp, 1990:25).

Genel olarak kültür ile millet ve sosyal yapı kavramları birlikte var olduğunda sosyal kimliğin de temel göstergesi haline gelmektedir. Böylelikle bir toplumun sosyal kimliğini kurabilmesi için, onu yaratacak ve gelecek nesillere aktaracak kültürün varolması gerekir. Ayrıca bu kültürü taşıyacak tarih, din ve dil sistemin de kurulmuş olması gerekir.

Erkal'a göre ise kültür, ne sadece edebiyat, ne sadece sanat ve ekonomidir. Toplum hayatının bütün sosyal pencereleri kültür tarafından kapsanır. Zira kültür dediğimiz zaman hemen akla bir arada yaşama ihtiyacı duyan, sürekli farklı ölçülerde teşkilatlı bir yapıya sahip bir insan topluluğu gelir. Bunun için ekonomi ile kültür iç içedir. Bir toplumun iktisadi tarihi ile kültür tarihi bir bütündür (Erkal, 1992:44).

Kültür; uygarlıktır, toplumsal anlamda, eğitim sürecinin ürünüdür, estetik alanda ise kültür güzel sanatlardır. İnsanın ortaya koyduğu, içinde insanın var olduğu tüm gerçekliktir. Mehmet Kaplan'a göre ise; insanoğlunun maddi ve manevi ihtiyaçları çok çeşitlidir. O bu ihtiyaçlara cevap verebilmek için, binlerce şey icat etmiş ve geliştirmiştir. Kültür, bir bakıma, insanoğlunun maddi ve manevi ihtiyaçlarının maddeleşmiş şekillerinden ibarettir (Kaplan, 1992:23).

Mümtaz Turhan ise kültür için; bir toplumun maddi, manevi öğeleri, davranış biçimleri, egemen kültür, ve onu diğer toplumlardan ayırt eden özelliklerin tümü olarak görmektedir (Turhan, 1997:12).

Kültür bir toplumun çocukluk çağında sahip olduklarını yüzyıllarca geliştirdikten sonra olgun bir millet haline gelmiş olmasını ifade eder (Güngör, 1999:44) Bu nedenle hiçbir millet kültüründen ayrı bir varlık alanı düşünemez. Çünkü kültür "toplum, coğrafya ve tarihsel süreç üçgeninde oluşur ve toplumsal kimliği belirleyen geçerli bir etkidir" (Turhan, 1997:463).

Her kültür bağlayıcı yapı olarak adlandırılan bir şey oluşturmaktadır. Bu yapı, hem sosyal boyutta hem de zaman boyutunda birleştirici ve bağlayıcıdır. Ortak deneyim, beklenti ve eyleme mekanlarından bir “sembolik anlam dünyası” yaratarak, birleştirici ve bağlayıcı gücüyle güven ve dayanak imkanı sağlayarak insanları birbirine bağlar. Bu yapı aynı zamanda, önemli deneyim ve anıları biçimlendirip canlı tutarak, ilerleme halindeki halindeki şimdiki zamanın ufkuna, bir başka zamanın görüntülerini ve öykülerini katarak ve böylece anıları canlandırarak, dünle bugünü birleştirir. Kültürün bu yönü tarihi anlatılara ve efsaneler dayanır. Kültürün iki yönü, yani kuralcı ve anlatsal, yönlendirici ve nakledici yönü bireylere “biz” deme imkanı veren kimlik ve aidiyet temellerini yaratır (Asman, 2001:21).

Sonuç olarak her birey, kültürün kavramlarıyla yüz yüze gelir. Buna göre kültür, bireylerin düşünüp düşündüğünü eyleme dönüştürebileceği ve yaşayan dünyanın bir çeşit zihinsel haritasını inşa edebilecek bir güce sahiptir. Bu zihinsel harita ise kişilerin kimliğini ortaya çıkarır (Haviland, 2002:170).

2.3.4.3. Milli Kültür ve Kimlik İlişkisi

Birey, doğduğu andan itibaren belirli bir sosyal ve fiziki çevrede yer almaktadır. Birey sosyalleşmeye başladığı andan itibaren sürekli olarak mesajlar almakta ve bunları belleğinde bütünleştirici ve birleştirici bir algı içinde özümsemektedir. Toplum, birey için bir “bilgiler ağı” sistemi ya da kültürün sahibidir. Buna göre toplum her an bireyin üstüne belirli bir mesaj kütlesi boşaltır. Her toplumun kendine özgü kültürü vardır ve bireyleri bu kültüre göre kimikleştirir (Moles, 1983:25). Milli kültür kavramı, her toplumun kendine özgü bilgi ağını ifade etmektedir.

Milli kültür kavramı, toplum içerisindeki kültürel parçalılığın bir bütün altında toplanmasını ve bireylerin kendilerini bu şekilde ifade etmesine ortam hazırlamaktadır. Milli kültürün bu anlamıyla milli yada etnik kimliğe denk düşeceği görülmektedir. Çünkü alt kültürler de dahil yerelliğin ve farklılıkların kendilerini tanımladıkları bir araç haline gelmektedir.

Milli kimlik ya da etnik kimlik, millet ve etnik grup adıyla sınıflanan toplulukların milli kültüre aidiyet duygusu ile ilişkilidir. Bu nedenle milli kültür, kimlik kazanılmasında yer alan süreçlerin önemli bir ayağıdır.

Milli kültür bir milletin millet olabilmesinin ön şartlarından birisidir. Kültür, milletler arasındaki farklılıkları ortaya koyan en önemli etmenlerden biridir. Buna göre, her cemiyet; “doğru ve yanlış standartları ve kıymet hükümleri açısından kendi taleplerine uygun düşen bir insan tipinin yaygın tip haline geçmesini” (Bilgiseven, 1977:145) temin eder. Böylece milli kültürün ortaya çıkardığı bir sosyal kimlik ile karşı karşıya kalırız.

Bir toplumun bağımsız bir millet halinde ortaya çıkabilmesi için iki yol olduğuna değinilir.

“Ya belli bir sosyal gurup önce kendine özgü bir kültür meydana getirip, buna dayanarak bağımsız bir devlet kuracak, yada önce milli bir devlet kurarak, bunun çerçevesi içinde milli kültürü yaratmaya çalışacaktır. Her iki yolda da, milletin benliğini ve bağımsızlığını koruyabilmesi için, milli bir kültüre sahip olması gerekir” (Turhan, 1980:408).

Milli kültür, bir milletin, oturduğu coğrafya parçası üzerinde yarattığı her türlü beşeri eserlerin mecmuudur Milli kültür mekanizması, sınır ve çerçevesi belli bir kitle sempatisi gerektirir. Kendisine orijinalitesine bağlanan sanatçı kadar, her türlü milli kayıtlardan ayrılmış, insanlık aşığı bilim ve kültür adamı da bu sempatiye uzaktır. İnsanlık, henüz milli kayıtlardan sıyrılacak çağa gelmemiştir. Dolayısıyla kültür yaratma tarzını gösteren matematiğe dayalı formülün gerçekleşmesi milli sempatiye bağlıdır. Kültürel faaliyetlerin bu kaynaktan uzaklaşması normal değildir, uzaklaşıldığı durumlarda devlet kültürel faaliyetleri yöneltmelidir (Güngör, 1991:50).

BÖLÜM 3: TÜRKMEN KİMLİĞİ VE RUHNAME

3.1. Türkmenistan'ın Sosyal Yapısı Ve Türkiye İle İlişkileri

Türkmenistan, yüz otuz yıl boyunca önce Çarlık Rusyası, ardından da Bolşevik Rusya'nın etkisinde kalmıştı. Moskova tarih boyunca bağımsızlığını kazanana kadarki süreçte Türkmen halkının siyasi, ekonomik ve kültürel geleceğine karar veren tek merkez konumundaydı (Allworth, 1994)

Sovyetlerin yıkılmasıyla birlikte, Türkmenistan her ne kadar bağımsızlığını kazandıysa da Türkmenler, devletin yeni dünyada yerini alması için siyasi, ekonomik ve kültürel yönelimlerini içeren problemleri cevaplamaları gerekiyordu.

1. Türkmenistan dünya siyasetinde hangi rolleri üstlenmeli?
2. Hangi kavramlar devletin temel değerleri arasında yer almalı?
3. Siyasi ve ekonomik yönelimler ne olmalı?
4. Sosyal ve kültürel sıkıntıların ortadan kaldırılması ve devletin bekasının sağlanması için hangi adımlar atmalı?

Türkiye ile Türkmenistan halkı sıcak ilişkiler içerisinde ve bu ilişkiler giderek yoğunlaşmaktadır.. 16 Aralık 1991 tarihinde Türkmenistan'ı ilk tanıyan ülke Türkiye olmuştur. 26 Mart 1992 tarihinde ilk büyükelçiliği açan ülke de Türkiye'dir. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 1993-1994 yılında Aşkabat Anadolu Lisesi, bir İlkokul ve Türkiye Türkçesi Öğretim Merkezi hizmete açılmıştır. Ayrıca Millî Eğitim Bakanlığı'nca, 1996 yılında, içinde meslek edindirme kursları bulunan bir merkez açılmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı yaklaşık üç bin öğrenciye Türkiye lise ve üniversitelerinde eğitim imkanı sağlamıştır. Latin alfabesine geçen Türkmenistan'ın ders kitaplarının bazıları Türkiye'de bastırılmış ve gönderilmiştir.

Türkmenistan'dan Türkiye üniversitelerine öğrenci gönderme uygulaması düzenli olarak sürdürülmektedir. 1993 Ağustos ayından bu yana Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) Türkmenistan'da düzenli olarak faaliyet göstermektedir. T.C.Diyaret İşleri Başkanlığı tarafından Aşkabat'ta içerisinde yedi bin kişilik caminin de bulunduğu bir kültür sitesi yaptırılmıştır. Üç bin beşyüz metrekarelik merkezde

kütüphane ve konferans salonu da bulunan sitede, Türkiye Büyükelçiliği'nin denetiminde iki ülke dostluğunu güçlendiren yoğun kültür faaliyetleri sürdürülmektedir.

Mahtumkulu Üniversitesi Kampüsü içerisinde Türkiye Diyanet Vakfı tarafından inşa edilen İlahiyat Fakültesi ve İlahiyat Lisesi bulunmaktadır.

Devletlerinde olduğu gibi Türkmenistan'da da çok sayıda Türk Okulu bulunmaktadır. Bu okullar Türkmen - Türk ilişkilerinin gelişmesinde büyük etkenlerdendir.

Türkmenistan ekonomisinin kalkınmasında Türk İşadamlarının büyük katkıları bulunmaktadır. Bugün, Türkmenistan'da gerçekleştirilen tekstil yatırımlarının hemen tamamı, tecrübeli Türk tekstilciler tarafından ortaya konulmuş ve başarıyla işletilmektedir. Diğer taahhüt işlerinin yüzde kırka yakını, Türk müteahhitler tarafından sürdürülmektedir. 21 Ocak 2000 tarihini Türkmen-Türk Kardeşlik Bayramı ilan eden Cumhurbaşkanı Saparmurat Türkmenbaşı, Türkmenistan-Türkiye ilişkilerinde yeni bir sayfa açıldığını ifade etmiştir.

3.2. Ruhname'nin Kaynağı : Sovyet Tarih Tezi ve Kimlik Problemi

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği'nin dağılması ve onun yayılcı ideolojisi kabul edilen komünizmin ortadan kalkması, Orta Asya'da yeni oluşumların ortaya çıkmasına ortam hazırlamış ve bu süreçte kimlikler konusu gündeme getirmiştir.

Erkal'a göre, kimlik konusunun Orta Asya'da gündeme gelmesi temelde küreselleşmenin değerleriyle alakalı olması gibi, bahsi geçen ideolojinin ortadan kalkması da bu durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Erkal, 1997:396).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti altında yaşayan bütün uluslar, ortak yazı dili olarak Latince'yi kabul ettiler. Yaklaşık on senelik bir sürelik kültür sarsıntısından sonra tam uyum sağlanmak üzere iken bu defa Rus alfabesi kabul edildi. Böylelikle dil üzerinden başlayarak Türkler arasında tarihe bir bağlılığın oluşması önlenmiş oluyordu (Eröz,1982:432).

Arkasında okullardaki eğitim sistemine el atılmıştır. Tarih, tahrif edilmiş ve yeniden yazılmıştır. Marksizm ve Rusça zorunlu bir ders olarak okutulmaya başlandı. Böylelikle Rus kültürünü yaygınlaştırmak, etnik ve dini farklılıkların ortadan kaldırılması için bir

araç haline gelmiştir. Enternasyonalizm adı altında Rus milliyetçiliği yapılmaktaydı (Andropov, 1983:23).

Sovyetler, İslam dinini kendilerine karşı muhalif bir tehdit olarak gördüklerinden Türkmenistan dahil olmak üzere bütün Türk topraklarında ateist ve Marksist bir maneviyat eğitimi vermeye çalışmışlardır. Çarlık Rusyası döneminden beri devam eden İslam araştırmaları konusunda yeni politikalar geliştirmişlerdir. Sovyet Rusyası döneminde Çarlık dönemindeki Hristiyanlığın menfaatlerini ileri sürme ve İslam tesirini zayıflatma politikası, tamamen değişmiştir. Artık hedeflenen temel amaç, Marksizmin din karşıtı düşünce ve siyasetini geliştirmek ve bu arada İslam'ın Türkler üzerindeki etkisini tamamen ortadan kaldırmaktır (Hayit, 1986:186).

Ruslar'ın Türk toprakları üzerindeki yaygın politikalarında birisi de Rusları bu topraklara yerleştirmektir. Ruslar Türk topraklarında kendi aleyhlerine gelişen nüfus yapısını kendi lehlerine çevirmek için Slav kökenli halkın buralara göç etmesini teşvik etmişlerdir. Böylelikle nüfus yapısı suni olarak değiştirilmiştir. Bu durum aynı zamanda Türklerin sosyal kimlikleri üzerinde de dejenerasyon yaratmaktadır.

Türk topraklarına gelen göçmenler yerli halklar fazla temas etmiyorlardı. Türk ve Müslüman halk ise göçmenlerle teması "Ruslaşmakla" özdeşleştirdikleri için çekingen davranıyorlar ve geleneksel tarım yaşantısını devam ettirmekteydiler. Bu topraklar üzerinde sanayi çevresinde gelişen şehirler de halk tarafından ilgi görmüyordu. böylelikle şehirler göçmenlerin egemenliği altına girerken, yerli halk ise geleneksel yaşamları arasında sıkışıp kalmaktaydı.

3.3. Türkmenlik ve Türkmen Kimliğinin İnşası Süreci

"Türkmen" adı üzerine çok sayıda yorum ve çalışma yapılmıştır. Üzerinde en fazla durulan ve en çok taraftar desteği bulduğu düşünülen çalışmalar ise Peter B. Golden ve Sergey G. Agacanov'a ait olmaktadır (Necef ve Berdiyev, 2003:28).

Peter B. Golden, Samaniler döneminde Orta Asya'da İslamiyet'i kabul eden Türklerden yalnız ikisi Oğuz ve Karluk grupları için "Türkmen" adının kullanıldığını belirtmektedir. Golden'e göre, "...O sırada Türkmen Deyiminin gerek Oğuz ve gerekse Karluk grupları için kullanıldığını biliyoruz. Bunların en belirgin ortak ve ayırt edici özelliği Müslüman olmalarıdır" (Golden, 2000:473).

Konunun diğerk uzmanı Agacanov'a göre, Karluk ve Oğuzlar'ın İslam devletine sınır ülkeler olmalarını, yapılan İslami fetihler sonucu büyük bir Karluk ve Oğuz nüfusunun Samaniler Devleti'nin İdaresinde bulduklarını esas göstererek bunlar arasında ister gönüllü, isterse de zorla İslamı kabul edenlere Müslüman kaynaklar tarafından "Türkmen" adı verilmektedir (Necef ve Berdiyev, 2003:29).

İlerleyen dönemlerde Oğuzlar tarafından yaygın olarak benimsenen "Türkmen" adı, Selçukluların tarih sahnesine ve ardından Gazneli Devleti'nin yıkılmasıyla oluşan Büyük Selçuklu İmparatorluğu ile Sırderya'dan Bizans sınırlarına kadar Orta Asya, Yakın ve Orta Doğu ile Kafkasya'daki geniş Türk kitlelerin ortak ismi haline gelmiştir (Necef ve Berdiyev, 2003:29).

Bu dönemden itibaren geniş bir coğrafi alandaki Türkler için kullanılan "Türkmen" kavramı yirminci yüzyılda Orta Asya'da Türkmenistan'da yaşayanlar için kullanılmaya başlanmıştır. Geniş bir coğrafi alanı kapladıkları için kültürel mirası yoğun olarak yaşaması gereken Türkmenistan, Rusya'nın maddi ve manevi saldırıları karşısında milli kimliğine sahip olamamıştır. Rusya'nın Osta Asya'ya karşı yaptığı silahlı saldırılar daha sonraki süreçte kültürel ve akli unsurları kapsayan bir Slavlaştırma politikalarına dönüşünce Türkmenlik, oldukça sönük kalmıştır. Türkmenistan milli kimliğini, Sovyet Rusya'nın çöküşünden sonra siyasi bir birlik sağladıktan sonra inşa etmiştir. Bahsi geçen bu milli devlet ve milli kimliğin inşa sürecinde Türkmenbaşı bir lider olarak önemli bir noktada durmaktadır. Türkmenbaşı, siyasi ve ekonomik yapılanmayla Türkmenistan'ı milli bir devlet durumuna getirirken kültürel unsurlara da önem vermiş ve Ruhname'yi bu amaç üzerine şekillendirmiştir.

Türkmenbaşı siyasi ve ekonomik birliği ve tarafsızlığı sağladıktan sonra milli bir kimliğin inşası için, geçmiş ile geçmişin kahramanlarını ve lider tiplerini belirgin bir milliyetçi kullanıma sokmadan çekinmemiştir. Bundan maksatı "millet" olgusunun devlet sınırları içerisinde kurulumuna yardımcı olmaktır. Şu bir gerçektir ki; aydınlar ve bir toplumun yöneticileri milli bir canlanmayı gerçekleştirmek için tarihten ve altın çağlardan yararlanmak zorundadırlar. Türkmenbaşı, zengin bir etno-tarih damarı keşfedip bunu Türkmen milletinin kullanıma sunmuş ve Ruhname'yi hazırlayarak da bunu sürekli canlı tutmayı amaçlamıştır.

Etnik toplulukların milletlere dönüşümünde Smith izlenen iki rotaya dikkati çeker. Bunlardan birincisi devlet destekli milletleşme sürecidir. Buna göre devlet daha merkezi ve bürokratik bir yapıya kavuştuğça askeri, mali, hukuki, ve idari süreçleriyle orta sınıfları ve uzakları diyarları kendine dahil etmeye çalışacaktır. Farklı olan nüfusları egemen etnik çekirdeğin kültürel mirasına dayanan tek bir siyasi topluluk haline getirebilirse başarılı olmuş demektir (Smith, 1994:113).

Smith'in çizdiği yol dikkate alınırsa karşımıza, Türkmenistan'daki aşiret yapısı çıkacaktır. Türkmenistan'da Türkmenliğe yapılacak vurgularda aşiret yapısı, bunu engelleyici bir unsurdur. Türkmenistan'ın aşiret yapısı, milli birliğin ve milli bir kimliğin inşasında önemli bir engeldir.

“Etnik, dinsel, dil ve coğrafi unsurlar gibi aynı bağları taşımalarına rağmen Türkmen aşiretleri arasında siyasal, ekonomik ilişkiler pek olmamış ve bunun sonucunda Rus işgaline kadar ve hatta sonrasında Türkmen milli kimliğinin oluşumu gerçekleşmemiştir” (Necef ve Berdiyev, 2000:256)

Bu nedenle Türkmenistan'da milli devlet oluşumu gecikmiştir. Toplumunda millet olgusunun Sovyet Rusya'dan sonra canlandırılmasında da “millet” gerçeği ve “milli kültür” bilincine yapılan vurgular dikkat çekmektedir. Türkmenbaşı'nın yaptırımları ve Türkmenistan'ın siyasi yapısı, aşiret yapısını bastırıcı bir politikayla millet ve milli kültüre vurgu yapmakta ve milli bir kimliğin ortaya çıkmasına katkı sağlamaktadır. Ruhname ise bu noktada Türkmenbaşı'nın ve devletin siyasi ve kültürel politikasını açığa vuran bir kaynaktır.

3.3.1. Türkmen Kimliği İnşa Sürecinde Kültür Politikaları

Bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte, Türkmenistan'da milli-devlet oluşturma süreci de başlamış oldu. Bu süreçte Türkmen milletinin tarihi, örf ve adetleri, kültürü ve kimliğine ilişkin değerler yeniden canlandırılmaya çalışıldı. Devlet başkanı etnik çatışmalara imkan tanımadan milli birlik ve beraberliği sağlamak için çalışmıştır.

Bu politikalara uygun olarak, Türkmen yetkililer, Sovyetler Birliği döneminde de kutlanan Zafer Bayramı, Nevruz ve Dünya Kadınlar Günü yanı sıra, on sekiz yeni milli ve dini günü resmi kutlama programı içerisine dahil edilmiştir.²

Türkmenistan'da Türkmen kimliğini simgeleyen anıtlar başkent Aşkabat'ta inşa edildi. Tafrasızlık Anıtı, Tarih Müzesi, Deprem Anıtı bunlardan bazılarıdır. Sanat ve Kongre Merkezi, Fuar Merkezi, Türkmen Halı Müzesi, Milli Folklor Müzesi, Sanatçılar Birliği Sergi Merkezi gibi kültürel hayata destek verecek merkezler de faaliyete geçirilmiştir (Turkmenistan News Weekly, 25 Ocak 1998)

Kültürel sahada bilimsel çalışmalar başlatılmıştır. Özellikle daha öncede bahsi geçtiği üzere tarihi belgeler yeniden ele alınmıştır. Türkmenlerin Altınordu, Harezmi ve Partlara dayandıran ve eski çağlardan modern devletin kuruluşuna kadar olan dönemi kapsayan tarih kitapları ve Mahdumgulu'nun³ şiirlerini içeren kitaplar yayımlandı. Okullar için yeni yaklaşıma uygun tarih, Türkmen örf, adet, gelenek ve kültürünü anlatan on iki adet yeni ders kitabı hazırlanmıştır. Bu çalışmalar sırasında, devlet başkanı Saparmurat Türkmenbaşı'nın altı kuşak öncesinden geçmişin, i ve yaşamını anlatan kitaplar da ihmal edilmemiştir (Turkmenistan News Weekly, 25 Ocak 1998, 4 Mayıs 1998).

Dini değerleri ön plana çıkartan kültür politikalarına da önem verilmiştir. Özellikle milli birlik ve bütünlüğün sağlanmasında ve yüksek ahlaki değerlerin oluşturulmasında dini gruplardan katkı yapmaları istenmiştir (Turkmenistan News Weekly, 29 Mart 1999). Pek çok cami yapılmış ve ibadete açılmıştır. Mescid-i Aksa, Azadi Mescidi, Hz. Ömer Mescidi, Hz. Ebu Bekir Mescidi, İmam-ı Azam Camii, Hacı Saparmurat Camii, Ertuğrul Gazi Camii ve Hz. Ali Mescidi gibi camiler ibadete açılmıştır.

² Resmi Gün ve Tatiller: Yılbaşı, Hatıra Günü, Türkmenistan Devlet Başkanı'nın Doğum Günü ve Türkmen Devlet Bayrağı Bayramı, Nevruz Bayramı, Bir Damla Su Bir Parça Altındır Bayramı, Zafer Bayramı, Yeniden Doğma ve Birleşme Günü, Mahtumkulu Şiir Günü, Halı Bayramı, Hububat Bayramı, Kavun Günü, Halk Ozanları Bayramı, Dünya Kadınlar Günü, Depremzedeleri Anma Günü, Bağımsızlık Günü, Göktepe Şehitlerini Anma Günü, Öğrenciler Günü, Hasat Bayramı, Komşular Günü, Tarafsızlık Bayramı, Kurban ve Ramazan Bayramları

³ Mahdumgulu, Türkmenlerin önemli şair ve ediplerinden biridir. Türkmen boylarının birleşmesinde ve Türkmenistan'ın bugünkü durumuna gelmesinde önemli tesirleri olmuştur. Türkmenistan halkının milli ve dini ruhla yetiştirilmesinde önemli şahsiyetlerden biri olarak kabul edilen Mahdumgulu, Türkmenbaşı'nın da fikir hocasıdır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Durmuş TATLIOĞLU, "Türkmenistan'da Bazı Kutlamalar (Bayramlar ve İnanışlar)", Akademik Araştırmalar Dergisi, yıl:1999, sayı:3, ss.7-32.

Tv, radyo ve gazetelerden, milli ruhu ve milliyetçilik duygularını artıracak yayın yapmalarını isteyen Türkmen devleti (Turkmenistan News Weekly, 7 Aralık 1998) bahsi olduğu üzere eğitim sistemini de tamamen değiştirmiştir. Özellikle eğitimin, milli kültür ve geleneklere uygun olarak yeniden yapılanmasını öngören politikacılar, rus okullarının kapatılması yoluna gitmekten de uzak durmuşlardır (Turkmenistan News Weekly, 4 Mayıs 1998).

Devletin benimsediği kültür politikaları içinde dil ile ilgili alınan tedbirler de yer almıştır. Türkmenlerin milli dillerini unuttuğunu ifade eden Türkmenbaşı, resmi dairelerde yazışmaların Türkmen diliyle yapılmasını ve tüm devlet memurlarının Türkmen dilini konuşmasını uygulamaya koymuştur (Turkmenistan News Weekly, 2 Kasım 1998).

Bahsi geçen bu kültür politikalarının çerçevesinin çizildiği kaynak Ruhname'dir. Ruhname'nin kaynağı olarak bahsi geçen bu durumların tespiti çalışmanın devamı için önemlidir. Ayrıca hem sosyal değişmeye ve yapılanmaya⁴ verdiği anlam, hem de bu yapılanmaların çerçevesinin belirlemesi açısından Ruhname, sosyolojik açıdan değerlendirilmesi gereken bir kaynaktır.

3.4. Ruhname

Ruhname'de Sovyet baskısından kurtulmuş ve bağımsızlığını yeni kazanmış bir milletin milli birlik ve beraberliğini sağlamlaştırmak için gerekli unsurlar sıralanmış ve pekiştirilmiştir. Bu amaçla, tarihle milleti bağlamanın sorumluluğunu üstlenen Türkmenbaşı, tarihi ve edebi yönü ağır basan Ruhname'yi hazırlamıştır.

Türkmenbaşı'nın pek çok dile çevrilen kitabı, daha önce hazırlanmış benzer çalışmalardan farklı olmakla birlikte tarih ile milleti birleştirmenin önemine değinen önemli bir kaynaktır. Türkmenbaşı, Ruhname'de geçmişini kurcalayan ve milletin hafızasını yeniden canlandırmayı amaçlayan bir tarihçi ve milletini seven bir lider olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Ruhname'yi, bugünden bakışla geçmişi okuma çabasının bir görüntüsü olarak kabul etmek gerekir.

⁴ Sosyal yapılanma kavramını, milli kimlik inşa süreçleri olarak ele almak gerekir.

İlk cildi toplam beş bölümden meydana gelen ve yaklaşık 400 sayfadan müteşekkil Ruhname, sırasıyla “Türkmen”, “Türkmen’in Yolu”, “Türkmen Milleti”, “Türkmen’in Devleti” ve Türkmen’in Manevi Dünyasından oluşmaktadır.

Ruhname, geneli itibariyle Türkmen kimliğinde belirleyici bir niteliğe sahiptir. Ayrıca Türkmenlerin hafızasını oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra Ruhname’nin Türkmenbaşı’nın edebi kişiliğinin tesiriyle Türkmen tarihinde yazılmış edebi eserler içerisinde önemli bir yeri vardır. Dil ve üslup olarak edebi motiflerin yoğun kullanıldığı, sözlerin Ruhname’de vurgulanması gereken temel niteliklerden biri de tarihi karakteridir. Din ve etnikliğe yaptığı vurgulama, bu iki unsurdan sonra gelir. Bunların hepsinin toplamı ise bir milletin şahsiyetini temellendirir. Ruhname’de bu unsurların hepsi vardır .

Ruhname’de dikkat edilmesi gereken diğer noktalardan biri de hem fiziki hem manevi bir Rus işgalinden sonra giderek artan ezilmişlik psikolojisi altında kalan bir millete verilen psikolojik destek ya da terapidir. Türkmenleri mevcut olan bu durumlarından tarih bilincine, kültüre, geleneklere ve milli birliğe yapılan vurguyla kimliklerine olan yabancılıklarını giderdiği gibi bu ezilmişlik psikolojisini de alt etme amacıyla hazırlanmıştır.

Ayrıca, dini bir içeriğe bürünen kitapta, milletin yaşam alanında din ve ahlak değerlerinin önem de görülmektedir. Genel olarak ise din ve tarih olgusunun kimlik oluşumunda karşılıklı uyumları fark edilir. Kültür ise bu ikisinin üzerinde genelleyici ve bağlayıcı bir şemsiye olarak durur.

Türkmenbaşı ile ilgili yapılan yorumların önyargılı olması, Ruhname’nin de aynı önyargılarla ele alınmasına neden olmaktadır. Ruhname’nin Türkmenistan’da özellikle eğitim sisteminden devlet kademelerine kadar hemen her alanda zorunlu olarak okutulması ve bilinmesi gerekli bir kitap olarak kabul edilmesi bu ön yargıların kaynağı olarak kabul edilebilir. Ancak Marksist ve Sosyalist dönemde uygulanan politikalarından kaynaklanan milliyet ve kimlik sorunu dikkate alındığında, Ruhname’nin içeriği bağlamında önemli bir amaca hizmet ettiği görülür.

3.4.1. Ruhname’de “Ruhname” Hakkında Geçen Tasvirler

Ruhname Türkmen milleti için önemli bir kaynaktır. Ruhname hakkında ilk bölümde verilen genel tasvirler, bunu göstermektedir. Ruhname’nin hakkında Türkmenbaşı ise eserinde çeşitli tasvirler yapar. Bunları değişik başlıklar altında sıralamak mümkündür.

Türkmenbaşı Ruhname’de hazırladığı eseri, üçüncü bin yılın “oğuznamesi” olarak tasvir eder. Bu anlamıyla RUHNAME, millete yok gösteren bir ışıktır. Bir milletin yeniden canlanışının öyküsü olduğu gibi o milleti yeniden canlandıran öyküdür. Türkmenbaşı bu durumu şu şekilde ifade eder. “İnsanoğlu vefat eder, cesedi toprağa karışır, onun kalbi ise hafızalar yoluyla nesillerin dimağına ulaşır(...) Nesiller bu şekilde atalarının ruhunu kendi ruhlarına sindirerek güçlenir ve yücelirler” (Ruhname, 2001:72-73).

Başka bir bölümde Türkmenbaşı Ruhname’nin, Türkmen halkının temel başvuru kitabı olduğunu belirtmektedir. O’na göre Ruhname, Türkmen halkının binlerce yıllık tarihinde yaptığı işlerin, aklının, hikmetinin, gelenek ve göreneklerinin, örf adetin, niyetlerinin ve amellerinin, yaptıklarının ve ülkülerinin toplamıdır.

“Tarihten alınan derslerin eksiklerinin tamamlanarak gelecek nesillere aktarılacağı bir mirastır! Bu bağlamda Ruhname’nin bir bölümü, ilmin aydınlatamadığı Türkmen geçmişi olarak kabul edilirse, diğer bir bölümü de Türkmenlerin geleceğidir” (Ruhname, 2001:24.25).

Ruhname, öylesine bir zemin üzerine oturtulmuştur ki; bir tarafıyla geçmişe, bir tarafıyla geleceğe bağlıdır. Zemini tarih, dil ve din üzerine kurulan bir eser olamakla birlikte bir milletin birlik ve beraberliğini sağlamayı amaçlamıştır.

Ruhname hakkında eserde geçen diğer tasvirleri ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

“Ruhname, gönülleri açan (gönül, çeşme, kaynak anlamında) ve akılların susuzluğunu gideren (akıl, susuz teşne anlamında) kitaptır” (Ruhname, 2001:64-65).

“Ruhname’de, Türkmen halkı’nın binlerce yıl içerisinde olgunlaşan tarih şuuru, manevi güç ve kuvveti bir araya toplanmıştır” (Ruhname, 2001:69).

“Ruhname bir gemidir. Bu gemi, Türkmen tarihinin uçsuz bucaksız denizinde, geçmişin haberini geleceğe iletmekle görevlidir” (Ruhname, 2001:69).

“Ruhname bir çapardır. Bu çapar, geçmişin sırlı ve zaruri haberlerini geleceğe iletmektedir. İşte bu yüzden ben şöyle diyorum: Türkmen ruhu bir alem ise, Ruhname bu alemin yerini tam olarak tutamaz. Bu en azından hacim olarak imkan haricidir” (Ruhname, 2001:69).

Ruhname, bu alemin merkezi olmalıdır. Bu alemde meydana gelen ve meydana gelecek tüm kozmik cisimler, onun çekim alanında, kendi yörüngelerinde yaşamaya devam ederler (Ruhname, 2001:69).

“Ruhname, milletimizdeki manevi üreticilik kabiliyetlerini uyandıracak ve onları görülmemiş yüksek seviyede çalışkan hale getirecek bir kitaptır. Büyük maddi gelişmelerin göze görünmeyen manevi katalizörü olacak bu tarihi işte, bizim yardımcımız olan güç, geçmişimizden duyduğumuz gurur ve geleceğimize olan güvenimizdir. Ruhname'nin felsefesi, bu onur ve güvenin temeli; Ruhname'nin duygusal ciheti ise bu onur ve güvenin özüdür” (Ruhname, 2001:76).

Ruhaname, “Türkmenin gürül gürül yüreğinin, teşne ruhunun, hisli kalbinin, şairane gönlünün yüceliğini; içten gelen coşku ve heyecanlarının sönmemesini sağlayan eksilmez ruhi kaynak(...)” (Ruhname, 2001:19).

“Ruhname;birlik ve beraberliğin kitabıdır.çünkü o, Türkmen milletinin şimdiki zamanıyla tarihini birleştirecek temel tek esastır” (Ruhname, 2001:23).

“O, Türkmen halkının binlerce yıllık tarihinde yaptığı işlerin,aklının, hikmetinin, gelenek ve göreneklerinin, örf ve adetin, niyetlerinin ve amellerinin, yaptıklarının ve ülkülerinin toplamıdır” (Ruhname,2001:25).

3.4.2. Ruhname'nin Önemi

Genel olarak ele alındığında Ruhname'nin önemini şu maddeler altında sıralamak mümkündür.

- 1.** Ruhname, Türkmen toplumunun parçalanmış kimliğini onarmayı amaçlamıştır.
- 2.** Ruhname'nin milli kimlik vurgusunda birlik ve beraberlik esastır. Buna göre temel felsefi değer, birlik ve bütünlük felsefesidir.
- 3.** Milli kimliğin inşası sürecinde, maziyle bugün arasında tarihi-kültürel bir köprü oluşturulmaktadır.

4. Genel anlamıyla bir milletin inşa süreci amaçlanmaktadır. Türkmen kimliğinin temel değerlerine vurgu yapılmaktadır. Bir diğer ifadeyle Türkmen milleti yeniden oluşturulmaktadır.

5. Ruhname, yeniden inşa edilen Türkmen kimliğine ve ulusuna bir gelecek perspektifi vermektedir.

3.5. Türkmen Kimliğinin İnşa Süreci Bağlamında Ruhname

Ruhname, Türkmen toplumunun parçalanmış kimliğini onarmak için hazırlanmıştır. Genel olarak bakıldığında kitapta, tek bir Türkmen ulusuna, Türkmen ortak kimliğine ve bu kimliğin geçmişe uzantısı olan Türkmen tarihine yapılan göndermeler toplumsal birlik ve beraberliğin önemine işaret etmektedir. Ruhname, parçalanmış bir toplumu bir araya getirme çabasının aracıdır. Ruhname milletin eline tek ve bütün bir tarihi yolu, tek ve bütün bir hayat yolu ve tek ve bütün bir ruh heyecanını vermek için hazırlanmıştır. Böylece görülür ki; Ruhname'nin Türkmen milli kimliğinin inşa sürecinde gönderme yaptığı temel tez; birlik ve bütünlük felsefesini kurmaya olan inaçtır. Çünkü *“birlik ve bütünlüğün olmadığı yerde millet de yoktur ya da olsa da ömrü uzun olmuyor”* (Ruhname, 2001:23).

“Türkmen'in devleti parçalandı, boylar birbirleriyle savaştı, millet olarak aslını yitirdi, dinini aşağı yukarı terk etti, dilini basitleştirdi(...)töresini neredeyse yitirecek hale geldi” (Ruhname, 2001:15). Böylece anlaşılır ki Ruhname, Türkmen'in birlik ve beraberlik kitabıdır. Türkmen'i tarihle birleştirip ona aslını verecek kitaptır.

Türkmen kimliğinin inşası sürecinde Ruhname'nin kullandığı diğer bir yöntem; geçmişle bugün arasındaki tarihi birleştirmektir.

“...tarihimizin başında kaderi gülen,dünyaya sesini duyuran, ancak son yedi sekiz asır içerisinde küçülüp kalan halkımızın, sayı bakımından az olsa da küçük halk olmadığını...,aslında çok büyük bir halk olduğunu,zihninde, ruhunda, kanında, kısacası tüm varlığında ecdadımızın miras kalan büyüklüğünün yatmakta olduğunu ıspat etmek...” (Ruhname, 2001:61).

Ruhname'nin Türkmen kimliğini inşa sürecinde kullandığı diğer bir argüman, Türkmen kimliğinin özelliklerini ortaya koymaya çalışması ve bu değerlerin oluşum sürecini tasvir etmesidir. Buna göre ;

“Türkmenler, binlerce yıllık tarihi süreç içerisinde Türkmen adlı yüce milleti oluşturmuşlardır(...) Türkmenleri bir ocak, bir sofranın başına toplayarak, bir vucut haline getirerek, süratle geleceğe doğru götüren nedir? Biz sadece bir dilin, bir dinin çevresinde toplanarak mı aynı yerde kemale geldik? Bizi millet yapan başka hangi unsurlar var?” (Ruhname, 2001:56)

Ruhname'nin milli kimlik konusundaki tezi, bir milleti yeniden dünya ulusları arasına sokmak için temel araçları belirlemektir. Bu nu Türkmenbaşı, şu şekilde ifade etmektedir. Ruhname'de bu sürece yapılan vurgu şu şekildedir.

“Şu anda sadece devlet kurmak değil, millet yaratmak da gerekmektedir. Çünkü milletin, çok daha uzaklara giden manevi yollara ve kriterlere ihtiyacı vardır. Dönem ne kadar karışık olursa o kadar uzağa bakmalıyız ve o kadar uzaktan görmeliyiz. Bu tür bakışlar ise, ancak temelli manevi işler, tarihi ve moral felsefelerle sağlanabilir” (Ruhname, 2001:57).

Sovyet egemenliği döneminde manevi dünyası boşaltılmış, ecdadıyla ilişkisi kesilerek aslı unutturulan Türkmenler, artık şahsiyetini milli değerleriyle süslemelidir. Ferdin gönlündeki temel duygu; milli gurur duygusu, ferdin bilincindeki temel düşünce; dünyayı Türkmence görme düşüncesi, ferdin ahlakındaki temel değer; Türkmen ahlakı, ferdin haysiyeti; milli haysiyet, ferdin manevi inançları arasındaki esas inanç; Türkmen Halkı'nın inançları olması gerekir. Kısacası, ferdin ruh portresini milli değerler şekillendirmelidir. Ruhname tam da bu amaca hizmet etmek için hazırlanmıştır (Ruhname, 2001:202-203).

3.5.1. Ruhname'de Ruh Kavramı ve Türkmen Kimliğinin İnşa Süreçleri

Türkmenbaşı'nda Ruhname'si, O'nun siyasi liderliğinin yanında, Smith'in millet oluşumunda entellektüellere verdiği misyona benzer bir görev olarak kabul edilebilir. Smith'e göre entelektüeller'in temel görevi bir topluluğun bahsi geçen etnik geçmişlerine seslenmek suretiyle halkı arındırmak ve harekete geçirmektir. Bunu yapmak için, bugünkü kuşakların önüne, topluluğun geçmişteki altın çağlardan ve şiirsel mekanlarından çıkartılmış bilişsel haritalar ile tarihsel töreliklerin çıkarılması gerekir. Bu yolla geri kalmış geleneksel etnik topluluğu, dinamik ama yerli bir siyasi millete dönüştürmeyi umuyorlardı (Smith,1994:113).

Bu bağlamda değerlendirildiğinde Ruhname, Türkmenbaşı'nın Türkmenlere akli bir yol gösteriştir. Ruhname'de "Ruh" kavramına sürekli rastlanır. Kitabın ismine de atfedilen Ruh kavramının, temelde milletin kimliğini ifade etmek için seçilmiş olduğu ve tarihe sürekli olarak gönderme yapmak için kullanıldığı görülür. Türkmen ruhu, tarihi-kültürel hafızayı içeren, toplumun şahsiyetini oluşturan kimlik değerlerinden oluşan bir ruhtur.

Ruh ile ilgili Ruhname'de geçen açıklamalar, genelde bu bağlamda Türkmenlerin tarih ve maneviyatlarına vurgu yapmak içinde kullanılmaktadır.

"Allah Teâlâ, insanı yarattığında ona beden ve ruh vermiştir. İnsanoğlunun maneviyatı güçlü olursa fertlerin maneviyatı birleşerek cemiyetin maneviyatını geliştirir. Ferdin maneviyatı güçlü olursa, halkın da maneviyatı güçlü olur"(Ruhname, 2001:288).

Türkmen milleti, ortaya çıktığı andan itibaren milli bir ruha ve millet bilincine sahip olmuştur. Ancak bu bilinç, değişen dünya şartları içerisinde kendine özgü özellikler bulmuş ve temel değerlerini yitirmeden sürekli yaşamıştır. Ruhname'de "Ruh" kavramı Türkmen milli kimliğinin oluşum süreçlerini anlatmak için de kullanılmıştır.

Ruhname'de Türkmen kimliğin inşa süreçleri, çeşitli başlıklar altında sıralandığı görülmektedir. Şimdi bu süreçleri, milli kimlik bağlamında şu şekilde sıralamak mümkündür.

3.5.1.1. Türkmen Kimliğinin Birinci Çağı : Ortaya Çıkış Dönemi

Ruhname'de Türkmenlerin birinci çağı, milattan önceki dönemlere dayandırılır. Bu dönem Türkmenlerin bir kabile olarak görülmeye başladığı ve Oğuz Türkmen etnikliğinin oluşumunun başlangıç dönemidir.

Bu dönemde kurucu şahsiyet olarak Oğuz Han ön plana çıkar. Kurucu şahsiyetin temel özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür. "Hakikat, helal kazanç, adalet, birleştiriciliktir."

Bu dönemin kutsal sembol olarak "öküz" kabul edilir. Öküz, emeğin sembolüdür. Toprak anayı kullanarak üretmenin sembolüdür (Ruhname, 2001:290).

Coğrafi şartlar dikkate alındığında Türkmenlerin yaşadıkları coğrafya tarıma elverişlidir ve toprak verimlidir. Bu nedenle tarıma verilen değer, sembolleştirilmiştir. Bu sembol tarıma ve emeğe verilen önemi göstermektedir.

3.5.1.2. Türkmen Kimliğinin İkinci Çağı : İslamlaşma Dönemi

Bu dönem, Ruhname’de Türkmenlerin tüm dünyaya yayıldıkları dönem olarak tasvir edilir. İslamlaşma döneminde yeni inanç sisteminin ilkeleri çerçevesinde, kimliğin yeniden inşası süreciyle karşılaşmaktadır.

Bu çağda Türkmen milletinin manevi önderi olarak Dede Korkut karşımıza çıkar. Dede Korkut, rehber ve kılavuz şahsiyettir. Kimliğin yeniden inşası sürecinde Türkmenlere kılavuzluk etmektedir.

Dede Korkut şahsında da ahlak ve inanç değerleri ön plana çıkarılır. Oğuz Han’a Kurdun yol gösterdiği kabul edildiğinden bu dönemde kurt, kutsal bir sembol olarak kabul edilir. Kurt, saldırganlığın ve dünyaya yayılmanın sembolü kabul edilmeye başlandı (Ruhname, 2001:291).

3.5.1.3. Türkmen Kimliğinin Üçüncü Çağı : Cihan Hakimiyeti Dönemi

Bu süreçte Selçuklu ve Osmanlı devleti ön plana çıkmıştır. Türkmenler, bu iki devletin hakimiyeti altında Nizam-ı Alem düşüncesine sahip olmuşlardır.

Bu dönemde İslam’ın Türkmenlerin şahsında yüceldiğini ve dünyaya yayılmaya başladığı görülür. Bu dönemde Türkmenler, tarihe mal olan büyük devletler kurmuşlardır (Ruhname, 2001:292).

3.5.1.4. Türkmen Kimliğinin Dördüncü Çağı : Sovyet Hegemonyası Dönemi

Bu dönem Ruhname’de Türkmenlerin tarih sahnesindeki etkilerini kaybetmeye başladıkları dönemi tasvir etmektedir. Türkmenlerin kendi kabuklarına çekilişleri, Sovyetlerin Slavlaştırma politikaları ve parçalanmış kimlik olguları bu döneme ait unsurlar olarak tasvir edilir (Ruhname, 2001:293).

Bu sürece hakim olan temel paradoks, Rusların Türkmenleri esaret altına almaları ve politikalarıyla milli kimliklerini bastırmasıdır. Slavlaştırma siyasetinin en önemli etkisi Türkmenlerde bahsi geçtiği üzere bir bilinç kaybı yaratmasıdır. Türkmen kimliğinde bu dönem tahrip yaşanmıştır.

3.5.1.5. Türkmen Kimliğinin Beşinci Çağı : Yeniden Doğuş Dönemi

Bu dönem, Türkmen kimliğinin inşa sürecinde ortaya çıkan son dönemdir. Bu dönem Sovyet sonrası dönemi ve bu dönemde Türkmen kimliğinin yeniden canlandırılması sürecini ifade etmektedir. Yeniden doğuşun ve ulusun inşasında önder ise Türkmenbaşı'dır.

Ruhname'de bu dönem Türkmenbaşı'nın iktidar olduğu ve bağımsız Türkmenistan'ın kurulduğu dönemi tasvir eder. Ruhname'nin varlık sebebi de bu dönem içerisinde kendisini hissettirir. Çünkü bu dönem, yeniden birlik olmanın zamanıdır. Parçalanmış Türkmen kimliğinin yeniden diriltmenin dönemidir (Ruhname, 2001:297).

3.6. Ruhname'de Tarih Olgusu ve Türkmen Kimliği

Ruhname; Türkmen kimliği için önemli bir metindir. Kitabın arka planında Türkmenlerin kimlikleri ile ilgili yaşadıkları sosyal sürece vurgu yapılmakta ve bu süreç farklı yönleriyle tasvir edilmektedir. Marksist Rusya'nın egemenliği altında kalmış olan Türkmenler, 1990 yılına kadar devlet politikası haline getirilmiş asimilasyon siyaseti ile yaşamışlardır. Özellikle Rusya'nın egemenliği altındaki milletleri Slavlaştırma politikası,⁵ bu milletlerin tarihi bilinçlerinde ve sosyal kimliklerinde bir bilinç kaybının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Kimlik, bir milletin tarihe mal olması ve değerlerini geleceğe devredebilmesi için önemli bir kültürel gerçektir. Buna göre milleti ayakta tutmanın temel argümanı, kimlik tanımlamasıdır. Kültürel ya da sosyal kimlik algısı, bir millet tarafından doğru tanımlanmalı ve değeri sorgulanabilmelidir. Bunun en etkin yolu tarihi sorgulamak ve sosyal süreçlerle yapılan tanımlamalardır. Çünkü geçmişi ele almak ve değerlendirmek, milletin tarihi bir varlık olarak yaşaması için bağlayıcı bir özelliktir. Bir başka ifadeyle; "...geçmiş, geleceğin meydana gelme imkanıdır" (Ruhname, 2001:65) ya da "milletin kendisine, gücüne, geleceğine güven ve kıvanç duyması için ona geçmişinin yüceliği gösterilmelidir" (Ruhname, 2001:398).

Böylece Ruhname vasıtasıyla geçmişin, bugünün ve geleceğin ardışık bir sıralamaya sabit tutulduğu görülür. Tarihten ders alınması ve değerlendirilmesi, "ruhname" de

⁵ Özellikle Rusça'yı resmi dil olarak dayatması, Rusları bu topraklara göç ettirmesi ve tek bir Rus tarihi dayatması bu politikaların etkin olanlarıdır.

açıkça fark edilir. Kimliğin bir ayağı olarak tasvir edilen “tarih” unsurunun fonksiyonuna bu şekilde ulaşılmış olunur.

Tarih, belli bir toplumun belli bir dönemde yaşadığı gerçekliği ifade etmektedir. Türkmenistan toplumu, uzun bir süre Rusya’nın egemenliğinde yaşamıştır. Bu nedenle Türkmenistan toplumu için tarih kavramı; bir yandan Oğuz Han’a dayanan Türkmen tarihiyle özdeşken, diğer taraftan Rusya’nın politikalarıyla uzun bir süre bu tarihle olan kopuklukla eştir. Ruhname’de tarih kavramı bu bağlamda ele alınmıştır.

Ruhname’de tarihin, nesilleri-nesillere bağlayan akışı içinde fertle cemiyetin kendi aralarındaki etkileşiminin ve sosyal kimliğin oluşumun kanunu şu şekilde tasvir edilmektedir:“Tarihin bir devrinde cemiyette toplanan kuvvet daha sonraki devirlerden birinde milletin kemale getirdiği fertte tabii bir surette ortaya çıkmalıdır“ (Ruhname,2001:19).

Bir milletin bugüne bağlantısı, geçmişini sorgulamasına bağlıdır. Bu noktada anlatılmak istenen ana düşünce; “geleceğin gerçeklik seviyesinin, bir milletin zihninin ve iradesinin gerçeklik seviyesini” (Ruhname, 2001:66) ifade etmesidir.

Bir milletin zihninin gerçeklik seviyesi, değerlerinin ve kültürünün ifadesidir. İradesinin gerçeklik seviyesi ise millet olarak kültürel varlığının ve sosyal kimliğin ispat edilmesi ve yaşam pratiklerinin temel tanımlama araçları haline gelişini ifade eder. Bu noktada kimliğin iki temeli olduğu görülür. Bunlardan biri kimliğin mana temelleridir. Bu kültür, bilgi algılamaları ve zihni tutumlara denk düşer. Diğer ise kimliğin maddi temelleridir ki; bu kültürel araçlara ve yaşam pratiklerine denk düşer.

Sosyal kimliğin maddi temellerinde çeşitli kültür araçlarının bulunduğunu görürüz. Elbiseler ya da genel anlamıyla giyim-kuşam, mimari özellikler ya da diğer bir ifadeyle mekanlar ve konutlar, edebiyat ürünleri ve benzerlerini sosyal kimliğin maddi temelleri olarak sıralamak mümkündür. Kimliğin mana temellerinde ise din, ahlak, değerler, gelenekler, inançlar ve benzeri unsurları görürüz.

Buradan hareketle sosyal kimliğin salt düşünce kalıplarıyla temellendirilmesi doğru olmayabilir. Değerler, din ve inançlar, ahlaki kalıplar ve diğer unsurlar sadece düşünce olarak tasarlanırsa kimlikle ilişkilendirilemez. Sosyal kimlik, bu unsurların sosyal yaşamda kayıt altına alınmasını ifade eder. Buna göre kimlik, sosyal ve doğal

çevrede bireylerin ya da toplumların kültürleri ve bunların yansıtıldığı maddi sembollerle bağlantılı olarak tanımlanmalıdır. Sosyal kimlik kavramında temel değer, dışardan yapılan tanımlama ölçütüdür. Bu nedenle kurulacak bağlantı önemli gözükmektedir.

3.6.1. Ruhname’de Tarih Şuuru

Sosyal kimlik bahsinde tarihe verilen değer, genelde kimlik unsurları arasındaki bağlantıların tarihi süreçler sonucu ortaya çıkmış olmasıdır. Bu nedenle Ruhname’de çözümlenmeye çalışılan tarih ve kimlik kavramları önemlidir.

Tarih şuuru, milletin varlığını devam ettiren, fertler arasındaki, mukadderatta iştirak duygusunu besler. Millet içerisinde birliği perçinleyen ve milletin geleceğe de sağlam adımlarla atmasını sağlayan unsurdur (Kafesoğlu, 1993:203).

Tarihin sosyal kimlikle ilişkisinde bağlayıcı yön, Ruhname’de karşımıza milleti birleştirmenin aracı olarak çıkmaktadır. Bu cümleden olarak Türkmenbaşı, kitabın “Türkmenin geçmişini bilmesi ve yüceliğini tasavvur edebilmesi”(Ruhname,2001:62) için hazırladığını belirtmektedir. Çünkü O’na göre nesiller; “atalarının ruhunu kendi ruhlarına sindirerek güçlenir ve yücelirler” (Ruhname, 2001:74).

Ruhname’de tarih çeşitli anlamlarla ilişkilendirilir. Ruhname’de tarih kavramıyla ilgili olarak sıklıkla vurgulanan ait olduğu milletin hafızası olarak tasvir edilmesidir.

Türkmen halkının binlerce yıllık tarihinde yaptığı işlerin, aklının, hikmetinin, gelenek ve göreneklerinin, örf ve adetinin, niyetlerinin ve amellerinin, yaptıklarının ve ülkülerinin toplamıdır (Ruhname, 2001:25).

Geçmiş, tarihe mal olan ve bir daha tekrarlanmayacak olaylardır. Hafıza ise geçmişin tarihi bütünlüğü yüzünden halen devam etmekte olan ve ilerde de devam edecek olan öz suyudur (Ruhname, 2001:3).

“Zamanla mücadele etmenin tek aracı var, o da hafızadır. İnsanoğlu vefat eder, cesedi toprağa karışır, onun kalbi ise hafızalar yolu ile nesillerin dimağına karışır(...)Nesiller, bu şekilde atalarının ruhunu kendi ruhlarına sindirerek güçlenir ve yücelirler” (Ruhname, 2001:74).

Tarih, bir milletin hafızası olduğu için önemlidir. Nasıl ki insan hafızası onun yaşamının devamı ve kendini tanımlamanın aracı ise; bir milletin hafızası da onun tarihi ve kendini devam ettirmenin aracıdır. Bir millet, tarihe uzanan kökleriyle anlamlandırılabilir. Çünkü tarih, milleti oluşturan değer ve kıymetlerin anavatanıdır. Kültür, tarihî bir gerçekliktir. Din ve inanç sistemleri tarihsel arka planlarıyla anlamlıdır. Dil ve edebiyat tarihten kopup gelen metinlerle ve ediplerle kıymetlenir.

Ruhname’de tarih kavramının bir başka niteliği tarihin, geleceğe ulaşmanın aracı olarak görülmesidir. Türkmenbaşı tarih ilgisini şu şekilde dile getirir. “...geçmiş geleceğin meydana gelme imkanıdır. Ben mazide dolaşırken geleceği aradım. Ben Ruhname’de geçmişı, bugünü ve geleceği bir ipe dizdim” (Ruhname, 2001:65).

Ruhname’de tarih kavramının bir diğer anlamı “ruh” kavramıyla ilişkilendirilerek yapılır. Bu bağlamda tarih, milletin ruhu olarak tasvir edilir. Ruhname’de Türkmen tarihi çeşitli ruhi dönemlere ayrılarak sınıflanır (Ruhname, 2001:289).

3.6.2. Ruhname’de Tarih Sınıflaması

Bir milletin tarih arka planında bulabileceğimiz bu değer ve kıymetler, toplumların sosyal bir evrimden geçerek millet haline geldiğini ve geleceğe de bu evrim süreciyle ulaşacağını ıspat etmektedir. Bu nedenledir ki; Ruhname’de tarihin üç farklı bakış açısıyla ele alındığı görülür.

Bunlardan ilki mitolojik tarih şeklindedir. Bu bakış açısıyla Türkmen kahramanlarından liderlere kadar bir çok tarihi kahraman, kaynak ve efsaneleri dile getirir.

İkinci bakış açısıyla tarihin bir Vakanüvisçi yaklaşımıyla ele alındığı görülür. Bu bakış açısıyla da devletler ve boylar tarihinin değerlendirildiğini görürüz.

Diğer bir bakış açısıyla ise tarihin hikayeci bir yaklaşımla ele alındığını görürüz. Bu noktada Ruhname’de çeşitli hikayelerin ders çıkartılması amacıyla anlatıldığı görülür.

3.6.2.1. Mitolojik Tarih Olgusu

Milletlerin ilk devirlerinde, hemen hepsi tehlike dolu yada savaşların olduğu devirler geçirdiği görülür. ayrıca her millet, kahramanlıklar yaratmadan, zihinlerde izler bırakan

yiğitler yetiştirmeden bağımsızlığına kavuştuğunu ve milli kimliği sağlaştırdığını görülmemiştir (Demirel, 1995:9).

Buna göre kahraman ve lider tipolojilerinin oluşturulması, millet kimliğinin sağlanması ve tarih bilinci için gerekli bir süreçtir.

Efsaneler ya da destanlar ise, bir milletin tarihinin masallaştırılmış şeklidir. Tarih, geçmiş olayları aynen yaşattığı halde destanlar ya da efsaneler, bu olayları zaman ve mekan dışında kurgulayıp milli şuur ve milli gururun canlanmasına yarayacak şekilde ele alır (Demirel, 1995:9). Buna göre milletin kimliğinin oluşumunda ve milletin tarih bilinci için gerekli kaynaklardır. Bütün bunları mitolojik tarih gerçeği olarak değerlendirmek mümkündür.

Ruhname'de mitolojik tarih arandığı vakit, Türk liderlerine, efsaneleştirilmiş kahramanlara ve metinlere rastlanır. Çoğu yerde Türkmenlerin çok sayıda devlet kurmuş olması da Türkmenlerin kahramanlık ve cesaret ruhuna bağlanmıştır. Lider tipleri ve ya da devlet yöneticileri de halkın cesaret duygusunu ve kendine güvenini artırmak için verilmiştir.

Ruhname'nin giriş kısmında “kökü ta beş bin yıl öncesine(...)Oğuz Han'a dayanan Türkmen halkı, doğu'da Hindistan'dan Batı'da, Akdeniz'e kadar uzanan(...)kendi toprağında yetmişden fazla devlet kuran bir millet(...)” ya da “Türkmen halkının Nuh aleyhisselama kadar uzanan büyük tarihi geçmişi vardır” (Ruhname, 2001:9) geçen cümleler, mitolojik tarih gerçeğinin Ruhname'de sürekli vurgulandığının göstergesidir.

Ruhname'de iki değer zihnimizi kuşattığını görürüz. Bunların ikisi de Türkmen kimliğine yapılan göndermelerde merkezi önem taşır. Bunlardan ilki Oğuz Han ile vurgulandığı görülen tarih olgusu, diğeri ise Hz. Nuh ile vurgulanan din olgusudur. Kimlik gerçeğinde din ve tarihin önemine yapılan vurgu başlangıçtan itibaren bu paralellikte verilmiştir.

Ayrıca Türk toplumunda liderlik önemli bir olgudur. Baltacıoğlu'na göre “Türk ne zaman kendine bir baş bulmuşsa, dünyanın en kuvvetli devleti olmuştur. Ne zaman kötü bir başı bulduysa felakete sürüklenmiştir” (Baltacıoğlu, 1972:270).

3.6.2.1.1. Türkmen Kimliğini Etkileyen Lider Tipleri

Ruhname’de iki isim dikkat çeker. Bunlardan biri Nuh peygamber, diğeri ise Türkmenlerin atası olarak kabul edilmiş Oğuz Han’dır. “Türk ırkının mitoloji itibariyle en eski atası olarak kabul edilir.” (Danişmend, 1942:59) Oğuz Han, Ruhname’de Türkmeni tarihe bağlayan bir değer olduğu gibi, büyüklüğün, ahlakın, birlik ve beraberliğin de sembolüdür. Ruhname’de Oğuz Han’ın lider tipi olarak yüceltilmesinin temel amacı ise, Türkmenleri bir araya toplayan ilk lider olmasıdır. Türkmenbaşı’nın günümüz şartlarında kendisine biçtiği görev, Türkmenleri yeniden bir araya getirmek ve bağımsız bir devlet kurmaktır. Bir başka ifadeyle Türkmenbaşı kendisini Oğuz Han ile özdeşleştirmektedir.

Oğuz Han, Türk dünyasını yaptığı fetihlerle meydana getiren Türkmen lideridir. Oğuz Han, Türkmen tarihinde kavmini hak dinine sokmak için Tanrı tarafından gönderilmiş bir hükümdar olarak gösterilir. Bu şekilde hem kavmine Allah dinini getirmiş, hem de büyük fetihler yapmış bir peygamber hükümdara sahip olmakla Türkmenler, sürekli tarihleriyle övünmüşlerdir (Sümer, 1999:364).

“Oğuz Han kendi yaşadığı çağı Altın Çağ’a dönüştürmüş, fikir ve düşünceleri ülke ve bölge sınırlarını aşır bütün dünyayı kapsayacak boyutta, dünya devletleri ve milletlerini kendi seviyesine çıkarmayı başarmış, fikir ve düşünceleri ile ışık saçan büyük bir şahsiyettir. Ayrıca Oğuz Han ilk defa Türkmenleri dünya sahnesine çıkarmış, Türkmen dünyasının kaderini omuzlayan büyük devlet adamıdır” (Ruhname, 2001:101).

Oğuz Han deyince akla tek Tanrı inancı, ruh ve mana akla gelmektedir. Oğuz Han’ın Ruhname’de bu kadar çok anılmasının temel nedeni Türkmenler’e milli-siyasi bir kimlik kazandırmasıdır. Ruhname’ye göre Türkmen milletinin temelini Oğuz Han atmıştır (Ruhname, 2001:160).

Türkmen inançlarında, Oğuz Han’ın fikir ve düşüncelerinin sadece kendilerini değil, dünyada akla ve düşünceye değer veren herkesin yüreğine nur saçtığı yer alır. Oğuz Han’ı tanıyan Türkmenlerin onun düşüncelerindeki zenginliği ve derinliği anlaması gibi, diğer uluslar içinde örnek bir lider tipi olduğu kabul edilir.

Oğuz Han'a verilen önem nedeniyle her bir fikrinin ve davranışının Türkmenler için yeni ufuklar aralayacağı varsayılır. Oğuz Han'ın sözleri peygamber sözü gibi derin manalı sözler olarak kabul edilir (Ruhname, 2001:93).

Oğuz Han, aynı zamanda birlik ve beraberlik sembolüdür. Türkmenleri ilk defa bir toprak ve devlet etrafında toplayan lider olarak tasvir edilir. Oğuz Han ile ilgili Ruhname'de geçen pek çok efsanevi hikaye vardır. Bunlardan dikkate değer olanlarından biri, Oğuz Han'ın birlik ve beraberliğe ya da ortak bir mefkureye verdiği önemi göstermektedir. Türkmenbaşı, milli birlik ve beraberlik ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır.

“Millet ebedidir, kabileler geçicidir. Milliyet toplumu ebediyete taşır, kabilecilik ve aşiret düşüncesi ise toplumun kısa ömürlü olmasını netice verir. Her bir Türkmen ferdi bu düşünceyi kendine ilke yapmalıdır. Hayat gerçeği, hayatı anlamaya bağlıdır. Biz Türkmen olduğumuzu ne kadar derinlemesine, ne kadar sağlam anlarsak, Türkmenliğimiz o derece pekişir. Anlama işi ise ferdi planda gerçekleşir XXI. yüzyılda Türkmen milleti öne sürdüğü şahsiyet modeli ile güç kazanır” (Ruhname, 2001:204).

Dede Korkut isminin geçtiği en eski tarihi kaynak, İlhanlı veziri Reşidüddin'in Camii't-tevarih'idir. 1305 tarihinde Oğuz Tarihi adıyla hazırlanan kitapta Dede Korkut'tan bahsedilmektedir(Ergin, 1958:34).

Dede Korkut, Oğuz Han'dan sonra gelen diğer Türkmen kahramanıdır. Türkmen kimliği, Oğuz Han'dan sonra Dede Korkut'ın şahsında temellendirilir. Ancak Oğuz Han ile Dede Korkut arasında önemli bir fark vardır. Oğuz Han, Türkmenlere liderliğiyle yol gösterirken ya da birlik ve beraberliği sağlarken; Dede Korkut ise nasihatları ya da ahlaki davranışlarıyla yol gösterir.

Dede Korkut sembolü, Ruhname'de Türkmenlere ve Türkmen toplumuna milli bir kimlik kazandıran kişi olarak yerleşmiştir. Dede Korkut şahsiyetleri ön plana çıkardı. Cemiyetin şahsiyetle olan bütünleşmesini göstererek kimliğin oluşumundaki rolüne değindi (Ruhname, 2004:135).

Dede Korkut, Türkmen boylarının akıl hocasıdır. Bütün Türkmen kavminin sorunlarını çözer. Dede Korkut aynı zamanda bir ozandır. Hikayelerde geçen her mücadelenin sonunda yapılan şenliklerde kopuz çalar ve destanlar söyler (Ergin,1958:26).

Dede Korkut, Türkmen toplumunda tabiplik yapar, geleceğe ait keşiflerde bulunur, yapılacak bir davranış hakkında iyi ya da kötü olacağına dair karar veren ve dini törenlere başkanlık eden manevi önderi temsil etmektedir (Sümer, 1999:74).

Türkmen kimliğinin ikinci çağında milletin manevi önderi Dede Korkut'tur. Bu dönemin ruhu kopuz ile beyan edildi. Buna göre;

“İslamiyeti gönüyle kabul eden Dede Korkut, Türkmen ruhunun yeni engin safhasını keşfetti. Dede Korkut içinde olan, iman ve ahiret felsefesi ile yeni ahlaki değerleri ortaya koydu. Artık hayat üç değil, iki cihete bölündü. Bu dünyada yapılan işlerden hesap verileceği yer olan ahiretin var olduğuna iman edildi” (Ruhname, 2001:291).

Dede Korkut da Oğuz Han gibi Türkmen milletinin birlik ve beraberliğini sağlamaya çalışan bir lider tipidir ya da yol göstericidir. Aynı zamanda Dede Korkut, Türkmenleri İslam ile tanıştıran kişidir (Ruhname, 2004:379).

Dede Korkut'taki insan tipi alp tipidir. Türkmen toplumunda insanda aranılan temel vasıf kahramanlıktır. Kahraman tiplerin hayatı göçebe yaşamdan dolayı dışa dönüktür. Dede Korkut'taki insan tipinde kuvvet ve cesaret ön plana çıkar (Ergin, 1958:28).

Türkmenlerin geçirmiş oldukları Dede Korkut döneminde yiğitlik terbiyesi ön plandadır. Korkut hem terbiyecisi, hem sayılan bir ihtiyardır. O hikayelerinde herhangi bir kişinin meselesini işlemez. Belli bir kahramanı konu edinir. Bu kahramanlar cemiyet tipi için önemlidirler (Ruhname, 2004:136).

Böylece görülür ki; Türkmen kimliğinde tarih boyunca belirleyen temel öğelerden birisi kahramanlık ve cesarettir. Dede Korkut kitabındaki hikayeler, bunun örnekleri ile doludur.

Köroğlu Oğuz Han ve Dede Korkuttan sonra gelen efsaneleşmiş ve Türkmenler için adaletsizliğe karşı başkaldırının sembolü olmuştur. Köroğlu'nun kimliği hakkında ilk

görüş bildiren kişi Aleksandre Chodzko olmuştur. Chodzko, aynı zamanda Köroğlu anlatılarını tarihe geçiren ilk isimdir (Ekici, 2004:64).

“Köroğlu, 16. yüzyılın ikinci yarısının ortalarında Bolu sancağının Gerede kazasında, on-beş yirmi adamlarla haydutluk yapmaya başlamış bir “Türkmen Yiğiti“ olarak anılmaktadır“ (Sümer, 1999:164).

“Düşmanlar Köroğlu’nun da başını alıp gittiler, “Tekrar Türkmen bir başın altında bir gövde olup birleşmesinler” diye... Ama... Ama Cığalı Bey diri ne de olsa! Bütün destanda Cığalı Bey’in öldüğünü anlatan bir yer yok ki... Belki... belki de, Cığalı Bey “Türkmende yine bir er yiğit çıkar” diye beklemektedir o gün bu gündür! Er yiğit, şir yiğit, zor yiğit gerek, esir Türkmen’e sahip çıkacak! Köroğlu Bey gerek“ (Ruhname, 2001:30).

3.6.2.1.2. Ruhname’de Geçen Türkmen Efsaneleri

Baltacıoğlu’na göre efsanelerin değeri önemlidir. Buna göre, “bizi ölülerimize sımsıkı bağlayan efsaneler, masallar, atasözleri, vardır. Bunları söküp atmak ne elimizdedir ne de bu iş faydalıdır. Milli varlığımızın ilk cevherleri akıl ve medeniyet alanını dahi aşan bu derin ve karanlık zihniyette gömüldür (Baltacıoğlu, 1972:245). Destanları ve efsaneleri bu bağlamda ele almak gerekir.

Sümer’e göre Oğuzların kendi dillerinde yazılmış ve herkes tarafından bilinen tek destanları, Dede Korkut Hikayeleri’dir. Dede Korkut hikayeleri son asıra kadar Türkmenler arasında dinlenmiş, okunmuş ve Türkmenlerin atalarına olan bağlılıklarını göstermesi bakımından önemlidir (Sümer, 1999:363).

Köroğlu’na ait efsaneler de Türkmenler arasında yaygındır ve Ruhname’de Köroğlu, sürekli vurgulanan bir kahramandır (Ruhname, 2001:30).

Ruhname’de, Oğuz Han Türkmenlerin atası ve Türk dünyasının ilk lideri olarak kabul edilirken onunla ilgili efsanelere de yer verilir. Ergenekon Detanı kısa da olsa Ruhname’de geçen destanlardan biridir. Bu destan Türkmenlerin kadimliğini göstermektedir. Destanda eritilen bir maden dağı vardır ve Türkmenlerin bu aşamadan sonra dünya üzerinde etkili olmaya başlamıştır (Ruhname, 2001:56).

Bu efsaneler, tarihi olaylara dayandığı için Türkmen kimliğinde önemli bir yer kapsamaktadır. Bu efsanelerde Türkmenlerin iyi kalpli ve faziletli insanlar oldukları görülür. Aynı zamanda Oğuzların ahlaklı ve dinlerine bağlı insanlar olduğu görülür (Sümer,1999:400). Bir diğer ifadeyle efsanelerde kuru akıl, mantık rasyonalizm ve materyalizmin söz hakkı olamaz. Efsaneler, toplumun yaşam şekillerinin yansıdığı anlatılardır (Baltacıoğlu, 1972:193).

3.6.2.2. Ruhname’de Hikayeci Tarih Olgusu

Ruhname’de tarihi malumat oldukça yoğun kullanılmıştır. Daha öncede açıklanmaya çalışıldığı gibi Türkmenlerle ilgili oluşmuş ya da oluşturulmuş efsanelerden Türkmen boy ve devletlerine kadar hemen bütün tarihi malumat, Türkmenlerin hafızalarını canlandırma amacıyla kullanılmıştır. Bunun yapılmasındaki temel amaç, bugün ayakları üzerine durmaya çalışan ve diğer Türk Cumhuriyetlerinden kendisini farklı gören Türkmenistan toplumu için, yol gösterici bir kaynak ya da ışık oluşturmaktır.

Ruhname’de yer yer karşılaştığımız hikaye ve anlatılar da bu amaç etrafında oluşturulmuş ve kitaba farklı bir hava katmış tarihi malumatlardır. Bu hikayelerin bir kısmı Türkmenlerin tarihi bir toplum olarak yüceltmek için verilirken, bir kısmı da doğrudan Türkmen toplumuna yol gösterme amacıyla sunulmuştur. Genel olarak nasihat ağırlıklı olan hikayelerden ders çıkartılması arzusu da Ruhname’de gizlenmemiştir.

Türkmen kimliği için bu hikayelerin ayrıca bir önemi olduğu görülür. Çünkü Ruhname’de geçen hikayeler Türkmen toplumun ahlakını, iyi niyetini, değerlerini, din ve Allah sevgisini ve adaleti tüm dünyaya ulaştırma amaçlarını yansıtır. Türkmenlerin ruhsal bütünlüklerini sağlayan ve tarihe bağlılığını artıran önemli ayrıntılardır.

3.6.2.2.1. Ruhname’de Geçen Türkmen Hikayeleri

Ruhname’de ilk dikkat çeken hikayeci uslub, Hz. Nuh ve Oğuz Han’a dayandırılan Türkmen soyuna bu ikisiyle ilgili olarak hikayelerin ve bilgilerin verilmesidir.

Diğer taraftan Türkmen beyleri ve devlet sultanlarıyla ilgili olarak da pek çok öğüt içerikli hikayeye yer verilmiştir.

Bunlar dışında Dede Korkut ve ona ait efsaneler, Türkmen kimliğine ve ahlakına vurgu yapmak için sürekli olarak vurgulanır. Ayrıca Köroğlu ile ilgili hikayelerde anlatım konusu yapılır.

3.6.2.3. Boylar ve Devletler Tarihi

Ruhname, tarih kitabı olmamasına karşı, Türkmenlerle ilgili olarak pek çok tarihi bilgiye yer verilmiştir. Ruhname’de tarih ile ilgili verilen bilgilerden biri de Türkmenlerin boy ve devletlerine ait ayrıntılardır.

3.6.2.3.1. Tarihte Türkmen Boyları

Oğuz elini meydana getiren teşekküllerden her birine boy adı verilmektedir. Kavram olarak oğuzca olduğu kabul edilir. “Boy” kelimesi Orhun Kitabelerinde “bod” kelimesine karşılık gelmektedir (Sümer, 1999:221).

Türkmen tarihinde pek çok Türkmen boyu vardır ve bunların kurdukları pek çok beylik vardır. Bunların hemen hepsine Ruhname’de yer verilmiştir.

Anadolu’da bugünkü söylenişe göre ve Ruhname’de geçen Oğuz boylarının bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür.

Boz-oklar; Kayı, Bayat, Yazır, Kara-evli, Döğer, Avşar, Karkın’dır. Üç-oklar ise Bayındır, Peçenek, Çepni, Eymir, Kınık’tır (Sümer, 1999:232).

3.6.2.3.2. Tarihte Türkmen Devletleri

Ruhname’de Türkmenlerin kurmuş oldukları pek çok devletle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Büyük Selçuklu Devleti başta olmak üzere Ruhname’de yer verilmiş belli başlı Türkmen devletleri şunlardır.

Tuğrul ve Çağrı Beylerin kurmuş oldukları Büyük Selçuklu Devleti ilk sırada verilmiştir. Bu devletin yıkılmasından sonra kurulmuş devletler içinde bilgi verilmiştir. Sonrasıyla sırayla, Harezmsahlar ve Osmanlı Devletine yer verilmiştir.

Daha sonra, Karakoyunlu ve Akkoyunlular Devleti, Gazneliler Devleti, Büyük Hun Devleti, Göktürkler, Karahanlılar, Eyyubiler, Memlûklüler, Safeviler Devleti ve son olarak da Türkmenistan adı geçer.

Ruhname’de Türkmenlerin kurdukları devletlerle ilgili bilgiler verilmesinde toplumda uyandırılmak istenen tarih bilinci kaygısı yatar. Kısa kısa verilen bilgiler, hatırlatma bilgisi olarak verilirken Türkmenlerin geçmişleriyle ilgili bilgi sahibi olması amaçlanır.

3.7. Ruhname’de Dil Olgusu ve Türkmen Kimliği

3.7.1. Ruhname’de Dil Şuuru

1889 yılında Güney Sibiry’a da Orhun ırmağı boyunda, üzerinde tarihi yazılar olan taşlar bulunmuştur. Bu kitabelerde kullanılan alfabenin eski Türkmen alfabesi, metinlerin ise eski Türkmen dili olduğu bilim adamları tarafından 1893 yılında anlaşılmıştır. Böylece, otuz sekiz harften oluşan eski Türkmen alfabesi keşfedildi. Kitabelerde şöyle bir cümle vardır: *“Ey Oğuz Beyleri, Oğuz Milleti, iştin; üstte mavi gök çökmedikçe, altta yağız yer yarılmadıkça, senin ilini, töreni kim bozabilir.”* Burada Oğuzların yani, Türkmenlerin yok olmamasından söz ediliyor, bağımsız olarak yaşamak vurgulanıyor. Halk arasında hala kullanılan, ‘taşa yazılmış gibi’ ifadesini en güzel anlatan söz bu veciz cümledir (Ruhname, 2001:148).

Oğuz Han’ın kurduğu büyük devletler bin yıllarca yaşamıştır. Yine onun tarafından hazırlanan alfabe binlerce yıl kullanılmıştı. Bu alfabenin ne zaman ortadan kalktığı bilinmemektedir (Ruhname, 2001:97).

Ruhname’de Türkmenlerin alfabe’den sonra medeniyete katkılarını, Kanglı kabilesinin önderi tarafından kağının icadı kabul edilmektedir. Bu iki buluşu, biri alfabe diğeri kağıt, Türkmenler bütün tarihleri boyunca itina ile bugünlere ulaştırmışlardır. Hayata hız verdi. Ama alfabemiz şeklini değiştirmiş, bunları bugün sadece Türkmen halısında nakış olarak görmekteyiz (Ruhname, 2001:161).

Ruhname’de dil ile ilgili pek çok halk deyişi geçmektedir. Ruhname’de geçen Türkmen halk deyişlerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Ruhname, 2001:212):

- Kalpde ne varsa, dil onu söyler.
- Dil olmazsa, il olmaz.
- Söz yürekte söylenirse tesirlidir.
- Sözü hikmet bezer.
- Dil zenginliği, il zenginliğidir.

- Akıllı insan dil öğrenir.
- Çok dil bilen, çok bilir.
- Gönlü zenginin sözü de hikmetlidir.
- Yola çıksan dilini tut.
- Dil devlettir.
- Hikmetli söz ebedidir.
- Çocuğuna dili manasıyla öğret.
- Dilim var, dünyam var

Ruhname’de dil olgusu ile ilgili olarak milli dil kavramına da rastlamak mümkündür. Milli dil kavramı Ruhname’de Türkmen kimliğinin önemli bir unsuru olarak karşımıza çıkar. Buna göre devletin asli görevlerinden birisi de milli dili devletin bütün sınırları içerisinde yaygınlaştırmaktır. Böyle bir durumun gerçekleşmeme ise, milliliğin yada milli kimlik özelliklerinin devletin ve toplumun anlamına ve sıfatlarına işlemeyeceği görülür (Ruhname, 2001:399).

Bir başka bölümde ise Türkmen dilinin söz, anlam ve ifade zenginliği olan gelişmiş bir dil olarak ifade edilmektedir (Ruhname, 2001:254).

Ruhname’de, dil şuuru ile ilgili kabul edilen bir başka durum ise, Türkmen diliyle ilgili olarak, Türkmen milletine özgü niteliğidir. Türkmen buna göre dilinin berraklığını korumalıdır. Çünkü kabul edildiği üzere dilin saf ve sağlıklı olması fikrin duru ve sağduyulu olduğunun belirtisidir (Ruhname, 2001:176).

3.7.2. Ruhname’nin Edebi Yönü

Ruhname, içerik olarak tarihi bilgilerle dolu bir kitap olmasına rağmen edebi yön bakımından da önemli bir eserdir. Kitapta Türkmen tarihine ait edebi kişilikleri gördüğümüz gibi, Türk dilinin en sade kullanımıyla oluşturulmuş edebi eserlerinde kitapta verildiğini görürüz. Ayrıca, Türk diline ait gelişim süreçleri hakkında da fikir sahibi olmak mümkündür. Türkmenbaşı aynı zamanda edebiyat kavramından şu şekilde bahsetmektedir.

“Bizim edebiyatımız canlıdır, hayatın kendisidir. O, gece gündüz şarkılarla söylenir, destan olup dilden dile dolaşır. Böyle bir edebiyata sahip bir millettten hain çıkması mümkün değildir” (Ruhname, 2001:189).

3.7.3. Ruhname’de Geçen Edebi Eserler

Dile ait ürünler, sosyal yaşamı yansıtır. Bu nedenle tarihe ait bir kesitin tahlilini yapmak için, edebi eserlere bakmak önemli bir açılım sağlar. Ruhname’de geçen edebiyat ürünleri tarihi bağlamda Türkmen yaşamını ortaya koydukları için önemli kabul edilmiştir.

“Türkmen edebiyatının hazineleri olan “Dede Korkut kitabı”, “Köroğlu”, “Devletyar” efsaneleri, “Yusuf-Ahmet” destanı, Yunus Emre’nin, Karacaoğlan’ın, Burhanettin Sivasi’nin, Bayram Han’ın, Abdurrahim Han’ın, Şabende’nin, Andalib’in, Mağrifi’nin, Mahtumkulu’nun, Seydi’nin, Zelili’nin, Mollanefes’in, Kemine’nin, Meteci’nin eserleri Türkmen milletindeki vatanseverliği, cesareti, mertliği, kahramanlığı anlatan eserlerdir” (Ruhname, 2001:189).

Bu bölümde Oğuznameler başta olmak üzere Ruhname’de geçen Dede Korkut Kitabı ve Köroğlu anlatılarından bahsedilecektir.

Çünkü bahsi geçen eserler, Türkmenler için önemlidir. Ruhname’de bu önem; “Biz ne diye “Dede Korkut” kitabını, “Köroğlu” halk destanını kalbimizle seviyoruz. Çünkü biz o eserlerde atalarımızın cevher gibi parlayan karakterini görüyoruz, o karakterler esasında kendimizi geliştiriyoruz” (Ruhname, 2004:382) şeklinde vurgulanır.

Türkmenler ile ilgili hazırlanmış olan bütün eski tarihi kaynaklar Oğuzname olarak anılmaktadır (Ergin, 1958:37). Bu eserler, Türkmen tarihi hakkında bilgiler verirken sosyal yaşamları hakkında malumatlara da raslanır. Türkmen kimliği ile ilgili olarak bütün parçaları bu eserlerin analiziyle ulaşmak mümkündür.

“Oğuznameler” katıksız tarihi malumattan ve tarihi olaylardan ibarettir. Onlarda herhangi bir felsefi veya tarihi tecrübelerin temel kavramları var ise de, bu felsefe kitaplarının dışında yer almıştır. Bu felsefeyi okur kendisi düşünmeli, değerlendirmeli, kendi zihninde olgunlaştırmalı. Zihninde derken, Oğuzname’nin içeriğinin dışında demek istenmektedir (Ruhname, 2001:62-63).

Felsefe, Türkmen ruhunun özelliklerini ortaya koymanın hikmet aracıdır. Oğuznamelerde ise tarihi olaylar, kronolojik olaylar gibi sıralanarak gösterilmiştir. Milleti millet yapan manevi dinamikler ise, onda asla üzerinde durulmaya değer meseleler olarak ele alınmamıştır. Oğuzname, ecdadın geçmişteki şöhreti ile ilgili yazılardır. Bu yazılar vasıtasıyla, nesillerin ecdatlarıyla gurur duymaları, bir nevi tarih şuuru kazanmaları amaç edinilmiştir. Demek, malumatlar, yani bilim, gönlün çeşmesi olarak rol oynamaktadır (Ruhname, 2001:63).

Oğuznameler, Türkmenlerin tarihi geçmişleriyle ilgili kitaplardır. Ruhname’de Oğuznamelerle ilgili vurgulanan nokta, bu kitaplarda gelecek, değil fikir olarak, hedef olarak, bir işaret olarak dahi yaşıyor olmasıdır. Ruhname’nin temel özelliği, geçmiş-geleceği nazara alarak beyan etmesidir. Türkmenbaşı’na göre geçmiş, geleceğin meydana gelme imkanındır ya da mazide dolaşırken geleceği aramaya çalışmaktır Oğuznameler, Türkmen geleceği perspektifi sunar (Ruhname, 2001:65).

Dede Korkut Kitabı, Türk tarihinde yaşadığı düşünülen ve efsaneleri ile hem yazılı hem sözlü olarak bugüne kadar ulaşan önemli bir kaynaktır. Köprülü’nün ifadesi ile ; “Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut Hikayelerini diğer gözüne koysanız, yine Dede Korkut Hikayeleri ağır basar.”⁶ Çünkü Dede Korkut Kitabı, Türk milletinin destan niteliğindeki tarihi bir belgesidir (Türkdoğan, 1996:346; Bulduk, 1997:466).

Dede Korkut kitabı Türk dili ve edebiyatı açısından önemli bir eserdir. Eser, destani Oğuz hikayelerinin toplamından meydana gelmektedir. 13. yy’dan bu yana Anadolu metinlerinde görülen Dede kelimesi, bütün Türk şivelerinde de geçmektedir. Dede kelimesi eskiden beri yaşlı büyüklerin ünvanı olarak kullanılmaktadır(Ergin, 1958:1).

Ruhname’de eserle ilgili olarak konu edinilen nitelik, eserde geçen hikayelerde bulunan kahramanların dilinden Oğuz soyuna ders vermektir. Ruhname’ye göre “Dede Korkut Kitabı”nı okuyan her insan, fikir sahibi, ileri görüşlü, bilge ve başarılı Oğuz beylerinin dünya görüşlerini anlayacaktır. Ayrıca, “Dede Korkut Kitabı”nda, Oğuzların gelişmiş bir edebiyat zenginliğine, bayram ve törenlere renk katan kültür çeşitliliğine sahip olduğu görülecektir (Ruhname, 2001:105). Bu açıdan eser, Türkmen edebiyatı tarihinde önemli bir kaynak metindir.

⁶ Daha ayrıntılı bilgi için; Mehmet Fuat Köprülü ‘nün “Dede Korkut Kitabı’na ait Notlar III” başlıklı çalışmasına bakılabilir.

Dede korkut kitabının içinde, bir giriş ve on iki destani hikaye vardır. Giriş kısmı iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmının ilk bölümünde Dede Korkut'tan ve karakterinden bahsedilir. Giriş kısmının ikinci bölümde ise Dede Korkut'un sözleri karşımıza çıkmaktadır (Ergin, 1958:3).

Dede Korkut'ta anlatılan hikayelerin her biri tek başına ve bağımsız bir hikaye olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca hikayelerin hepsi büyük bir bütün teşkil etmektedir. Bu hikayeler içinde Türkmen boylarının maceraları, yaşayışı ve hayat görüşleri ele alınır. Ayrı ayrı olarak hikayelerde geçen kahramanlar ise Türkmen beyleridir.

Dede Korkut Kitabı, milliyetçiliği ve Türk birliği duygusunu aşıyor diye 1950'de yasak kitap ilan edilmiştir. Ayrıca konuyla ilgili olan bütün çalışmalar ve yazılar toplatılmıştır (Ergin, 1958:33). Bu nedenle hem tarihi anlamda hem de edebi anlamda Dede Korkut Kitabı, Türk kimliği için önemli bir kaynaktır (Bulduk, 1997:467). Bu nedenle Ruhname'de tarihi bilgiler verilirken ve Türkmen kimliği tanımlanırken Dede Korkut hem karakter olarak hem de kitabıyla anlam kazanmaktadır.

Köroğlu anlatmalarının oluşturulduğu yer, zaman ve üzerine kurulduğu temel olaylar hakkında, bugüne kadar farklı fikirler ileri sürülmüştür. Yaygın kanaat Köroğlu'un efsaneleştirilmiş bir Türk kahramanı olduğudur. Aynı zamanda Köroğlu'na ait olduğu varsayılan anlatılar da edebi ve dil yönünden önemli kabul edilmiştir.

Köroğlu, Ruhname'de Türkmenlere ait bir destan kabul edilir. Çünkü Köroğlu, Boratav'a göre hemen bütün rivayetlerde Türkmen addedilir. Köroğlu hikayelerinin Türk-İran mücadeleleriyle çeşitlendiği görülür (Boratav, 1984:139). Boratav, Köroğlu ile ilgili hazırladığı çalışmada Köroğlu'nun eski bir Türkmen beyi olabileceğini ifade etmektedir. Destanın da buna paralel olarak Türkmenler arasında yaratılmış olabileceğini söylemektedir (Ekici, 2004:69).

Ruhname'de Türkmen milletine verilen tavsiyelerden biri Köroğlu destanını okumalarıdır. Temel mantık, Türkmenler kendi büyüklüklerini görüp kimliklerine daha sıkı tutunmalarıdır (Ruhname, 2004:343).

3.8. Ruhnamede Din Olgusu ve Türkmen Kimliği

3.8.1. Ruhname’de Din Şuuru

Ruhname’de kullanılan Türkmen kimliği, Müslüman Türkmen kimliği olarak tanımlanır. İslam dini, Türkmenlerin bütün sosyal hayat şartlarına ve değerlerine sinmiştir. İslam dininin kültür üzerindeki belirleyiciliği çekildiği zaman Türkmen kimliği anlamını ve değerini kaybeder.

Çünkü Ayvazoğlu’na göre “Türklüğün bazı çehrelerini belirleyen İslam dini, sadece bir inanç sistemi olarak değil, bir kültürel arka plan olarak da belirleyiciliğini bütün gücüyle muhafaza eder” (Ayvazoğlu, 1995:11). Böylece İslam dininin bütün kimlik unsurları içine sinmiş olduğu görülür.

Ruhname’de dine iki anlam yüklenir. Birisi din inanç ve itikatların öğrenildiği bir vasıta. İkincisi ise hayat anlayışıdır (Ruhname, 2004:267).

Ruhname’de, din ile ilgili bahislerde İslam dininin ve inançlarının Türkmen kimliğinin oluşmasında oynadığı rol ortaya koyulmaktadır. “İslam dini, Türkmen milletinin ruhuna sinmiştir” (Ruhname, 2001:107). Ya da “Türkmen halkı İslam dinine bütün kalbiyle yüreğiyle inanmış, onu geçmişten gelen inançlarıyla, örf ve adetleriyle birlikte ruhuna sindirmiştir” (Ruhname, 2004:380).

Millet, kavramsal olarak iki özü olan bir bütün olarak kabul edilir. Biri maddi özü diğeri ise manevi özüdür. Milletin manevi özü öncelikle o milletin milli, manevi değerlerinden ibarettir (Ruhname, 2004:18).

Türkmen’i diğer toplumlardan ayıran esas unsurlardan birisi de Türkmenlerin dine bakışı ve yaşayışı olarak kabul edilmektedir (Ruhname, 2001:176).

Ruhname’de Türkmenlerin islamiyete yaptığı hizmetler konusu da ele alınmıştır. Bu durum bize Türkmenlerin sosyal kimliklerinde İslam’ın etkisini ortaya koyması bakımından dikkate şayandır. Ruhname’de kullanıldığı üzere “din Türkmenlerde her zaman siyasi ve şahsi inancı sağlamlaştırmanın ve insani sıfatları geliştirmenin aracı olmuştur” (Ruhname, 2001:177).

“Türkmenler, ilk başlarda İslama karşı çıkmışlardı. Ancak onuncu asırda İslamı tamamiyle kabul etmişlerdir. Türkmenler Müslümanlığı kabulden sonra

İslamiyet'in din kılıcı oldular. O zamana kadar Çin ile Avrupa arasında tampon görevi gören Türkmenler, bu dönemden sonra Avrupa ile İslam dünyası arasında tampon görevi görmeye başlamışlardır” (Ruhname, 2004:289).

Ruhname'de Türkmenlerin İslam dinini seçmelerinin ardında yatan sebep de daha önceki bölümde bahsi geçtiği gibi Türkmenlerin eski inançlarıyla İslam dini arasındaki benzerliklerdir. Bu konuyla ilgili olarak Ruhname'de geçen bahis;

“Türkmenlerin İslam'ı kendi istekleriyle kabul etmesinde, önceki inançları, örf adetleri büyük rol oynamıştır. Eski töre ve adetlerinin en iyi taraflarının İslam ile birlikte yaşandığı, takdirde halkın İslam'ı kabul edebileceğini, İslam'ı tebliğ eden şahıslara bildirilmiştir. İslam'ı tebliğ edenler Türkmenlerin geçmişten gelen inançlarının da, örf adetlerinin de yeni dine zarar vermeyeceğini fark ettiklerinden halkı İslam'ı seçip seçmemekte serbest kalmışlardır” (Ruhname, 2004:378).

Ruhname'de akıl ile ilgili kavramlar geçerken iman ve akıl aynı arada düşünülür. Bu bağlamda iman aklın neticesi olarak kabul edilir. Aynı zamanda aklın baş şartı olmasına da vurgu yapılır. İman esasına dayanmayan akıl, meyvesiz ağaca benzer. Çünkü imansız akıl kısır, dardır ve zavallıdır (Ruhname, 2004:299).

3.8.2. Ruhname'de Tanrı Kavramı

Ruhname'de Türkmen Milleti, Allah'ın nazar ettiği ve sevdiği bir millet olarak kabul eidir. Ruhname'de geçtiği üzere Türkmenbaşı, Allah Teâlâ'nın Türkmenleri sevdiği için beşbin yıldan beri onları yaşattığına vurgu yapmaktadır. Ona göre eğer sevmeseydi, onu zamanın çarkları arasında çoktan yok ederdi (Ruhname, 2001:206).

Allah Teâlâ, insanı yarattığında ona beden ve ruh vermiştir. İnsanoğlunun maneviyatı güçlü olursa fertlerin maneviyatı birleşerek cemiyetin maneviyatını geliştirir. Ferdin maneviyatı güçlü olursa, halkın da maneviyatı güçlü olur (Ruhname, 2001:288).

Ruhunuz yüce olsun! Ruh, Allah Teâlânın ten kafesine saldıği can kuşudur, mübarek üflemesi, temiz ve keremli nefesidir. Allah, onu bayram havası içerisinde bayrak gibi dalgalandırıp, hoşnut olup, neşeyle yaşayın diye vermiştir (Ruhname, 2001:305).

Ruhname’de Tanrı, İslam dininin anlattığı şekliyle ruhun dönüp dolaşp yöneleceği varlık olarak verilmektedir. (Ruhname, 2001:305) Ayrıca Türkmen tek Tanrıya inanır ve Allah’ın varlığını ve kudretini kabul eder (Ruhname, 2004:380).

3.8.3. Ruhname’de Ahlak Kavramı

Ahlak dinden çıkmıştır. Dinin ahlak kuralları yılların geçmesiyle Türkmenlerin karakteri, adetleri haline geldi, milletin iç dinamiği olmuştur. Din Türkmenlerin kimliğinde ahlak binaları kurmuştur (Ruhname, 2004:267).

Ahlak, kişinin isteğine göre gönlünde tesadüfen beliren kurallar değildir. Herkesin uyması gereken kurallar bütündür. Ahlak toplumsal yapıyı devam ettirir ve insanları sosyal kontrol altında tutar. Ahlak kuralları, insanoğlu tarafından koyulmaz. Ahlak kuralları, insan tarafından işletilir ve uygulanır (Ruhname, 2004:220).

Ahlak kuralları değişmez ya da değiştirilemez. Ancak uzun bir tarihi ve kültürel süreç içerisinde bu kurallar zamanla değişebilmektedir. Ruhname’de ahlak kavramı “edep” kavramıyla aynı anlamda kullanılmaktadır. “Ahlak, terbiyenin hem vasıtası, hem de gayesidir” (Ruhname, 2004:139).

Edep, Ruhname’de kavramsal olarak, ilim aracılığıyla manevi ahlaki değerlere gözünü açarak, o değerlere göre yaşamayı, onun kendi kendine egemen olmasını kazanmak anlamında geçmektedir (Ruhname, 2004:28).

“Edep” kavramı Ruhname’de; “terbiye, tertip, utanç, haya, nezaket, örf, adet ve gelenek” (Ruhname, 2004:29) anlamında geçmektedir. Buna göre ahlak değerlerin kendisi kabul edilirken, edebinde de bu değerleri hayat geçirmek olduğu düşünülebilir.

Türkmenlerin ahlaki karakterlerinden bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür. Dürüstlük, yalan söylememek, komşulara bağlılık, anneye babaya saygı, misafirperverlik (Ruhname, 2004:45).

Ruhname’de bahsi geçen Türkmen karakterleri ise şunlardır: “sözüne sadık, sözünün eri, vefalı, gözüpek, mert, çalışkan, cesur, bağışlayan, ciddi, cömert, kanaatkar, sabırlı, azimli, şefkatli, üretken, hazır cevaplı olmasıdır” (Ruhname, 2004:381).

3.9. Ruhname’de Kùltür Olgusu Ve Türkmen Kimliği

3.9.1. Ruhname’de Kùltür Şuuru

Ruhname’de kùltür kavramı, Türkmen toplumunun tarihi geçmişinden yola çıkararak iŐlenmiŐtir. Kùltür, tarihi bağlarıyla değerlendirilerek “milli” karaktere sokulmaktadır. Bu noktadan itibaren Türkmen kimliği, dil, din ve diğer unsurlarla birlikte ele alınarak ifade edilmektedir.

Sosyal yapıdaki olgular ve unsurlar tarihi kùkleriyle ele alındığında “milli” kavramından bahsetmek gerektiği gùrùlùr. ùnkù “milliyet” ya da “milli” kavramları, bir milleti bugùnden alarak tarihi geçmişe geri gùtùrùr ve aynı milleti tarih sùreci boyunca geçirdiği sosyal değerisimlerle ele alır. Ruhname’de millilik kavramı, Türkmen toplumunu bu çerçevede ele alır ve Türkmen kimliğini tarihi seyir içerisinde değerlendirir.

Türkmen’in geleceği için Ruhname’de çizilen perspektif Şu Şekildedir. “Bizim bir taraftan atalarımızın yùrùdùđù yollardan gitmemiz lazım. Diğer taraftan da kendi devrimizin òne çıkardığı zaruriyetlere gùre yeni dùŐùnceler, yeni saptamaları ve de yeni değerleri iŐleyip bir sistem haline getirebilmemiz gerekir” (Ruhname,2004:18) cùmlesi bir taraftan milli kùltùrù òn plana çıkartmanın ònemini vurgularken, diğer taraftan ise milli kùltür unsurlarıyla bugùnù sorgulamanın milletin hayatı için değerini sorgulamaktadır.

3.9.2. Ruhname’de Millet Kavramı

millet, belirli bir dilin, belirli bir dinin ve bir hayat gùrùŐùnùn odağında toplanmıŐ sosyal birlik olarak kabul edilir (Kafesoğlu, 1993:191). Ruhname’de ise aynı bağlamda millet, insanların belirli ruh ve mana esaslarına gùre bir topluma dònùŐmesi olarak açıklanır. Buna gùre;

“Bu ruh ve manaya ait esaslara gùre millet maddi olarak Şekillenir. Millet ruh ve manadan ve onun maddileŐmiŐ hali olan medeniyetten başlar, herhangi bir toplumu ve halkı, millete dònùŐtùrmek için, ilk olarak ruh ve mana bùtùnlùđù sağlanmalıdır” (Ruhname, 2001:60).

Ruhname'den anlaşıldığı üzere millet olmanın iki parametresi vardır. Bunlardan bir, devlet diğeri ise vatandır. Her iki unsur da herhangi bir millete kimliğini veren önemli iki değerdir.

Millet kavramı, Ruhname'de yerleşmiş bir devlet kültürüne sahip olan birlik olarak tanımlanır. Birlik ve bütünlük, "millet" kavramının sınırlarını çizmek için önemli iki unsurdur (Ruhname, 2001:254).

Ruhname'de aynı bölümde millet, dil, din, örf-adet, ülkü ve devlet birliği olarak ele alınır. Bu birlik oluştuğunda, milletin geleceğinin düze çıkacağı kabul edilir. Birlik ve bütünlük felsefesi, kurumsallaşmışlığı ve teşkilatçılığı anlatır. Toplum, farklı siyasi, iktisadi ve sosyal kurallar açısından içte teşkilatlanmaya yetenekli olduğunda millete dönüşür (Ruhname, 2001:254).

3.9.3. Ruhname'de Devlet Kavramı

Ruhname'de devlet konusu farklı bölümler içerisinde farklı açıklamalar ve yorumlamalarla karşımıza çıkmaktadır. Dikkat çeken ilk konu, Türkmenbaşı'nın Ruhname'nin yazarı olarak devlet başkanı sıfatıyla karşımızda olmasıdır. Daha öncede bahsi geçtiği üzere devlet başkanının temel görevlerinden bir kabul edilen halkın birlik ve beraberliğini sağlama ülküsü, devletin asli vazifelerinden biri olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Devlet kavramı, Ruhname'nin çoğu yerinde milleti bütünleştiren tek esas olarak kabul edilir. Buna örnek olarak da Ruhname'de Türkmenlerin bugüne kadar yaşayan bir toplum olmasının ardında sürekli devlet kurma felsefesine sahip olmalarından kaynaklandığı ifade edilir (Ruhname, 2001:253).

Ruhname'de devletin asli fonksiyonlarından bir diğeri ise milletin maneviyatı ve ruhi sağlığını sağlamak yada devam ettirmek olarak görülür. (Ruhname, 2001:253) Türkmenbaşı'na göre devlet bilgin bir ihtiyar olmak zorundadır. Bu şekilde halkına karşı merhametli davranacaktır ve büyüklük yapacaktır (Ruhname, 2004:233).

Devlet, halk katındaki büyük aile olarak kabul edilir. Bu aile içerisinde her şeyin düzenli olabilmesi için belli bir görevi ve yeri vardır. Devletin bekası bu görevlerin yerine getirilmesi sonucu gerçekleşir (Ruhname, 2001:254).

Ruhname’de devlet ile ilgili vurgu yapılan diğer bir durum idr, Türkmen devletinin milli bir devlet olarak kabul edilmesidir. Türkmen milli devleti demek, vatanın tek sahibi olarak Türkmen’i kabul eder. Milli devlet; ülkenin maddi kaynaklarını ve doğal zenginliklerini bu millet için kullanan ve manevi değerlerini koruyan, onlara saygılı olan devlet demektir. Buna göre devlet, milletin tarihi ömrünü organize eden sistem olarak doğar ve yağar (Ruhname, 2001:255).

Devletin  sistemden oluğuğu kabul edilir. Kanunlar, devlet kurumları ve yerel yönetimlerdir (Ruhname, 2001:255).

Devleti tanımlayan bir başka unsur ise, devletin vatandaşa karşı sorumluluğuyla ilişkilidir. Buna göre devlet, Türkmenin şahsiyetinin geliştirilmesi için çalışmalıdır. Bu amaçla gerekli şartları sağlamalıdır (Ruhname, 2001:256).

Türkmen devletinin, Ruhname’de verildiği şekliyle sosyal devlet özelliklerine sahip olduğu görülür. Bunu devletin görevleri tanımlanırken anlamak mümkündür. Buna göre; “devlet kendi sınırları içinde veya dışında bütün vatandaşlarını korur ve himaye eder” (Ruhname, 2001:257).

Türkmen devleti aynı zamanda hukuk ve laik bir devlet geleneğini sahiplenmiştir. Buna göre devlet, her türlü dine inanma ve yaşamada serbestlik tanıyıp, hepsine kanunen eşit haklar verir. Dini kurumlar laik yapının gereği olarak devletten ayrı olarak yapılanmıştır. (Ruhname, 2001:257)

Ruhname’nin diğer bir bölümünde devlet, milli ruhun özü olarak kabul edilir. Bu bağlamda milli devlet, millete mahsus tüm manevi ve ahlaki değerlerin hayata geçirilmesi ve siyasi bir birliği oluşturmanın aracıdır (Ruhname, 2001:263).

Devletin manevi ve ahlaki değerlere karşı duruşu, önemlidir. Çünkü millete ait yüksek ve manevi dinamikler devlet ile bütünlük kazanır. Devlete hizmet etmek, millete ait iç dinamikleri kuvvetlendirmek demektir (Ruhname, 2001:263).

Milli devlet, milli kimliğin hayata geçirilmesinin tarihi usulü olarak kabul edilir. Milli devlette, millet kimliğine ait değerler birleştirilmektedir. Bahsi geçen birleşme, milli hayatı tarihi açıdan düzenler ve yn kazandırır. Çünkü milli devlet, tarihi dinamiklerle anlam kazanır (Ruhname, 2001:264).

Devlet, genel olarak değerlendirildiğinde, milletin kendine varlık kazandırılması olarak görülmelidir. Tarihi dinamikler, bunun gerçekleşmesi için önemli bir araçtır.

Ruhname’de devlet ile ilgili bölümde son olarak bir devletin çökmesine neden olacak yedi unsurdan bahsedilmektedir. Bunları, Ruhname’de verildiği şekliyle şu şekilde sıralamak mümkündür (Ruhname, 2001:270);

1. Ehil olmayan yönetici
2. Kabilecilik ve hemşericilik anlayışının yaygınlaşması
3. Milletlerarası anlaşmazlıklar
4. Din ve mezhep çatışmaları
5. Komşu devletlerle olan anlaşmazlıklar
6. İç karışıklıklar
7. Doğal afetler

3.9.3.1. Ruhname’de Devlet Başkanına Verilen Misyon

Türk devlet başkanlarına verilen misyona, Türk tarihinde ilk olarak Orhun Kitabeleri’nde rastlamaktayız. Bilge Kağan’a ait olan kitabede, devlet başkanına millete yol gösterme misyonu verilir. Türk milleti için en büyük tehlike kendi kültürünü, kendi töresini bırakarak başka milletlerin örf ve adetlerini benimsemek, devletin kanunlarına uymamak ve geleceği görememektir. Türk liderlerinin en önemli görevi, bu tehlikenin ortaya çıkmasını önlemektir (Güngör, 2003:32).

Aynı zamanda aynı kitabede devlet başkanının diğer görevlerinden biri de, tebayı “aç ve çıplak bırakmamak” tır. Kutadgu-Bilig de milleti doyurmanın ve fakirlikten kurtarmanın Türk hakimiyetinde temel prensip olduğu kayıtlıdır (Kafesoğlu, 1993:7).

Ruhname’de de devlet başkanına yüklenen temel sorumluluk, milletin birlik ve beraberliğini sağlamak, millete yol göstermek ve milletin milli ülküsünü belirlemektir. Bu vasıflar, Ruhname’de vurgulanan Devlet başkanının tarihi bir ödevidir.

Ruhname’de “lider” ve “devlet adamlığı” kavramları güçlü anlatımlarla ön plana çıkartılmıştır. Lider üzerinde vurgulanan temel vasıf, parçalanmış bir milleti bir araya getirebilme kuvvetidir. Ruhname, bu nedenle iki önemli lider kültürüyle başlar.

“Kökü ta beş bin yıl öncesine, milletimizin başı ve gözesi Oğuz Han’a dayanan Türkmen halkı, (...)” ya da “Türkmen halkının Nuh (as) e kadar uzanan tarihi geçmişi vardır” (Ruhname, 2001:9).

Türkmen tarihine mal edilen bu iki lider tipi, milletin hayatı için liderlik olgusunun ne kadar önemsenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca Oğuz Han liderlik tipinde milletin hayatında tarihin oynadığı rol ifadelendirilirken; Hz. Nuh lider tipiyle de dine verilmesi gereken önem vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Ruhname’de hem lider tipinin milletin hayatındaki anlamına değinirken, diğer taraftan da din ve tarihe verilen önem görülmektedir.

Buna göre, ciddi bir devlet adamının birinci vasfı tarih şuuruna sahip olmasıdır; çünkü bir kalabalığı millet yapan dil, din gibi bütün değerlerin kökleri eskilerdedir. Ayrıca millet hayatında tecrübe paha biçilemeyecek kadar önemlidir. Hem kalabalığı millet yapan değerleri korumak, hem de geçmişteki olaylardan önümüzü görmekte yararlanmak, ancak tarihe sahip çıkmakla mümkün olur.

Türkmenbaşı, bu noktada Ruhname’nin yazılmasındaki maksatı beyan ediyor ve devlet adamının milletine yapacağı liderlik görevinin sınırlarını çizmektedir.

“Her ferdi, sahip olduğu kabiliyetleri gösteren sembolle göz önüne getirirler. Komutan eli silahlı, şair eli kalemlı, tabip de eli ilaçlı olur. Devlet başkanı, tarihi şahsiyet ise kendi talimatını yazıp, onunla öne çıkar.” (Ruhname, 2001:20)

Ruhname, bir kültürün ve toplumun sosyal ve kültürel tarihinin yeniden yazılmasıdır. Türk kültüründen başlayarak Türkmen milletin sosyal yaşam pratiklerine kadar inen Ruhname, sosyal kimliği yeniden tanımlamanın da önemli bir aracıdır.

Ciddi bir devlet adamının birinci vasfı tarih şuuruna sahip olmasıdır; çünkü bir kalabalığı millet yapan dil, din gibi bütün değerlerin kökleri eskilerdedir. Ayrıca millet hayatında tecrübe paha biçilemeyecek kadar önemlidir. Hem kalabalığı millet yapan değerleri korumak, hem de geçmişteki olaylardan önümüzü görmekte yararlanmak, ancak tarihe sahip çıkmakla mümkün olur.

3.9.4. Ruhname’de Vatan Kavramı

Latince “patria:vatan” kelimesinin aslının “terra patria:atalar toprağı” olarak ifade edilir. Latince kaynaklarda “ataların kemikleri bulunan ve ruhlarına mesken olan toprak” olarak da ifade edilir (Danişmend, 1942:196). Buna göre vatan kavramının öteden beri farklı şekillerde kullanıldığı görülür.

Vatan kavramı eski Türklerde de Latince de kullanıldığı anlamıyla kullanılmıştır. Kaşgarlı Mahmut, Divan-ı Lugat’it Türk’te vatan kelimesinin Arapça karşılığı olan “Reb” kelimesi kullanılır. Bu kavram Arapça da “ortasında avlu bulunan ev” manasına gelmektedir. Eski Türklerde vatan kavramı, aile ve kabile yurdu olarak ilk olarak kullanılmaya başlamıştır. Danişmend’e göre bundan sonraki süreçte gerek ilk ufak yurdun, gerekse devlet şekline dönüşen büyük siyasi yurdun kutsallığı, ataların kutsal mezarlarıyla kutsilemiş ruhlarından gelmektedir. “Şunkar : Şahin” şekline girip tenasübe uğradığına inanılan ata ruhları, havada ve eski Türklerin “Bark” dedikleri türbeler ve mabedlerle mezarlar da “yağız yir: Kara toprak” da Türk yurdunun iki unsurunu doldurmuş milli mukaddesatı şeklindedir. Buna göre “vatan” betimlenmeye çalışan bu açıklamalar karşılık gelir (Danişmend, 1942:199).

Ruhname’de de vatan kavramı değişik başlıklar ve yorumlar altında ele alınmıştır. Ruhname’de Vatan kavramı içerisinde bahsi geçen kutsiyet anlamına rastladığımız gibi, siyasi sınırlar içerisinde bir devlet toprağı olduğu da görülür.

“Yaban ellerde olabilirsin, orada yaşayabilirsin, ama ancak bu vatanda Türkmen olabilirsin” (Ruhname, 2004:26) ya da vatani bir öz olarak anlamlandıran “vatan senin kökün, damarındır” (Ruhname, 2004:25) vurgusu, “vatan” kavramının sosyal kimliğin oluşumdaki etkisini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Vatan, sosyal kimlik bahsinde de geçtiği üzere milletin varolması için olması gereken bir gerçekliktir. Buna göre bir milletin sosyal kimliğinde “vatan” milleti birlik ve beraberliğin gerçekleşmesinde ve ortak bir kültürün oluşmasında önemli bir araçtır.

Vatan, tarihsel kökleri sembolleştirir ve ortak kültürü ifade eder. Vatan kavramına yapılan vurgunun nedenlerinden biri budur. Çünkü, tarih milletin ortak duygu bilincini canlandırır ve kültürün geleneksel yapılarla devamına katkı sağlar.

“Senin kaderin, senin ömrün, senin ahlakın, senin aklın, senin manevi ve maddi varlığın bu vatanın rengindedir ve bu vatan rengindedir. Vatan hangi renkte ise, senin de rengin odur” (Ruhname, 2004:25) ya da daha kısaltılmış bir ifadeyle “sen vatanın ortaya koyduğu şeysin!” (Ruhname, 2004:26) vurgusu kimlik duygusunun oluşumunda “vatan” kavramının önemini işaret eder. Çünkü vatan buradan da anlaşıldığı üzere millet olmanın başlıca parametresidir.

Ruhname’de “vatan” kavramına ait bölüm, Ruhname’nin ikinci cildinde, “Vatanseverlik Ruhı” olarak verilir. Çünkü Ruhname’de verildiği şekliyle dünya üzerinde üç kutsallıktan söz edilebilir. Bunlardan ilki Allah’ın birliği, diğeri insan canının değeri ve son olarak da vatanın kutsallığıdır (Ruhname, 2004:21). “Candan aziz ancak vatan, vatandan da aziz ancak Allah vardır.”

Vatan, ilk olarak devletin; ikinci olarak yurdun; üçüncü olarak ise milletin bir bütün halinde göz önüne getirilmesidir (Ruhname, 2004:29). Ruhname’de edebî başlıca kuralı olarak da “vatana sevmek” gösterilir (Ruhname, 2004:21).

3.9.5. Türkmen Kimliğinin Milli Sembolleri

Semboller, bir milletin ruhunu ve hafızasını yansıttığı için, önemli değerlerdir. Semboller, tarihi bir devamlılığı ifade ederken, milli kültürü de temsil eden varlıklardır. Ayrıca kimlik vurgusunda dışardan tanımlama temel ölçütlerden biri olduğundan, semboller bir kültürü tanımlamanın ve o kültüre kimlik biçmenin de önemli unsurlarıdır. Türkmen toplumunda da kutsal kabul edilen her şeye bir sembol atfedilmiştir. Bunları başlıklar altında sıralamak mümkündür.

3.9.5.1. Boynuz ya da Koç Kellesi

Türkmenlerde bahçe kapısının üstüne dağ koçunun veya tekesinin boynuzu, bazı durumlarda ise at nalı çakılır. Boynuz, bazen elde yapma da olabiliyor. Koç kellesi, bir taraftan Türkmenlerin evdeki ruh halini, diğer taraftan ise huzur ve rızıkı sembolize eder.

3.9.5.2. Kurt

Türkmen toplumunda kurt yol göstericidir. Kurt, sahip olduğu çeşitli özellikler bakımından Türkler tarafından sembolleştirilmiştir. Kurtlara ait özelliklerden bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür.

Buna göre kurtlar, ıssız ve yüksek yerlerde yaşamayı severler. Örnek bir aile hayatları vardır. Anne kurt ölünce baba kurt çocukların bakımını üstlenir.

Kurtlar arasında akrabalık bağları kuvvetlidir. Aile üyelerinden biri tehlikeye düşse bütün akrabalar onu kurtarmak için seferber olur. Son derece disiplinli hayatları vardır. Avlarını avlarken işbirliği ve dayanışma içerisinde disiplinli bir ordu birliği gibi hareket ederler.

Kurt sürüsünün bir lideri vardır. Herkes lidere itaat etmek zorundadır. Kuralları ihlal edenler hemen cezalandırılır. Başkan lider öldüğünde kuvvetli olan başkan seçilir. Ayrıca kurtlar, son derece özgürlüklerine ve onurlarına düşkün hayvanlardır.

Ruhname’de Türkmen tarihi beşli bir tasnife tabi tutulurken ikinci tasnifte Kurt sembolü karşımıza çıkar. Kurdun simgelediği dönem, Ruhname’de Türkmenlerin tüm dünyaya yayıldıkları dönem olarak tasvir edilir. Oğuz Han’a Kurdun yol gösterdiği kabul edildiğinden bu dönemde kurt, kutsal bir sembol olarak kabul edilir. Kurt, saldırganlığın ve dünyaya yayılmanın sembolü kabul edilmeye başlandı (Ruhname, 2001:291)

3.9.5.3. Ok ve Yay

Türkmenler, ok ve yaya da sembolik anlamlar yüklemiştir. Ok-Yay Türkmenlerin ilk milli silahı olmuştur. Ok ve yaya yüklenen ilk sembolik anlam, birlik ve beraberliği anlatmasıdır. İkincil olarak ailede oğlan çocuğu olması arzusuyla evin baş köşesine ok ve yay asılır. Ayrıca eski devirlerde bir erkek vefat edince, onun başucundaki mezar taşına ok ve yay resmi çizmek adettir.

3.9.5.4. Öküz

Türkmenlerde Öküz sembolü emeği temsil eder. Toprak anayı kullanarak üretmenin sembolüdür. Öküz kendi emeğiyle tabiatı şekillendirmeyi ifade eder. Öküz, dünyayı ve toplumu harekete geçirmektedir.

3.9.5.5. Boğa

Türkmenin çalışkanlığını, gayretliliğini, güçlü ve devlet sahibi olmasını ifade eder. Çoğu zaman Oğuz Han lider tipiyle özdeşleştirilir.

3.9.5.6. Kılıç

Türkmenlerin dünyaya açılması idealinin sembolüdür. Türkmenlerin adaletini ve kurduklarını devletlerini gösterir.

3.9.5.7. Kartal

Türkmen sultanlarının büyük çoğunluğu kartal isimleri taşımışlardır. Kartal hareketliliği ve canlılığı temsil eder. Türkmenlerin büyüklüğünü ve yüceliğini temsil eder.

3.9.5.8. Sofra

Ruhname’de tarih ile ilgili vurgulanan bir diğer nokta, tarihin ülkü ve amaç birliğini sağlayan araç olarak kabul edilmesidir. Ruhname’de tarihin bu yönüyle tasvir edilmesinde “*sofra*” motifinin ön plana çıktığı görülür. Sofra, aslında kabile ve aşiret düşüncesinin geçici olduğuna gönderme yapar ve milli birlik ve bütünlüğün önemini ortaya koyar.

Türkmen milleti sofrasını mukaddes saymıştır. Sofra birliğin alametidir. Sofra Türkmen’i etrafında toplar. Sofra Türkmen’in andıdır.

3.9.6. Türkmen Kimliğine Ait Geleneksel Motifler

3.9.6.1. Düğün ve Evlilik Adetleri

Türkmenlerin yeni evlenen kadınlar için güzel kabul edilen bir geleneği de mevcuttur. Buna göre eve yeni gelen gelin,eve geldiğinin ertesi günü, kayınpederine, kaynanasına eğilip selam verir, sonra kızlar gelini alıp, onu komşu ve yakın akrabaların evlerine götürür. Gelin onlara da saygı gösterip eğilir. Bu şekilde gelin de saygıyı hak etmiş kabul edilir (Ruhname, 2001:371).

Diğer taraftan Türkmen Türklerinde gelin yeni evine gelince; gelinin sağ elini sarı yağa, sol elini soğuk una batırma uygulaması yapılır. Böylece, o gelinin, yeni ocağına bereket getireceğine inanılır.

Kız evlenip baş bağlandığında, müzeyyen takkesi küçük görüncesine verilir. Yedi gün geçene kadar, duvaklı gelinin yanında sadece görünceleri olur. Yeni doğan çocuğun saçını ilk defa dayısı keser. Çocuğun dişi çıktığında yapılan merasimde dayılar ve

teyzeler şeker ve tatlı dağıtırlar. Gelin ailesinden döndüğünde damatın ailesine hediyeler getirir (Ruhname, 2004:181).

Türkmenlerde kızı alan ev başlık ister, oğlu olan ev başlık biriktirir. Evlenecek olan evlada aynı zamanda ev yapılıır. Türkmencede evlenmek sözü ev sözünden türemiştir. Yeni ev kurmak manasına gelir. Yeni kurulan ev için gerekli ihtiyaçlar iki taraf anlaşarak alınır. Başlık parası içerisinde ev eşyası, yorgan, döşek gibi evin ihtiyacı olan her şey vardır (Ruhname, 2004:215).

Kız, genelde Çarşamba günü istenir. Sözcü genelde imalı konuşup; “Sizde cevher kaşlı yüzük varmış, o yüzüğe filan talip”, denir. Giderken çikolata götürülür, çünkü işin hayırlı olacağı karşı tarafa anlatılmak istenir (Ruhname, 2004:406).

Kız isteme sırasında gelenlere kız tarafınca olumsuz bir cevap verilecekse sofraya açılmaz. Ancak, kız tarafının az da olsa gönlü bu işin olmasından yana ise sofraya açılır. Kız istemeye gelenlerin getirdiği şeker ve ekmek bulunan bohça kız tarafı kesin kararını verinceye kadar bekletilir (Ruhname, 2004:407).

Türkmenlerde bizde “Kına gecesi” olarak adlandırılan adet “kız yığını” olarak yer bulmaktadır. Türkmenlerde bizde olduğu gibi “kız yığını”nı kız tarafı yapar. Erkek düğünü ise bu törenden bir gün sonra yapılır (Ruhname, 2004:407).

Türkmenlerde nikah mukaddestir. Bu nikah kolay kolay bozulmaz. Bunun başlıca nedenlerinden biri her iki tarafından birbirlerini yedi ceddine kadar tanınmasıdır. Eğer, kocası olan kadın kötü yola düşerse kocası ya da kocasının kardeşleri tarafından öldürülür. Namus Türkmen Türklerinde önemli bir değerdir (Ruhname, 2004:217). Ayrıca bir başka uygulamada şu şekildedir. Gerdek gecesinde gelinin bakire olmadığı anlaşılınca geline “Tula” denir. Tula’nın saçları kesilir ve o babasının evine bu şekilde gönderilir.

3.9.6.2. Doğum ve Ölüm Adetleri

Türkmen’in çeşitli sebeplerle kutlamalar yaptığı görülür. Çocuk sahibi olduğunda bunu merasim yaparak kutlar ve herkese bu vesileyle çocuğu olduğunu söyler. Çocuk kırkını doldurduğunda tekrar bir merasim yapar. Devamında, yürüdüğünde, dişi çıktığında,

sünnet olduğunda ve diğer bütün yeni durumlarda Türkmen merasim yapar ve bu mutluluğu birlik ve bütünlük içinde kutlar (Ruhname, 2004:100).

Türkmenlerde doğum toyu vardır. Doğum toyunda çocuk on iki aylık oluncaya kadar saç kesilmez. On iki aylık olunca saç dayı tarafından kesilir. Türkmenlerde saç sağdan traş edilerek alınır ve dayı bu saçı hediye olarak saklar. Çocuk delikanlı olunca ona verilir ve bundan sonra saç o saklar.

Türkmenlerde bahsi geçtiği üzere diş toyu da vardır. İlk çıkan diş münasebetiyle haftanın Çarşamba veya Cuma günü yapılır. Çıkan diş atın nalının bastığı yere gömülür. Böylece diğer dişlerin sağlam olacağına inanılır. Hem doğum toyu hem de diş toyun da çocuğun babası bir fakiri tepeden tırnağa giydirir.

Sünnet toyu da vardır. Sünnetin fazla parçası aile tarafından yedi gün tutulur. Sonra da çiğnenmeyecek temiz bir toprağa gömülür veya bir akarsuya atılır.

Türkmenlerde hamile kadınlarla ilgili olarak da ilginç geleneklerin varlığı dikkat çeker. Adet olarak hamile kadına, “hamile” şeklinde hitap edilmez. “Toylu” kadın denir, çünkü çocuğun dünyaya gelmesi ile bebek toyu kutlanmaktadır. Bu merasimde ezan okunur, bebeğe isim verilir. Adet olarak aşermiş kadın denmez, ağzının keyfi yok denir. Bu Türkmen’in kadına karşı gösterdiği sevgiyi ve nazikliği göstermesi bakımından dikkate değerdir (Ruhname, 2004:109).

Kadın hamileyken, onun bebeği kırkını dolduruncaya kadar, ihtiyar kadınlardan biri özel olarak onunla ilgilenir. Özellikle onun yediğine içtiğine dikkat etmesini sağlar. Hamile kadın utangaçtır. Bu nedenle yanında yaşlı bir kadın durması kadın için güven telkin edicidir (Ruhname, 2004:109).

Çocuk sahibi olmak Türkmenlerde çok önemlidir. Türkmenler çocuk sahibi olabilmek için ailece özel hazırlık yaparlar. Bir ay boyunca karı ve kocanın sinirlenmemeleri sağlanır ve gereğinden fazla yemeleri önlenir. Huzurlu bir ortamda yaşamaları için şartlar sağlanır. Eğer aile erkek evlat istiyorsa, hamilelik dönemi boyunca sadece kuzuyken kısırlaştırılmış erkek şişek koyunun eti yedirilir. Meyveler, kavun ve karpuz yedirilir (Ruhname, 2004:218).

Türkmenlerde çocuğa genelde dede isim verir. Türkmenlerde çocuğa İtalma ismi verilirse onun nazardan korunacağına inanılır. Doyduk ismi verilirse artık kız çocuk istenilmediği mesajı verilir. Türkmenlerde çocuğun ismi değiştirilecekse değişme anı olarak ezan saati seçilir. İsim değiştirme ezan okunurken ve ailenin en yaşlı erkeği tarafından yapılır.

Türkmen çocuklarına kendilerini tanımaya başladıkları andan itibaren toplumun kültürel kimliği verilmeye başlanmaktadır. Türkmen bir çocuğa “Müslüman mısınız?” diye sorulunca, o; “Elhamdülillah ben İsayı değilim, Musayı da değilim, Muhammed Ümmetin” der. Bunu söylemeyen çocuk, Türkmen sayılmaz.

Türkmen toplumunda birinin ölüm haberi insanlara tez ulaştırılır. Türkmen geleneklerinde ölüm haberi, “falan öldü” şeklinde donuk ifadelerle söylenmez. “yurdunu yeniledi”, “emanetini verdi”, “sahibine kavuştu”, şeklinde daha yumuşak ifadeler kullanılır (Ruhname, 2004:422). Türkmenlerde ölüm haberi alınca mutlaka ağlanır. Ölenin evine varan erkek kişi, iki eliyle yüzünü tutup, kapıya veya duvara dayanıp sessizce ağlanır.

Türkmenlerde cenaze mümkün olduğunca bekletilir. Fakat bu durum bazen cenazenin yakın akrabalarını beklemek maksadıyla ertelenebilir. Türkmen toplumunda buna “merhumu misafir etmek” denir (Ruhname, 2004:422). Bu anlayışın kaynakladığı temel neden ise insan ruhunu bir defa teslim ettikten sonra bu dünyaya ait olmadığıdır düşüncesidir. Bu düşünce, Türkmen toplumunda eskiden beri devam etmektedir.

Türkmenlerin merhumu belirli günlerde anmaları çok eski Oğuz adetlerindedir. Bu adet Oğuzların İslam öncesi dönemlerine aitti. Ancak Türklerin İslamı kabul edişinden sonra da devam etmiştir. Ölünün belli günleri üçü, yedisi, kırkı, yüzü ve yılıdır. Bu dönemlerde cesedin dağılması ile ilgili yeni dönemler başlar. Bu eski dönemde cesedi bekletip defnetmeyen şamanistlerin İslam’dan önceki adetlerinin günümüze değişik şekillerde yansımalarıdır (Ruhname, 2004:427).

Bir örnek olması maksadıyla Trabzon iline ait bu inançtan bahsetmek mümkündür. Trabzon’daki insanlar arasındaki genel kanaat, ölünün arkasından üç gün boyunca sürekli yas tutmaktır. Bu üç gün boyunca her sabah merhumun mezarı başına gidilip Kur’an okunur ve dua edilir. Üç gün boyunca komşular ölü evine yemek getirir. Çünkü

merhumun yakınları yas tuttuğundan hiçbir şey yapamamaktadırlar. Üç günün sonunda ölen için mevlit okutulur ve dua edilir. Yedinci günde ölünün burnunun düştüğüne inanılır. Kırkıncı günden sonra ise kulaklarından itibaren diğer organlarının tek tek düştüğüne inanılır. Elli ikinci gününden sonra ise ölünün toprağa karıştığına inanılır. Ayrıca merhum için kırkıncı günde tekrar mevlüt okunur ve dua edilir. Bundan sonra ise sadece birinci yılını doldurduğunda aynı törenler tekrar edilir.

Türkmen toplumundaki temel inançlar ise şu şekildedir. İnsanın defnedilmesinden sonra ilk üç günde kanının pıhtılaşığına inanılır. Türkmenler bu üç gün içinde bir kandan akraba olanların yas tuttuğuna inanılır. Yedi gün sonra merhumun gözünün bozulduğuna inanılır. Bu süre gözü ile gördüğü ve ilişki kurduğu kişiler için yas süreci olduğuna inanılır. Kırkıncı gün ise iç organlarının dağıldığına ve çürüdüğüne inanılır. Bu dönem yakın akrabalar için yas süresidir. Yüzüncü günde ceset çürür ve tanınmaz bir hale gelir. Bu dönem ölünün yüzünü görenler ve ekmeğini yiyenler için yas süresi kabul edilmektedir (Ruhname, 2004:427).

Türkmen Türklerinde Ağıt geleneği vardır. Ağıta “ses etmek” veya “çavuş etmek” denir. Yaşlı Türkmen ailesi yedi gün boyunca tıraş olmaz. Teke Türkmenlerinin bazıları mezarların içerisine; bir kısmı mezarın içinde, büyük kısmı mezarın dışına doğru dik vaziyette tahta bir merdiven koyulmaktadır. Bununla ölünün ruhunun gökyüzüne çıkacağına inanılmaktadır.

3.9.6.3. Komşuluk ve Misafirlik Adetleri

Türkmen, kapıya gelen insanı kötü de olsa boş göndermez. Kapısına gelen kötü insan da olsa ona borç para verir ve onunla ekmeğini paylaşır (Ruhname, 2001:298).

Türkmenler, evlerine misafir gelen kişilere üç gün gece gündüz hizmet edip, ilerleyen günlerde niçin geldiklerini sormazlar. Bunu misafirin gitmesine yakın sorarlar. Böylece misafirperverliğini gösterirler (Ruhname, 2004:83).

Türkmen’e misafir gidildiğinde eve önce sağ ayak atılır. Erkeklerle tokalaşmak gerekir. Kadın yakın değilse ona el uzatılmaz (Ruhname, 2001:85).

Türkmenlerin toylarında, ikram esnasında bir tek tabak taşınmaz. İki tabak taşınır. Fakat tabak bir tane olursa iki elle tutulur. Böylece “düğünde, toyda bolluk olsun, yine yeni

toylar olsun” denilmiş olunur. Cenaze merasimlerindeki ikramlarda ise tek tabak taşınır veya çok tabak olsa bile tek tek taşınırlar. Bununla da verilmek istenen mesaj, “başka ölüm olmasın, toplu ölüm olmasın, sırasız ölüm olmasın”dır.

Daha öncede bahsi geçtiği üzere cenaze evinde üç güne kadar yemek pişirilmez. Merhumun yakınları ve komşuları eve yemek getirirler. Türkmenlerde yas yerine götürülen sofraya üç çörek koyulur. Yas yeri üç çöreğin birini alır, evinde daima her şey çift olsun, huzur dolsun anlamında iki çöreği getiren kişiye çöreğin bir tanesini iade eder (Ruhname, 2004:430). Tam tersi durumda ise düğün evinde olur. Türkmenlerde Düğün evine daima çift sayıda çörek götürülür.

Türkmenlerde toylarda yemek yenildikten sonra, tabaklar sofradan kalkmadan dua edilir. Yas yemeklerinde ise, tabaklar kalktıktan sonra dua edilir.

3.9.6.4. Aile İçi İlişkileri Düzenleyen Adetler

Türkmenlerde baba, akıl, mantık, vatanperest, ar ve namus adalet örneğidir. Baba hayatta nasıl olunması ve yaşanması gerektiğini evladına kendi işleri, hareketleri ve özellikleriyle örnek olup yol gösterendir (Ruhname, 2001:316).

Türkmenlerde anne de mukaddestir. “Babasız öksüz, anasız esir” deyimini bunu göstermesi bakımından önemlidir. Türkmen, insanı babasının belinden annesinin yüreğinden beslendiğine inanmaktadır (Ruhname, 2001:320).

Bahsi geçen Türkmen deyiminde kelimelerin karşılığı da bizim için önemlidir. Türkmenin kullandığı yetim kelimesinde daha çok maddi yetersizlik ve maddi ihtiyaçlar anlamı anlaşılır. Ama esir sözünde ise manevi yetersizlik ve manevi dayanaksızlık anlaşılır (Ruhname, 2001:320).

Kadın ve aile kavramları da Türkmenler için önemlidir. Kadın evin sahibi olarak kabul edilir. Eve gelen gelini, aileye alıştırmak, ailenin adabı muâşeretini ona öğretmek, onu yeni yaşama alıştırmak, kocanın ve kayınların görevidir (Ruhname, 2001:371).

Türkmenlerde kız evlat değerlidir. Kıza yarış atına bakıldığı gibi bakılır. Erkeğe ise yük taşıyan eşeğe bakılır gibi bakılır. Kız ailenin temel değeri olduğunu bilir. Kendisine gelecek kötü bir sözün bütün aileye geleceğinin farkındadır. Çünkü o ailenin namusu olduğunun farkındadır (Ruhname, 2004:214).

3.9.6.5. Diğer Örf ve Adetler

Türkmen maddi zenginliği sevmez. Türkmen zenginliğe ruh kazandırmak ister. Para, zenginlik ve madde hiçbir zaman Türkmenin kalbinde büyük yer işgal etmemiştir. Türkmen zenginlik konusunda orta yolu tercih eder (Ruhname, 2001:367).

Türkmen, maddi isteklerde kendini sınırlar. Manevi ahlaki isteklerde ise kendini sınırsız tutar. Türkmen kimliğini yücelten durumlardan biri budur (Ruhname, 2001:368).

Türkmenler, eti genellikle kavurma şeklinde tüketirler. Çünkü kuru etten yemek hazırlamak hem kolaydır hem de yemek uzun süre bozulmadan durabilir. Ekmek de genelde tandırda pişirilir ve tüketilir. Baharda ise buğday ekmeğini güneşte kurutarak yemektendirler (Ruhname, 2001:181).

Türkmenler savaşa gideceklerini anladıkları zamanlarda üç dört gün önceden başlayarak yediklerini ve içtiklerine dikkat ederler. Kendini eritilmiş ak yağla besler, üç dört gün içerisinde fazla kilolarını atar ve çevikleşir. Atı için her zaman tuza bastırılan logalası⁷ vardır. Koyunun kuyruk yağı ile de bu yapılır. Savaşa gidecek her Türkmen atına bunlardan birkaç tane yedirir. Savaş uzarsa bile yemi atının ağzına atar. At iki üç gün su içmese de direncini kaybetmeden savaşa devam edebilir (Ruhname, 2001:182).

Türkmenlerin özel şekilde dikilen cüppeleri, kırmızı kaftanları onları iri yarı, sağlam yapılı ve geniş omuzlu gösterir. Bu kıyafetler de Türkmenlerin düşmanlarına korku salar (Ruhname, 2001:182).

Türkmenler, hendek açmak istediklerinde bir eşeğin boyuna kum dolu çuvalı bağlayıp onu suyun akacağı yere doğru salıverirler. Boynu ağır yüklü eşek, yerin en meyilli yerini seçer. Sonra Türkmen, eşeğin yürüdüğü yöne doğru kazık çakıp sonra hendek açar (Ruhname, 2001:199).

Türkmenlerde dikkat çeken bir başka kavram ise “kemik akrabası” deyimidir. Şimdi bu deyimden nerden çıktığını ise şu şekilde özetlemek mümkündür.

Eski zamanlarda bir Türkmen köyüne kervan gider. Altı ay geçer ama kervan geri gelmez ve hiçbir haber de alınamaz. Olaydan yedi sene sonra bir çoban falan köyde kemik bulundu diye köye haber salar. Köylüler, atlarına atlar ve kemiklerin bulunduğu

⁷ Hayvanlar için hamurdan veya yağdan yapılan top şeklinde bir yem

yere doğru giderler. Gerçekten de yedi yıl önce kervana bir eşkıya sürünün saldırdığı görülür ve her taraftan kemik çıkar. Toplu mezar düşüncesi olmadığından insanlar ne yapacağını şaşırılmışlar. Bu vakit, iskeletler yan yana yatırılır. Kervanda akrabası bulunanlar hançerle bileklerini, keserler. Kanlar, iskeletler üzerine akıtılır. İskelete damlayan kan akrabasının kemiği değilse üzerinden akıp gider, kan akrabanın ise iskelet kumun kanı emdiği gibi emer. Böylece herkes kendi akrabasını bulur. Kemik akrabası kavramı buradan doğmuştur (Ruhname, 2001:199-200).

Türkmenler, avlularının bahçe kapılarının üstlerine çeşitli uğurlu eşyalar takar. Genelde Türkmenler dağ koçunun veya tekesinin boynuzu, bazı durumlarda da at nalı çakılır. Bu eşyalar aynı zamanda Türkmenlerin kutsal kabul edilen sembolleridir. Bunlar aynı zamanda Türkmen milletinin milli kültürünü de yansıtır (Ruhname, 2004:73).

Oğuzlarda miras pay edildikten sonra, otuz yıl aş sadakası verirler. Aş verildiğinde büyük baş hayvan kesilir, çok insan davet edilir. Aş verildikten sonra ölenin sabit makama yükseldiğine inanırlar.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Friedman, “yaşadığımız dünyanın kimlik savaşları ve kimlik siyasetiyle lanetlenmiş olduğunu” söylerken hiç de haksız sayılmazdı. Yirminci yüzyıl, kimlik tartışmalarıyla geçti ve yeni yüzyıla da aynı tartışmalarla girdik. Yeni bir yüzyılda yeni bir başlangıç bekleyen dünya, geçiş dönemine girmenin sancılarını yaşarken daha önce olduğu gibi kimlik tartışmaları bu sürecin ve yeni yüzyılın merkezi kavramı olmuştur.

Kimlik tartışmaları genel olarak, milli kimlikler, yerel kimlikler ve kültürel kimlikler üzerinde yükselmektedir. Bu tartışmalar gelinen noktada bireyleri, yerel kültürleri ile küresel kültür arasında sıkıştırmıştır. Geleneksel/yerel yaşamlarında, güvenin ve yüzyüze ilişkilerin hakimiyeti altında olan birey, bahsi geçen geçiş sürecinde güvensizliğin ve korkunun ortasında kalmıştır. Sosyal dayanışma, yerini bireylerin dağıldığı bir ana bırakırken, devletler de kültürel ve siyasi politikalarında kimlikler yer vermeye başlamışlardır. Sosyal kimliğin parçalanmışlığı, milli/yerel kimliklere olan uzaklık ve kültürel yabancılaşma, bireyleri küresel kargaşaya bırakmıştır. Bu derece bir tablonun ortaya çıkışı, ister istemez geçiş sürecinin nerede tıkanıp kaldığı sorusunu akla getirmekte ve bu soru kimlik tartışmalarının önünü açmaktadır.

Tarihsel süreçte toplumlara hükmetmek isteyenler; milli kimliklerin parçalanmasını, insanın özerkliğinin ve yaratıcılığının yok edilerek yabancılaştırılmasını önemsemişlerdir. Bu nedenledir ki kimlikler bahsi geçtiği üzere, sadece bugünün ve geçen yüzyılın tartışma konusu değildir, aksine yıllar boyunca dini, siyasi, ideolojik ve ekonomik araç olarak kullanılmıştır.

Küreselleşme sürecinde milli kimlik kavramı, sosyal ve kültürel kimliklere göre daha yoğun tartışılmaktadır. Millet/ulus ve milli devletin temel hareket noktası olarak kabul edilen bu kavramsal bütün, küresel olanı reddettiğinden de, sürekli tartışma konusu olmuştur. Yirminci yüzyıl, Hobsbawm başta olmak üzere Gellner, Anderson ve diğer teorisyenlere göre millet/ulus inşa sürecinin tarihi olarak görülmektedir. Kimine göre “hayali bir cemaat”, kimine göre ise “icat edilmiş en büyük gelenek olan” ulus/millet kavramı, milli kimlik konusunu da tartışmanın içerisine çekmektedir.

Millet ve milli kimlik inşa süreci olarak ele alınan Türkmenistan ve Türkmen Kimliği ile ilgili hazırlanmış olan bu çalışma yalnızca bir prototip değil, aynı zamanda

küreselleşme sürecinde ortaya çıkan sorunların anlaşılması için öncüllerin test edilmesinde önemli bir başlangıç olmuştur.

Ruhname, ideolojik kırılmalardan sonra Sovyetlerin hakimiyetinden çıkmış Türkmen toplumunun kimliğini yeniden oluşturmak ve bu milli kimlik üzerine Türkmen halkını millî bir devlet haline getirmeyi amaçlamaktadır.

Ruhname, tarihi seyirden elde edinilen tecrübelerin, millete ve milli kimliğe mal edilmesi, tarihten bugüne taşınan kültürel değerlerin Türkmen toplumuna emanet edildiği bir kaynaktır. Türkmen milletinin dününü bugününe bağlayan, bugünü de yarına bağlayacak olan Ruhname, Türkmenlerin millî kültür ve tarihini milli bir kimliğin temel değeri yaparak, gelecek kuşaklar için bir kaynaktır.

Ruhname'nin ilk cildinde; Türkmen, Türkmen'in yolu, Türkmen Milleti, Türkmen'in devleti ve Türkmen'in Manevi Dünyası olarak beş ana başlık yer almaktadır. İkinci cilt ise Türkmenlerin manevi dünyası ve kültürel mirası üzerinde yoğunlaşmıştır. Ruhname'de Türkmenlerin günümüze kadar kurduğu bütün devletler hakkında geniş bilgi verilen ve bu konuda kaynak kitap eserinde geçmişten günümüze kadar olan süreçte dünyanın dört bir yanında kurulmuş olan Türkmen devletlerinin adları ve kuruluşları hakkında geniş bilgi yer almaktadır.

Ayrıca Türkmen kimliği tarihsel süreçte “Türk” kimliği ve Türklerin geçirmiş olduğu sosyal değişmelerle birlikte ele alınır. Ancak Ruhname'de genel bir Türk tarihinden çok Türkmenlerin Türk tarihindeki sosyal seyirleri ele alınmıştır. Bu noktada bahsi geçen duruma eleştiri getirmek mümkündür.

Şimdi genel bir Türk tarihinden bahsedilmesine rağmen Ruhname, bu tarihin Türkmenlere ait bölümüne yoğunlaşmıştır. Bu sürecin Türk dünyasında belli bir ayrılığa sebebiyet vereceği iddia edilebilir. Çünkü bir devlet politikası olarak Türkmenistan, Türkmen kimliği, tarihi, dili, kültürü üzerinde yoğunlaşarak, Türk dünyası anlayışından uzaklaşabilmekte ve bütünüyle Türkmen anlayışına oturtulmuş bir devlete doğru dönüşebilmektedir.

Ruhname, Türkmenistan'ın sosyal yaşamında önemli bir yere sahiptir. Türkmenistan'da Ruhname'nin yeri ile ilgili şu bilgileri vermek mümkündür. Örneğin, Türkmenistan Devlet Üniversitesi'nde Ruhname Fakültesi açılmıştır. Orta öğretimde bütün derslerin

ilk on beş dakikasında Ruhname okutulması eğitim programına koyulmuştur. Ayrıca kitapla ilgili doktora tezleri yapılmaktadır. Ruhname'yi iyi bilmek kariyerde ilerlemek için önemli bir ölçüttür. Her cumartesi günü "Ruhname Saati" programını yapılarak çalışanlara Ruhname'nin okunması da zorunludur. Ayrıca cumartesi günü manevi gün "Ruhgün" kabul edilmektedir. O gün her Türkmen Ruhname okumalı ve maneviyatını geliştirmelidir.

Yurttaşlık eğitimi olarak kabul edebilecek bu programlar, Türkmen sosyal hayatı için önemli bir amaca hizmet etmektedir. Türkmenlerin eğitim ve kültürel sistemlerindeki birkaç noktayı göz önünde bulundurunca, devlet politikası olarak Ruhname'nin ön plana çıkartılması daha iyi anlaşılmaktadır. Bu noktalardan ilki, Ruhname'nin hedef aldığı toplumun boşaltılmış bir zihne sahip oluşudur. Aynı zamanda Sovyet ideolojisinin etkisiyle de Türkmen toplumunun maneviyatı çökmüş ve kültürüne yabancılaştırılmış bir toplum vardır. Ruhname, bu sosyal gerçeğe ithafen yazılmış ve sosyal bir çöküşü tersine döndürme endişesini bünyesinde taşımaktadır. Bu nedenle Ruhname'nin arkasında ve bu bağlamda Ruhname'yi topluma yerleştirmek için koyulan kurallarda art niyetin aranmaması gerekir. Ruhname'ye bu noktadan yapılacak eleştiriler yetersiz kalacaktır.

Türkmenbaşı kavramsal olarak, Türkmen dilinde Türkmen'in babası anlamına gelmektedir. Buna göre Türkmenbaşı da, Ruhname'yi yazarken Türkmen'e yol göstermeyi amaçlamıştır.

Günümüzde Orta Asya'da yeni kurulan Türk Cumhuriyetleri ile ilgili temel eleştiri noktası, "diktatör"lükle yönetildikleri iddiasıdır. Bu iddia, toplumların sosyal yapılarını ve yakın tarihlerini dikkate almaksızın dile getirilmektedir. Henüz ekonomik, sosyal ve siyasi gelişmesini tamamlamamış, boy ve kabile yapısının hakim olduğu toplumsal bir yapıda demokrasinin uygulaması yada gelişimi kolay olmaz. Aksine demokrasi uygulaması, bu toplumlarda bir takım iç çatışmaya ve siyasi kargaşaya zemin hazırlayabilir. Dolayısıyla bu devletlerin siyasi yapıları tartışılırken, tartışmanın zeminine, sosyolojik bir bakışı da yerleştirmek daha doğru gözükmektedir.

Ayrıca, sosyal ve siyasi yapıları dikkate alındığında, Türk cumhuriyetlerindeki siyasi yapı ile toplumsal yapının arasında bir paralellik ve uygunluğun olduğu fark edilir. Bu bağlamda görülür ki; bu ülkelerde demokrasi, toplumsal ve ekonomik gelişmeye paralel

olarak ilerleme kaydedecektir. Toplumsal ve ekonomik zemini yetersiz demokrasi uygulamaları, bu ülkeleri doğrudan ve dolaylı dış müdahalelere açık hale getirebilmektedir.

Türkmenbaşı bir lider olarak geçmişiyle birlikte değerlendirildiğinde, Weberyen tarzda bir “karizmatik lider” haline geldiği kabul edilebilir. Karizmatik lider tipi, genellikle sosyal hayatın bunalım anlarında ve sosyal bir çöküşün yaşandığı dönemlerde ortaya çıkar. Bu dönemlerde ortaya çıkan lider, şahsi nitelikleriyle toplumsal tabakaları ve sınıfları arakasından sürükler. Bireylerde birikmiş olan tepkiler, karizmatik liderde pratiğe yansır ve karizmatik lider çöküşten/bunalımdan çıkışın adı olur. Bu tür lider tiplerini, sosyal şartlar ortaya çıkarır. Karizmatik lider ortaya çıktığında, genelde milli birlik ve bütünlüğü bunalım anlarında kültürel, ekonomik, hukuki ve sosyal olarak devam ettirmeyi amaçlar. Türkmenbaşı, daha ziyade karizmatik lider tipine uygun düşmektedir.

Ruhname'nin, yoktan bir millet “icat etme” gibi bir amacı yoktur. Bu nedenle Gellner'in bahsettiği şekilde “millet icat edilir” anlayışına uzaktır. Ruhname tarihte varolmuş bir kavmin/etnik topluluğun ulus-millet olma sürecini işleterek yeniden bilinçlendirme çabasının ürünüdür. Tarihsel köklere sürekli vurgu yapması ve milli kimlik kavramını tarihle sentezleyerek oluşturan bir anlayış, “milletler icat edilmiştir.” fikrine uygun düşmemektedir. Milletlerin icadı kavramıyla, aralarında herhangi bir sosyal kültürel bağ olmayan toplulukların ortak bir kimliğin icadıyla uluslaştırılması kastedilmektedir. Kaldı ki, Türkmenbaşı diğer Türk dünyasından özellikle Türkiye'den farklılık iddiasıyla ortaya çıkmış, bir millet olma idealini taşımamakta., aynı milletin mensubu olduğuna da vurgu yapmaktadır. Bu nedenle Gellner'in ve diğer teorisyenlerin millet ve milliyetçilik anlayışı Ruhname'yi anlamada tam manasıyla açıklayıcı olamamaktadır.

Sonuç olarak kimlik bağlamında Türkmen kimliği sürekli vurgulandığı gibi Türk kimliği üzerinde şekillenirken, Ruhname bu kimliğin şekillenmesinde itici güç olmuştur. Türkmenbaşı'nın şair bir kişiliğinin olması Ruhname'nin üslup bakımından da kolay anlaşılır ve akıcı olduğu görülür. Ancak, Ruhname'nin bazı bölümlerinde oldukça geniş çaplı bilgi aktarımı, Türkmenlere ait tarih ve kültür mirasını yeni nesillere aktarma endişesinden kaynaklanmaktadır. Buna rağmen Ruhname, sosyal, kültürel,

ekonomik ve siyasi içeriği dahil olmak üzere her yönüyle sosyolojik bir bakışın ilgi alanına girmektedir.

Ayrıca, Türkmen kimliğinin ele alınması ise dünyanın yeniden değişmeye başladığı küreselleşme sürecinde “Türk” kimliğinin yeniden ele alınması açısından önemlidir. Eğer, değişen dünya sürecinde geleceğe sağlam adımlar atmak istiyorsak, tarihimizi ve kimliğimizi oluşturan bütün kaynakları iyi değerlendirmemiz ve algılamamız gerekir.

KAYNAKÇA

- ANDERSON, Benedict(2004), *Hayali Cemaatler*, çev:İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul.
- ANDERSON, Benedict(1996), “*Introduction*”, ed. Gopal Balakrishnan, *Mapping Nation*, Verso: London and New York, ss.1-16.
- ANDROPOV, Y.V.(1983), *SSCB ‘nin Altmışınıcılı Kuruluş Yılı Dönümü Konuşma Metni*, APN Yayınevi, Moskova.
- ARKONAÇ, Sibel A.(1999), *Gruplararası İlişkiler ve Sosyal Kimlik Teorisi*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- ARMAĞAN, Mustafa(2001), *Tartışılan Sınırlar, Değişen Milliyetçilikler*, Şehir Yayınları, İstanbul.
- ASMAN, Jan(2001), *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, çev:Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- AYVAZOĞLU, Beşir(1995), “*Kültürel Sürekliliğe ve Geleneğe Dair*”, *Türk Edebiyatı*, Sayı:260, İstanbul.
- BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı(1972), *Türk’e Doğru*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- BİLGİN, Nuri(1995a), *Kolektif Kimlik*, Sistem Yayınları, İstanbul.
- BİLGİN, Nuri(1995b), *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- BİLGİN, Nuri(1994), *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, Ege Yayıncılık, İzmir.
- BİLGİN, Nuri(1999), *Kolektif Kimlik*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan(1977) *Fert Ve Topluluk İlişkileri Bakımından Şahsiyet ve Cemiyet Tipolojisi*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan(1982), *Genel Sosyoloji*, Filiz Kitabevi, İstanbul.

- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan(1985), *Din Sosyolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- BORATAV, Pertev Nihali(1984), *Köroğlu Destanı*, Adam Yayınları, İstanbul.
- BOSTANCI, M. Naci, “*Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik*”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı:50, Marfıt-Nisan 1998, ss.38-55.
- BULDUK, Üçler(1997), “*Dede Korkut Destanları’nda Ortak Kültür Unsuru Olarak Yaşatılan Coğrafya*”, *Yeni Türkiye-Türk Dünyası Özel Sayısı*, sayı: 15, ss.466-470
- CARR, Edwart Halet(1993), *Milliyetçilik ve Sonrası*, çev: Osman Akınhay, iletişim Yayınları, İstanbul.
- CELEPOĞLU, Bahadır ve Diğerleri, “*Prof. Dr. Mustafa Erkal İle Türkiye’nin Sosyo-Etnik Çevresi Üzerine*”, *İlim ve Sanat*,sayı:40, Şubat 1996, İstanbul, ss.21-27.
- ÇUBUKÇU, İbrahim A.(1990), “*Kültürümüzde Din Unsuru*”, *Milli Kültür Unsurları Üzerinde Genel Görüşler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, ss.65-78.
- DANIŞMEND, İsmail Hami(1942), *Türklük Meseleleri*, İstanbul Kitabevi, İstanbul.
- DAĞI, Zeynep(2002), *Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika – Rusya’nın Dönüşümü*, Boyut Yayınları, İstanbul.
- DEMİREL, Hamide(1995), *Türk Destanlarında Türk Kahramanları*, İstanbul.
- DOĞAN, İsmail(1998), *Sosyoloji–Kavramlar ve Sorunlar*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- DOĞAN, M. Said(1998), *Terakki Ve Tekamül Açısından Türklerin Sosyal Tarihi*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya.
- DOĞAN, M. Said(2003), “*Türklerin Kültür ve Medeniyetler Arası Geçişin Tarihi Seyrindeki Rolü*”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı:144, İstanbul.
- DPT(1983), *Milli Kültür*, Ankara.
- EKİCİ, Metin(2004), *Türk Dünyasında Köroğlu*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ELİOT, Thomas Stearns(1981), *Kültür Üzerine Düşünceler*, çev: Sevim Kantaroğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- ERKAL, Mustafa(1992), *İktisadi Kalkınmanın Kültürel Temelleri*, Kuşak Ofset, İstanbul.
- ERKAL, Mustafa(1983), *Sosyoloji*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- ERKAL, Mustafa, ve Burhan Baloğlu(1997), *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul.
- ERÖZ, Mehmet(1982), *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- GELLNER, Ernest(1998), *Milliyetçiliğe Bakmak*, çev: Nalan Soyarık, Simtan Coşar, Saltuk Özertürk, İletişim Yayınları, İstanbul.
- GELLNER, Ernest(1992), *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev: Büşra Ersanlı Behar, Günay Göksu Özdoğan, İnsan Yayınları, İstanbul.
- GIDDENS, Anthony(1993), *Sociology*, Polity Press, Oxford.
- GOLDEN, Peter B.(2000), "*Orta Asya'da İslamiyet'in İlk Dönemleri ve Karahanlılar*", Erken İç Asya Tarihi, çev.H. Berktay, İstanbul.
- GÖKALP, Ziya(1989), *Türkçülüğün Esasları*, Toker Yayınları, İstanbul.
- GÖKALP, Ziya(1976), *Türk Töresi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- GUİBERNAU, Mantserrat(1996), *Nationalisms : The Nation-State And Nationalism In The Twentieth Century*, Cambridge: Polity Press.
- GÜNGÖR, Erol(1999), *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- GÜNGÖR, Erol(2003), *Tarihte Türkler*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- GÜVENÇ, Bozkurt(1993), *Türk Kimliği- Kültür Tarihinin Kaynakları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- GÜVENÇ, Bozkurt(1999), "*İnsan ve Kültür*", Remzi Kitapevi, İstanbul.
- HABERMAS, Jurgen(1996), "*The European Nation-State-Its Achievements and Its Limits : On the Past and Future of Sovereignty and citizenship*", ed. Gopal Balakrishnan, Mapping Nation, Verso: London and New York, ss.281-294.

- HALL, Stuart(1998), “*Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler*”, çev:Ş. Hakan Tuncel, Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi, der. Anthony D, King, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, ss.63-96.
- HALL, Stuart(1998), “*Yerel ve Küresel : Küreselleşme ve Etniklik*, çev:Ş. Hakan Tuncel, Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi, der. Anthony D, King, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, ss.39-61.
- HAVİLAND, William A.(2002), *Kültürel Antropoloji*, çev:Hüsamettin İnanç-Seda Çiftçi, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- HAYES, C. J. H.(1961), “*Bases of Nationalism.*” in *Nationalism and International Progress*, U. G. Whitaker, Jr. (ed.), Chandler Publihing, San Francisco, s. 7-11
- HAYES, Carlton J. H.(1995), *Milliyetçilik: Bir Din*, çev: Murat Çiftkaya, İz Yayıncılık, İstanbul.
- HAYİT, Baymirza(1986), *Sovyetler Birliğinde İslam Araştırmalarının Temayülleri*, Türk Dünyası Araştırmaları, sayı:41, İstanbul.
- HOBBSAWM, Eric J.(1993), *1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*, (çev:Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.
- HOBBSAWM, Eric J.(1990), *Nations and Nationalism since 1780*, Cambridge university Pres.
- KAFESOĞLU, İbrahim(1983), *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- KAFESOĞLU, İbrahim(1993), *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, Hamle Yayınları, İstanbul.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem(2004), *Yeni İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yayınları, İstanbul.
- KALAFAT, Yaşar(1995), “*Türkmenistan : Halk Sufizmine Dair Notlar*”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, sayı : 106, İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet(1992), *Kültür ve Dil*, Dergah Yayınları, İstanbul.

- KAPLAN, Mehmet(1976), “*Kültür ve Kültürü Meydana Getiren Unsurlar*”, *Türk Kültür ve Medeniyeti*, cilt.1, Atatürk Üniversitesi Türk Kültür ve Medeniyetini Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- KILIÇBAY, Mehmet Ali(2003), “*Kimlikler Okyanusu*”, *Doğu-Batı*, Yıl:6, Sayı:23, ss.155-159.
- KİNG, D. Anthony(1998), *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*, çev: Gülcan Seçkin, Ümit Hüsrev, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- KÖSEOĞLU, Nevzat(1990), *Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- KÖSEOĞLU, Nevzat(1996), *Türk Kimliği ve Türk Dünyası*, Ötüken, İstanbul.
- KULA, M. Naci(2001), *Kimlik ve Din, Ergenler Üzerine Bir Araştırma*, Ayışığı Yayınları, İstanbul.
- MARSHALL, Gordon(1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- MERİÇ, Cemil(1983), *Kültürden İrfana*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- MİNOGUE, Kenneth R.(1967), *Nationalism*, B.T. Batsford Ltd, London.
- MOLES, Abraham A.(1983), *Kültürün Toplumsal Dinamiği*, çev:Nuri Bilgin, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:21, İzmir.
- NECCEF, Ekber N. ve BERDİYEV, Ahmet Anna(2003), *Hazar Ötesi Türkmenleri*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- ÖGEL, Bahadeddin(1971), *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖGEL, Bahadeddin(1971), *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamalarıyla Destanlar)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖGEL, Bahadeddin(1982), *Türklerde Devlet Anlayışı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

- ÖZAKPINAR, Yılmaz(2003), *İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- SCHNAPPER, Dominique(1995), *Yurttaşlar Cemaati: Modern Ulus Fikrine Dair*, çev: Özlem Okur, Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- SEZEN, Yümni(2002), *Çağdaşlaşma-Yabancılaşma ve Kimlik*, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- SMİTH, Anthony D.(1994), *Milli Kimlik*, çev: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul.
- SMİTH, Anthony D.(1991), *National Identity*, Penguin Books, London.
- SMİTH, Anthony D.(1996), “*Nationalism and The Historians*”, ed. Gopal Balakrishnan, Mapping Nation, Verso: London and New York, ss.175-197.
- SMİTH, Philip(2005), *Kültürel Kuram*, çev: Selime Güzelsarı, İbrahim Gündoğdu, Babil Yayınları, İstanbul.
- SÜMER, Faruk(1999), *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- ŞEN, Faruk Y.(2004), *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri Ve Ulus Devlet*, Yargı Yayınevi, Ankara.
- RUTHERFORD, J.(1998), *Kimlik: Topluluk, Kültür, Farklılık*, çev: İrem Sağlamer, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- TAŞDELEN, Musa(1997), *Siyaset Sosyolojisi*, Kocav Yayınları, İstanbul.
- TAŞDELEN, Musa, ve Diğerleri(2000), *Avrupa’da Yeni Kuşak Türk Gençliği(Kimlik ve Uyum Sorunları)*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 40, Sakarya.
- TAŞDELEN, Musa (1996), “*Hangi Etniklik*”, İlim ve Sanat, sayı:40, İstanbul, ss.12-13.
- TATLIOĞLU, Durmuş(1999), “*Türkmenistan’da Bazı Kutlamalar (Bayramlar ve İnanışlar)*”, Akademik Araştırmalar Dergisi, sayı:3, ss.7-32.

- TAYLOR, Charles(1989), *Sources of The Self: The Making of The Modern Identity*, Harward University Press, Cambridge.
- TOK, Nazif(2003), *Kültür, Kimlik ve Siyaset*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- TURHAN, Mümtaz(1997), “*Kültür Değişmeleri*”, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul.
- TÜRKDOĞAN, Orhan(1995), *Niçin Milletleşme-Milli Kimliğin Yükselişi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- TÜRKDOĞAN, Orhan(1996), *Türk Tarihinin Sosyolojisi*, Turan Yayıncılık, İstanbul.
- TÜRKDOĞAN, Orhan “*Türk Kimliği Üzerine Bir Deneme*”, Yeni Türkiye-Türk Dünyası Özel Sayısı 1, sayı:15, İstanbul,1997.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, “*Milli Kültür Meselesi*”, Türk Kültürü, yıl:20, sayı:228, Ocak-1982, Ankara.
- TÜRKMENBAŞI, Saparmurat(2001), *Ruhname I. Cilt*, Mask Matbaacılık, İstanbul.
- TÜRKMENBAŞI, Saparmurat(2004), *Ruhname- Türkmen’in Manevi Zenginliği-II. Cilt*, Mask Matbaacılık, İstanbul.
- TURKMENİSTAN NEWS WEEKLY*, 25 Ocak 1998, 4 Mayıs 1998, 29 Mart 1999, 7 Aralık 1998, 4 Mayıs 1998, 2 Kasım 1998.
- YENİÇERİ, Özcan(2005), *Küresel Kısaç ve Türkçülük*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- WİLLİAMS, Raymond(1993), *Kültür*, çev: Ertuğrul Başer, İletişim Yayınları, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Adem SAĞIR, 1982 yılında Trabzon'da dünyaya geldi. İlkokul, ortaokul ve liseyi Trabzon'da tamamladı. 1999 yılında Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünü Kazandı. 25 Haziran 2003 yılında buradan mezun oldu. Eğitimine yabancı dil için bir yıl ara verdikten sonra, 2004 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans yapmaya hak kazandı. 25 Aralık 2005 yılında aynı ana bilim dalında araştırma görevlisi olarak iş hayatına başladı. Halen bu bölümde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.